

JÉ LEN KOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
1963 · 5

RÁKÓSY GERGELY

Budapesten születtem, de gyerekkoromtól kezdve kisebb-nagyobb megszakításokkal majd két évtizedet töltöttem Somogyban, Veszprémben, Zalában, Baranyában. Egyébként agrármérnöki végzettségem van. Nemcsak az elmélet, de személyes élményeim is döntően meggyőztek a szocialista társadalmi rendszer fölényéről. Az utóbbi években mind mélyebb és mélyebb lett ez a meggyőződés. S a fölény alatt nemcsak anyagi vonatkozásokat értek. Jól emlékszem gimnazista koromból egy szomorú jelenetre. Egy nagy bakonyi uradalomban voltam cséplő-ellenőr, s a retteget jószágigazgató hintájának feltűnésekor annak intéző-fia, kívülálló számmára szinte érthetetlen pánikba esve a meszesgödörbe ugrott, csakhogy elkerülje a saját apjával való találkozást. Rosszul ugrott — örök életében dadogó maradt utána. Ugye ma már csak nevetni lehet az ilyesmin. Bizony az ötvenes évek elején még nem lehetett egyértelműen nevetni az ilyen dolgokon. Képességeimhez mérten én is szeretnék hozzájárulni írásaimmal, hogy mind távolabb és távolabb kerüljünk az efféle lidércnyomásos emlékektől. Az itt megjelenő novellám is e gondolat jegyében született.

Rákósy Gergely

E SZÁMUNK SZERZŐI:

BABICS ANDRÁS
BENEY ZSUZSA
BERTHA BULCSU
DEMÉNY OTTÓ
DOMOKOS MÁTYÁS
FUTAKY HAJNA
HAJNAL GÁBOR
KARAY LAJOS
KASSÁK LAJOS
KERÉNYI GRÁCIA
KISS DÉNES
KOCZOGH ÁKOS
KRÚDY ZSUZSA
LANTOS FERENC
LEMLE GÉZA
MAKAY IDA
MÁNDY IVÁN
ÖRSI FERENC
PÁLOS ROZITA
RAB ZSUZSA
RÁKOSY GERGELY
SIMONYI IMRE
SIMOR ANDRÁS
SOMLYÓ GYÖRGY
STETKA ÉVA
SZOMRÁKY SÁNDOR
TÉNAGY SÁNDOR
TORNAI JÓZSEF
TÜSKÉS TIBOR
VÁRADY GÉZA
VÁRKONYI NÁNDOR
VERESS ENDRE
VOZNYESZENSZKIJ, ANDREJ

RAJZOK:

FERY ANTAL
MARTYN FERENC

JÉ LEN KOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

VI. évfolyam, 5. szám

1963 május

TARTALOM

ÖRSI FERENC: Epeios akció (TV-szatira, első rész)	387
TÉNAGY SÁNDOR versei — — — — —	398
KISS DÉNES: A napot nem lehet lelőni (vers) — —	399
SIMONYI IMRE: Üzenet (vers) — — — — —	400
BENEY ZSUZSA: Eurydike (vers) — — — — —	401
RÁKOSY GERGELY: Ragály (novella) — — — — —	402
SOMLYÓ GYÖRGY versei — — — — —	409
KARAY LAJOS: Nyomorék a főutcán (vers) — —	410
STETKA ÉVA: Város (vers) — — — — —	411
MAKAY IDA versei — — — — —	412
DEMÉNY OTTÓ: Amit csak munka ad (vers) — —	413
MÁNDY IVÁN: Borika vendégei (novella) — —	414
SZOMRÁKY SÁNDOR: Senki más (vers) — —	431
SIMOR ANDRÁS: Emlékeim, ti kifosztott szobák (vers) — — — — —	431
HAJNAL GÁBOR: Szomorú szemük (vers) — —	432
BERTHA BULCSU: Harlekin és a ködhajók (no- vella) — — — — —	433
PÁLOS ROZITA: Ellenáram (vers) — — — — —	438
ANDREJ VOZNYESZENSZKIJ versei (<i>Rab Zsuzsa</i> <i>fordításai</i>) — — — — —	439

MŰHELY

LANTOS FERENC: Egy kép születése — — —	441
--	-----

HORIZONT

LEMLE GÉZA: Két év után a cigányvárosban —	447
--	-----

HAGYOMÁNY

KRÚDY ZSUZSA: Krúdy műzsái — — — — 454

VITA

KASSÁK LAJOS: Közbeszólás — — — — 460

VERESS ENDRE: Mit ad hozzá Pécs — — — — 463

JEGYZET

TORNAI JÓZSEF: Az emberformájú valóság — — 466

TÜSKÉS TIBOR: Arcképvázlat Pákolitz Istvánról 468

KERÉNYI GRÁCIA: A magyar költészet lengyel tolmácsolóiról — — — — 470

FUTAKY HAJNA: Zárszámadás egy kísérletről — 471

SZEMLE

DOMOKOS MÁTYÁS: Takáts Gyula: Kinek könynyebb? — — — — 473

VÁRADY GÉZA: Mátyás Ferenc: Alföldi irisz — 475

VÁRKONYI NÁNDOR: Péterfy Jenő válogatott művei — — — — 477

KOCZOGH ÁKOS: Vayer Lajos: Masolino és Róma 478

BABICS ANDRÁS: Kanyar József: Somogy megye levéltára — — — — 479

RAJZOK

FERY ANTAL — — — — 401, 408, 413, 430, 432

MARTYN FERENC — — — — 459, 472, 480

Szerkeszti:

TÜSKÉS TIBOR

főszerkesztő

BERTHA BULCSU, CSORBA GYÓZÓ, LÁZÁR ERVIN, PÁKOLITZ ISTVÁN

Jelenkor. A Baranya megyei Tanács lapja, megjelenik havonta.

Szerkesztőség: Pécs, Széchenyi tér 16. Postafiók: 24. Telefon: 13-05 Kiadóhivatal: Pécs, Rét u. 4. Telefon: 50-00. Szerkesztőségi órák kedden 17—19 óráig. Kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. — Egyes szám ára 6,— forint. Evi előfizetés díja: 72, forint. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál és a Posta Központi Hírlapirodánál (Budapest, V., József Nádor tér 1.). Egyéni előfizetési csekk számla száma: 61 068. Közületi előfizetési csekk számla: 61 066, vagy átutalással az MNB 8. fióknál vezetett egyszámlára. — Felelős kiadó: Braun Károly.

Örsi Ferenc

EPEIOS AKCIÓ

TV-szatíra két részben

SZEREPLŐK:

EPEIOS, a tudós építész
A FÉRFI
MENELAOS tábornagy, az akció vezetője
ULIXES vezérőrnagy, vezérkari főnök
PIRRHUS főhadnagy, segédtiszt
MACHAON orvosőrnagy
THESANDRUS százados, csapattiszt
ACAMAS őrmester
12 KATONA

I. RÉSZ

SZÍN:

A trójai faló belseje. Hasonlít egy nagyobb csapatszállító repülőgéphez, de hasonlít egy tengeralattjáró belső teréhez is. Látszólag tágas, hiszen húsz embernek kell benne elférni, mégpedig két külön világhoz tartozó húsz embernek.

A ló mellső részében, amelyből a nyakán keresztül a fejébe hajólépcső vezet fel, a vezérkar számára van hely. Szorosan egymás mellé rakott repülőfotelek fordítanak hátat a ló hátsó felében berendezett legénységi résznek. Ezek a fotelek, — 6 db. van belőlük —, tökéletesen egyformák és mégis valami rangjelzés érzéklődik rajtuk, mert nem mindegy az, hogy hova teszi a fenekét Menelaos fővezér és hova Machaon orvosőrnagy. A fotelek előtt, vezérlőasztalféle berendezés. Egyelőre üvegszerű lapját csak sötétetni látjuk.

A ló hátsó részében 12 db sima lécből készített, régi villamoskocsik üléseihez hasonló szék van. 6—6 db a fal mentén, háttal állítva a vezérkar ülőhelyeinek. Ezen kívül még két szék áll ott: egy altiszti szék és egy századosi szék a megfelelő rang és kényelembeli különbséggel.

FŐCÍM ELŐTTI JÁTÉK

A képernyőn először Epeios örvendező arcát látjuk. Büszkén, boldogan néz szembe a TV nézőivel. A tudós hiúságával, de egyúttal naivságával beszél.

EPEIOS: Két esztendeje töprengtem barátocskám... Két teljes esztendőn át... És most birtokunkban van az a szerkezet, amellyel befejezhetjük a tíz esztendeje tartó háborút... Te még azok közé tartozol, akik ezelőtt tíz esztendővel kezdtek... Milyen kevesen maradtatok... Úgy sajnállak benneteket, és úgy sajnálom azokat, akik sohasem látják viszont hazánk földjét... (nagyon szomorúan és nagyon őszintén) Mennyien vannak, óh istenek, mennyien vannak!

(Lassan kitágul a kép, látjuk a „szerkezet” vezérkari részét, ahol egy negyven év körüli, kistermetű férfi gondosan csomagolt élelmiszeres dobozokat rakosgat a repülőfotelek fiókszerűen kiképezett aljába. Fonott és címkés üvegek is kerülnek a fiókok mélyébe. Az egykedvűen gondos férfi munkáját látjuk, miközben Epeios folytatja az eddig egyoldalú beszélgetést.)

Képzeld el barátocskám, hogy nem lesz többé háború... Ezt most már — ha az istenek is úgy akarják — befejezzük, és olyan békét teremtünk, amely elejét veszi minden további háborúnak. Nem kell elszakadniuk egymástól azoknak, akik szeretik egymást, nem kell rettegniük a haláltól, a gyalázattól, az éhségtől, a rabszolgaságtól (*lendül bele a beszédbe*) mert ez volt az utolsó háború a földön! (*önmagával elégedett érzékenységgel folytatja*) Ezért töprengtem át annyi éjszakát, ezért dolgoztam szakadatlan, ezért, csak ezért...

A FÉRFI (*befejezte a rakosgatást, helyükre tolta a fiókokat, felegyenesedik*): Mennyit fizettek neked ezért a találmányért, Epeios?

EPEIOS: (*megütközve*): Fizettek? Nem aranyért csináltam... Nem fizetségért!

A FÉRFI: Rosszul teszed, ha nem srófolod ki a legmagasabb árat... Az arany: arany, — békében, háborúban egyaránt. Most, amíg nem dőlt el a harc, jó árat fizetnek mindenért, ami győzelmet ígér. Én csak egy kis szatócs vagyok, de fogadd el ezt a jótanácsot tőlem.

EPEIOS: Mit kezdjek az arannyal... (*legyint*)

A FÉRFI: No, nó! Nézd, Epeios, én az arannak köszönhetem, hogy ezt a tíz esztendőt eddig átvészelted. Sohasem osztottak be harcoló alakulathoz, mert fizettem. Nekem kiskereskedőnek a háború teljes leégés. Gondold el: az asszony vezeti az üzletet! De mindegy, majd fellendítem, ha otthon leszek. Élelmiszerral foglalkozom, háborúk után az a legjobb üzlet, éhes a nép olyankor, éhes mindenre, — talán egy mulatót is nyitok. Mulatót „a felejtéshez” címmel.

EPEIOS: Én építeni fogok... építeni, — abban a reményben, hogy sohasem pusztulnak el műveim, hogy ezer évek múlva is állnak az általam épített paloták.

A FÉRFI: Bár igazad lenne, Epeios! Bár igazad lenne! Nekem, a kiskereskedőnek ugyanez az érdekem.

EPEIOS: És kinek nem?

A FÉRFI (*kissé halkabban és közelebbhúzódva*): A nagyiparosoknak kell a háború. A fegyvereknél mindig magasabb a haszonkulcs, mint teszem a lakásépítkezésnél. És gyorsabb az amortizáció is. Azért ajánlom: most szedd ki belőlük az aranyat.

EPEIOS: Mit kezdjek vele?

A FÉRFI: Én szívesen kölcsönveszem tőled. Nekem szükségem lesz a tőkére... Van rá biztosítékom! A kamatból megélhatsz gondtalanul, ha a pénzedet rámbírod!

EPEIOS (*sértődött zavarral*): Megélek én a munkámból is, barátom. Nem értek én ehhez.

A FÉRFI (*visszahúzódva*): Te tudod... (*távolról kürtszó hangzik*) No, nekem mennem kell.

EPEIOS: Nem jössz velünk a vállalkozásra?

A FÉRFI: Nem. Nincs annyi arany a világon, amennyiért én kockáztatnám a fejem. Én most hajóra szállok és a sereggel megyek. Ha kinyíltak Trója kapui, ha győztünk... időben ittleszek! (*elmegy*)

EPEIOSZ (*zavartan pillant utána, erősödik a kürtszó, a zavart pillanat elmosódik, majd alkonyi ég előtt látunk egy modern vonalú hatalmas falovat, először oldalnézetben, majd vibráló szemei forogni kezdenek, mint egy radarerő és peregni kezd a*

FŐCÍM

A főcím után folytatódik a játék.

A lóban e pillanatban ismét ketten vannak: Epeios a tudós ács és Thoas hadbiztos ezredes, aki most „veszi át” a gépezetet, amelynek berendezéséhez azonban már ő is hozzájárult. A két ember egyelőre nem látszik, csak a hangjukat halljuk.

A kép először a ló legénységi részét mutatja, ahol a széksorok között, a ló hasa alatt nyitott feljáró ajtó sötétlik, hágsóval.

EPEIOS (*hangját halljuk a vezérkari fotelek felől*): Mindent megmutattam, ezredes úr. Nos, mi a véleménye róla?

THOAS (*hangja*): Azt hiszem az adott körülmények között minden a lehető leg-tökéletesebb. (Most már látjuk a két embert, amint a vezérloaszatnál egymással szemben ülnek.)

EPEIOS: Megpróbáltam az önök által kívántakat messzemenően érvényesíteni. Még akkor is, ha nehézségeket jelentettek a konstrukció számára. Például ezt az ültetési rendet nem így csináltam volna. És nem tudom, hogy mi célt szolgál ez a rács?

THOAS: Évezredes katonai dolog. Ezt még itt sem rúghatjuk fel. A vezéreknek nyugodtan kell tanácskoznok és a legénységnek nem kell mindent tudni. De mondom, ez katonai dolog. Részletkérdés!

EPEIOS: Önök tudják. Valóban minden részletkérdés ahhoz, hogy a háborúnak mielőbb vége legyen. Tíz esztendő! Ezredes úr, ha arra gondolok, hogy én is hozzájárulhatok... Életem legszebb napja lesz.

THOAS: Ami a jutalmat illeti, már most elárulhatom — hiszen én állítottam össze a költségvetést — sokezer arany illeti önt. — Mondom, nem mértem szűken a jóváhagyott összeget!

EPEIOS: Én ezt a szerkezetet nem aranyért konstruáltam... Ha megengedi, majd egy nyilatkozatot teszek, ha a katonák megérkeznek, amint az Agamemnon marsallal megbeszéltem.

THOAS: És mit tartalmaz az a nyilatkozat? (kérdi rejtett aggodalommal)

EPEIOS (papírtekerceszt vesz elő): Megfogalmaztam pontosan. (olvassa). Én, Epeios, ezt a szerkezetet azért konstruáltam, hogy mielőbb béke legyen. Béke a földön, ha az istenek is úgy akarják. Döntsük el végre az évtizede tartó viadalt és ha győztek az egyesült görög hadak, oly békét adjunk a legyőzöttnek, amely emberségünk erejével fegyverzi le. Ezért javaslom, és kérem, hogy fogadják el a harcosok: a legyőzött városban ne öljünk meg asszonyt és gyereket, amelyik férfi fegyvertelen, nyersen életet és a fegyverét letevő kapjon kegyelmet. Ne vessünk üszköt az épületekre, óvjuk meg ezáltal, amit az ember épített évszázadok és évezredek óta. Ne vegyük el a polgárok vagyonát s ne bántsuk nőiket. Jelentsük ki, hogy nem tesszük rabszolgává őket és ezt tartjuk is be...

THOAS (kényszeredetten mosolyog): Oh, kitűnő és mélyen humanista! Elolvashatnám az egészet? (nyúl utána)

EPEIOS (naivan): Parancsoljon, ezredes uram!

THOAS (gondterhelten olvas)

EPEIOS (közben beszél): Ezt bizonyára helyeslik majd a vezérek. Szerintem ez lesz az örök béke záloga.

THOAS (álnokul): Megengedné, hogy én őrizzem addig és amikor óhajtja, természetesen átadom.

EPEIOS (kissé zavartan): Miért tartja ezt helyesnek?

THOAS (kissé legyintve): Katonai dolog.

EPEIOS (naivan): Az más... tudja az ilyen dolgokhoz nem értek... az építkezés a szakmám...

THOAS: Említettem, hogy a költségvetésbe én állítottam be és szavaztattam meg az aranyat...

EPEIOS: Most nem ez a fontos.

THOAS: No, de az egyesült görög hadak háláját nem utasíthatja vissza!

EPEIOS: Segítsen nekem ezredes úr... tudja a magam kollégáimhoz meg a vendégeimhez vagyok szokva és a katonák közt csak botladozom... ha bejöttek a katonák, meg a vezérek... ön tudja, hogy mi a katonai dolog és mi nem. A rendet nem kívánnám megbontani, de arra kérem, hogy szóljon, ha itt az alkalmas pillanat.

THOAS: Természetesen... ez csak természetes! (egy hang a ló hasa alól „Thoas ezredes úr! Thoas ezredes úr!” Thoas figyel) Ez Pirrhush főhadnagy, a hősi halált halt Achilles tábornok fia! (Thoas ezredes úr! — halljuk ismét a kiáltást, de rendkívül keményen. Thoas feláll) Itt vagyok!

PIRRHUS (sietve hág fel a bejáraton át, fiatal, alig húszéves rendkívül energikus, határozott, akárcsak a katonatiszti nemzedékek jól taposott utat járó sarja, egyenruhája elegáns, fegyvere, mindene: „extra”): Ezredes úr! Ulixes vezérőrnagy úr jelentést kér, mert a hadműveleti tervben megszbott szállási idő közeleg. (Úgy mondja mindezt, mintha ő lenne az ezredes és nem Thoas.)

THOAS: Főhadnagy úr, jelentheti Ulixes vezérőrnagy úrnak, hogy a hadsereg részéről a főhadbiztosság nevében a szerkezetet átvettem.

PIRRHUS (szárazon, keményen): Ön csinálta?

EPEIOS: Én konstruáltam...

PIRRHUS: Köszönöm! Akkor ön hagyja el a szerkezetet!

EPEIOS: Itt valami félreértés...

THOAS: Főhadnagy úr, sajnos ez lehetetlen. A haditechnikának ez a szerkezet már olyan foka, amelyhez szakember kell. Az ajtót csak ő tudja zárni és nyitni.

EPEIOS: Én különben is szeretném, ha...

THOAS: Sem katonáink, sem tisztjeink nem értenek ehhez a technikához.

PIRRHUS (*kis gondolkodás után*): De neki mint civilnek, hol lesz a helye? A legénység, vagy a tisztikar között? Ezt a harcrend érdekében tudnom kell!

THOAS: A vezérőrnagy úr a törzsben jelölte ki...

PIRRHUS: Tehát ő már intézkedett?

THOAS: A legutóbbi haditanácson erre határozat született.

PIRRHUS (*komolyan*): Köszönöm! Jelentem, hogy a beszállítás elkezdődhet.

THOAS (*mintha ő jelentene*): Igenis főhadnagy úr!

PIRRHUS (*tiszteleg és el*)

EPEIOS: Érdekes ember, (*mondja, de nem jó értelmével a szónak*)

THOAS: Izzig-vérig katona... Ezt szívta magába már odahaza... erre nevelték a hadapródiskolában... aztán hadiériettségével a frontra került... soronkívül lett főhadnagy, ő minden bizonnyal sajnálná, ha vége lenne a háborúnak.

EPEIOS (*megdöbbenve*): Lehetetlen!

THOAS: Békében nem kap soronkívüli előléptetést, nem mutathatja meg, hogy hős!

EPEIOS: Vannak ilyen emberek?

THOAS: Nézze uram! Neki ez a szakmája! Legalább olyan szenvedéllyel csinálja, mint ön az építészetet. (*Lépések robajlása hangzik a feljáró felől*.) Úgy látszik, jön az alakulat!

ACAMAS (*őrmester megjelenik a feljáróban, aztán határozottan bedobban a lóba, megpillantja Thoast, odavágódik eléje és csörömpölő katonássággal jelenti*): Ezredes úr! Kérek engedélyt, hogy a szerkezetben tartózkodhassam!

THOAS: Engedélyezem, őrmester!

ACAMAS (*nem tágit*): Ezredes úr! Kérek engedélyt, hogy az egységet a szerkezetbe bevezessem!

THOAS: Engedélyezem, őrmester!

ACAMAS: (*csattogva tiszteleg, hátraarcot csinál és a kijárához „menetel”, harsányan kiáltja*): Egység vigyázz! Számonként a szerkezetbe lép be! Egyes! Kettes! Hármás! (*egymásután jelennek meg a kísértetiesen egyforma katonák. Mintha valamennyi ugyanaz lenne, vagy álarcot viselne.*) Négyes! Ötös! Hatos! Hetes! Nyolcas! Kilences! Tízes! Tizenegyes! Tizenkettes! (*sorban jönnek fel a katonák és a tizenkét szék előtt egyenként felállnak vigyázzba merevedve, az őrmester e'vonul előttük*) Igazítsa meg a kardját! (*förmed az egyikre*) Be a has, ki a mell! (*bődül a másikra*) Úgy állunk, mintha tele lenne a gatyánk! (*rivall a harmadikra*) Sima a tenyered! (*villog a negyedikre*)

EPEIOS (*zavart kíváncsisággal nézi, mi folyik itt*)

THOAS (*azonban belekarol*): Úljunk le uram! Feszélyezzük az őrmestert!

EPEIOS: Mondja ezredes, az őrmester nagy rang a hadseregben?

THOAS (*kissé fanyar mosollyal*): Egyes stratégiák szerint a legnagyobb.

EPEIOS (*kiles a székek fölött*): Érdekes!

ACAMAS (*hangja behallatszik*): Egység... jobbra... balra nézz! (*látjuk a parancs végrehajtását*)

THESANDRUS (*százados lép fel a lépcső első fokán*)

ACAMAS (*életetoppan, csattogva tiszteleg és jelent*): Százados úr jelentem! Az egység elfoglalta a helyét.

THESANDRUS (*30 év körüli, kissé kövéredésre hajlamos ember, aki mindazonáltal törekszik katonás lenni, peckesen elvonul a kettős sorfal előtt, majd az őrmesterhez fordul*): Jelentse Pirrhus főhadnagy úrnak, hogy jelenthető Menelaos tábornagy úrnak: az egység fogadásra készen áll!

ACAMAS (*figyelmeztet boldogsággal bődül el*): Igenis! (*csattogva el*)

EPEIOS (*naiivan*): Sohasem hittem volna, hogy ilyen komplikált szerkezete van egy hadseregnek!

THOAS (*legyint*): Én civilben nagyiparos vagyok, de lassan én is beleszokom. Persze ez inkább csak a harcoló egységeknél van. A vezetés nagyvonalú szokott lenni.

PIRRHUS (*törtet föl a lépcsőn*): Százados úr! A vezérőrnagy úr parancsa, hogy ezúttal tekintettel a rendkívüli állapotra nem „fogadás jobbról”, vagy „fogadás balról”, hanem „fogadás alulról” figyelmeztetés adandó!

THESANDRUS: Értettem, főhadnagy úr!

EPEIOS: Mi a jelentősége ennek?

THOAS: Rendnek lenni kell!

EPEIOS: Értettem ezredes úr! (*visszhangozza Thesandrust*)

THOAS (*mosolyogva*): Maga is beleszokik, hallom!

EPEIOS (*kissé döbben*): Miért? Mit mondtam?

THOAS: Értettem, uram! *(felcsattan a figyelmeztetés Thesandrus hangján)*

THESANDRUS: Fogadás alulról! *(Acamas sietve érkezik és beáll az egyik szárnyra)* Egység jobbra-balra nézz! *(megszóal a zene, amely militarista, patetikus hangulatot harsog, a feljáróban megjelenik Menelaos tábornagy, Ulixes vezérőrnagy, Pirrhus főhadnagy és a végén vöröskeresztes karszalaggal és orvosi táskával Machaon orvosőrnagy, a százados jelenti):* Tábornagy úr jelentem, az egység készen áll!

MENELAOS: *(enervált hülye, de szép az egyenruhája, talán egy kicsit spicces is, amint katonás fegyelmet erőltetve elimbolyog a katonák előtt, aztán megáll a vezérkari foteloknak támaszkodva és harsányan elbődül):* Üdv nektek, harcosok!

A 12 KATONA *(egyszerre):* Üdv, a tábornagy úrnak!

MENELAOS *(hadvezéri pózban):* Nehéz és felelősségteljes idők várnak rátok harcosok! Bízom benneteket, hogy nem szégyent, hanem dicsőséget hoztok hazátokra! Van egy régi közmondás: minden lánc olyan erős, mint a leggyengébbik szeme. Nektek erőseknek kell lenni, mert aki nem lesz erős, azt felkoncoljuk! Üdv nektek harcosok!

ULIXES *(vezérőrnagy, harmonikusan szép és kegyetlen ember, belekarol Menelaosba és a vezérkari részbe vezet, csak félvállról veti oda Thesandrusnak):* Pihenj! Tovább! Ül le! Menetkönnyítések elrendelve! *(s miközben Menelaost a tábornagyi székhöz vezet, harsányan hangzik Thesandrus hangja)*

THESANDRUS: Pihenj! Tovább! Ül le! Menetkönnyítések elrendelve!

A 12 KATONA *(szabályos mozdulatokkal, némán végrehajtja a parancsokat és a merev lezökkenés után kissé izegve-mozogva elhelyezkedik a lécből készült székeken).*

MENELAOS *(elfoglalja helyét a fővezéri szék előtt, de egyelőre még katonásan áll. A többiek: Ulixes, a jobboldalára áll, Thoas a baloldalára lép, még egy hely van ebben a sorban, ezt Machaon foglalja el Thoas mellett, a vezérlőasztal két végéhez behajló székekhez Ulixes mellé Pirrhus, Machaon mellé — Ulixes határozott és egyszerre kérő, egyszerre parancsoló mozdulata szerint — Epeios kerül. Amikor mindenkifoglalta helyét, Menelaos int és valamennyien sorban leülnek egy-egy másodperces késéssel, rang szerint. Így Pirrhus marad utoljára, mert Epeios Machaon már leültette — ezúttal kollégialisan. A főhadnagy szigorú pillantást vet a vezérkari széken túl lévő alakulat felé, ahol Thëssandrus százados éppen most ül le. De Acamas őrmester stréberen föl-alá sétálni kezd. A lépése egyenletesen dobban-dobban).*

ULIXES *(az asztalra tesz egy homokórát, amelyen lassan peregnek a szemek, majd szabatosan jelenti):* Agamemnon marsall vezérkarával összehangolt hadműveleti terv szerint mielőtt lefut a homok, parancsot adunk az ajtó lezárására és elkezdődik az akció első szakasza az egyes számú boríték szerint. *(kis táskájából egy lezárt borítékot tesz az asztalra. A borítékon felírás: Epeios Akció I.)* Hadműveletünk fedőneve: Epeios Akció. Így kívánta a nagyvezérkar megtisztelni a kiváló tudóst és konstruktorát. *(mosolyog szertartásosan Epeios felé).*

MENELAOS *(csak annyit mond):* Igen.

PIRRHUS *(tekintetében egy kissé több tisztelet lesz Epeios iránt).*

EPEIOS *(naiv mosollyal áll fel):* Köszönöm, uram! És most, hogy együtt vannak a vezérek és a harcosok, amint Agamemnon marsallal megegyeztünk, szeretnék egy nyilatkozatot tenni. Voltam bátor már tartalmát Thoas ezredes úrral ismertetni és most azt szeretném kérni, hogy felolvashassam... *(a homokórán sebesen peregnek a szemek).*

ULIXES *(félbeszakítja):* Bocsásson meg, uram, hogy félbeszakítom a szavát. Itt a hadműveleti idő: *(parancsolóan)* Csukja be az ajtót!

EPEIOS *(előbbi jámbor hangulatából kizökkenve, szinte öntudatlanul mondja, de katonásan):* Értettem, vezérőrnagy úr! *(és a ló hátuljába indul).*

MENELAOS *(elismerően bólint):* Nagyon fegyelmezett.

ULIXES: Értékes ember. Van képzelőereje és sok eredeti ötlete...

MENELAOS: Neki? Eredeti ötletei? *(néz hitetlenkedve Epeios után)*

ULIXES *(mosolyog):* Főként technikai jellegűek.

MENELAOS: Helyes. *(Thoashoz)* Ezredes, kioktatta a fegyelem alapelemeire?

THOAS *(kissé zavartan):* Igenis, tábornagy úr.

MENELAOS: Helyes.

(A ló hátuljában látszik, ahogy felhúzódik a vaslétra és a sötét úr elé siklik a zárófal, de oly pontosan, hogy csak a padló repedéseit látni, de azt, hogy ott ajtó lenne, nem.)

EPEIOS *(visszatér előbbi helyére, közben a ló hátsó részében levőket látjuk. Thesandrus százados egykedvűen ül, Acamas őrmester fel-alá dobog, a tizenkét katona „kényelmes” elhelyezkedése is ugyanaz. Arcuk: változatlanul álarcszerű. Epeios most*

egy kissé a büszke tudós hevével magyarázkodni kezd): Ettől a pillanattól kezdve a külvilággal csak ez a vezérőaszta tart kapcsolatot. Különleges érzékelőrendszer építettem be, amely a szerkezet fején, hátulján és a hasa alatt elhelyezett berendezések révén minden oldalról idevezeti a képeket. Tehát ezen az asztalon látjuk, hogy körülöttünk mi történik.

MENELAOS: Kapcsolja be!

EPEIOS (Az asztal székekkel szemben lévő oldalához lép, ahol négy billentyű van, leüti az elsőt, az asztal lapja sötét marad): Most ugyebár éjszaka van és mindenütt sötét.

MENELAOS: Se csillag, se hold?

ULIXES: Főhadnagy úr, a meteorológiai dokumentációt!

PIRRHUS (egy vastagabb dossziét nyújt át)

ULIXES (felcsapja) Újhold és felhős éjszaka... bevált. Ez eddig bevált. (Menelaoshoz, miután leperdült az utolsó szem is a homokórán) Az első boríték felbontandó! (átnyújtja az első borítékot és Thoashoz szól) Ezredes úr, jegyezze, hányszor fordítjuk az órát!

MENELAOS (átveszi és sajátkezűleg feltépi a borítékot, majd olyan hangosan olvassa, hogy csak a vezérkari részben hallhassák): Első számú parancs: A Trójáért vívott küzdelem végső szakaszához ért. Az egyesült görög hadak hajókon színelve elvonulnak, de harcra készen húzódnak meg rejtett öblökben és várják az Epeios akció sikeréről a jelentést.

Felderítő és propaganda szolgálatunk megfelelő intézkedéseket tett, hogy a trójaiak a szerkezetet a városba vigyék és ezáltal különleges alakulatunk az erősen védett városba jusson és ott észrevétlenül kinyissa a kapukat.

Az akció első szakaszában, ameddig a városba nem vitték, az akció végrehajtói teljes fegyellemmel maradjanak csendben, gondosan osszák be élelmiszerüket, őrizzék meg hidegvérüket bármely helyzetben és készüljenek fel a döntő harcra.

Aláírás: Az egyesült görög hadak főparancsnokságának tanácsa.

Utasítás: A legénység számára megfelelő oktatást kell tartani, hogy miért folyik ez a harc, el kell mélyíteni bennük a küzdő szellemet és szomjássá kell őket tenni a győzelemre.

(Menelaos a vezérkar felé fordul és kérdezi) Tiszta? Világos?

ULIXES (hűvösen bólint)

PIRRHUS (lelkesen bólint)

THOAS (mosolyogva bólint)

MACHAON (orvosi tárgyilagossággal bólint)

EPEIOS (közben már leült a helyére, most ő is bólint, de aztán feláll): Az előbb már jeleztem, hogy egy nyilatkozatot...

ULIXES: Megbocsájt uram! Ez ugyebár csak formai kérdés. Az utasítást, amit a fővezérség adott, végre kell hajtánunk előbb.

MENELAOS (bólint): Igen!

ULIXES: Javaslom, hogy az őrmestert bízzuk meg az oktatással.

MENELAOS: Igen.

ULIXES: Jöjjön ide a százados és az őrmester.

PIRRHUS (felugrik és robog): Százados úr! A vezérőrnagy úr hívatja! Őrmester, magát is!

THESANDRUS (nyugodtan feláll, megigazítja a ruháját és katonásan elindul a vezérkari részhez)

ACAMAS (a boldogságtól ragyogva feszesen dobog a százados nyomában)

MENELAOS: Tudja az őrmester, hogy miért folyik a harc? (kérdi csendben Ulixestől)

ULIXES: Egy őrmester az egyesült görög hadseregben mindent tud!

MENELAOS: Mernél ebben velem fogadni, Ulixes?

ULIXES: Bármekkora tétben!

MENELAOS: Hallotta Thoas?

THOAS: Igenis, tábornagy úr!

MENELAOS: Van itt a szerkezetben Courvoisier konyak?

THOAS: Ismerem az ízlését tábornagy úr! Van.

MENELAOS (a kezét nyújtja Ulixesnek): Fogadjunk, hogy nem tudja! Egy üveg konyak!

ULIXES száraz mosollyal kezét fog): Állom!

THESANDRUS (*jelent*): Tábornagy úr, parancsára Acamas őrmesterrel megjelenünk!

MENELAOS (*feláll, tiszteleg*): Igen! A vezérőrnagy úr ismertetni fogja a főparancsnokság utasítását. (*lezökken*)

ULIXES (*feláll és olvas*): Az egyesült hadak főparancsnokságának utasítása: A legénység számára megfelelő oktatást kell tartani, hogy miért folyik ez a harc, el kell mélyíteni bennük a küzdő szellemet és szomjassá kell őket tenni a győzelemre! Megértették?

THESANDRUS: Értettem, vezérőrnagy úr!

ULIXES: Kit javasol arra, hogy az oktatást „megfelelően” végrehajtsa?

THESANDRUS: A hadműveletnek ebben a szakaszában az őrmestert.

MENELAOS (*felfigyel*): Igen?

THESANDRUS: Nekünk magasabb rangúaknak tartogatnunk kell magunkat a válságos percekre.

ULIXES: Ormester! Hogy hívják magát?

ACAMAS (*boldogan, keményen*): Jelentem, Acamas!

ULIXES: Főhadnagy úr, írja fel! Acamas őrmester értette a feladatot?

ACAMAS (*csattog*): Értettem, vezérőrnagy úr!

ULIXES: Végeztem!

THESANDRUS (*az őrmesterrel együtt tiszteleg és csattogó hátraarc után elmegy*)

MENELAOS: Kíváncsi vagyok!

ULIXES: Ezredes úr, előveheti a konyakot!

THOAS (*A láda között lenyúl és a fotel alatti fiókból előveszi a konyakos üveget*): Parancsoljanak!

EPEIOS: Talán addig én megtenném a nyilatkozatot...

THOAS! Pszt! Most a tábornok urak fogadtak! Figyeljen!

THESANDRUS (*leül a székébe és nyugodtan, egykedvűen ül*)

ACAMAS (*feszesen áll és derékszijába akasztott hüvelykujjakkal vezényelni kezd*): Vigyázz! Állj fel! Úlj le! Állj fel! Úlj le! Állj fel! Állj fel! (*vezényelget néhányat és a 12 katona gépiesen hajtja végre a parancsokat*) Észnél tartózkodnak emberek?!

A 12 KATONA: Igenis!

ACAMAS: Nem hallom! (*ordít*)

A 12 KATONA (*hangosabban*): Igenis!

ACAMAS: Ez már majdnem jó! Mégegyszer!

A 12 KATONA: Igenis! (*bögi vadul*)

MENELAOS (*ijedten*): Meghallják odakint!

THOAS (*kedveskedve*): Jól szigeteltettem a falakat.

ACAMAS (*vezényel*): Úlj le!

A 12 KATONA (*csattogva leül*)

ACAMAS: Hát idefigyeljenek emberek! Ne aludj kilences! (*a kilences katona felkapja a fejét*) No, akkor nyissák ki a fülüket! Magukon most rajta az egyesült görög hadak szeme! Maguk itt most a régóta szomjazott győzelem záloga! Értik?! Ezért el kell mondanom maguknak, hogy miért folyik tíz esztendeje a harc. Annál is inkább, mert akik akkor kezdtek, azok már majdnem mind hősi halált haltak és maguk javarészt idei sorvány, hát tudni kell, hogy miért fogjuk mi az utolsó csepp vérünket is kiontani! Hatos, az anyád istenét, idefigyelj! No! Akinek odahaza menyasszonya, vagy felesége van, álljon fel! (*feláll hat katona*) Na, látjátok! Ez szép dolog. (*elindul előttük*) Te mit csinálnál akkor, ha valaki elcsábítaná a menyasszonyod? (*böki meg 2. katonát*)

2. KATONA: Jelentem, olyan eset nem fordulhat elő.

ACAMAS (*elbődül*): Marha! (*de továbblép*) Hát te mit tennél? (*áll meg a 4. katona előtt*)

4. KATONA: Jelentem, búsulnék és keresnék újat!

ACAMAS (*elbődül*): Marha! (*továbblép a 6. elé*) Talán te is úgy csinálnál, mint ezek?

6. KATONA: Jelentem, én utána mennék a menyasszonyomnak, adnék neki két pofont és hazavinném!

ULIXES (*hirtelen őket látjuk*): Hallod, Menelaos?

MENELAOS: Jó, jó, de Helénának mégsem adhatok pofont!

ACAMAS (*hangja hallatszik, majd ő is látszik*): Te már nem vagy akkora marha, de mégis marha vagy!

6. KATONA (*jámboran*): Miért?

ACAMAS (bőszülten): Itt csak én kérdezek! Te nem! (továbblép az álló 8. katona elé) Na, te mit tennél a körvonalazott esetben?

8. KATONA: Jelentem, utánamennék nekije, osztég először elkapnám a csábítót és úgy megnyuvasztanám, hogy az attul fogva mit se kezdhetne a nőekkel!

ACAMAS (harsányan): Derék! Derék! Hogy hívnak fiam?

8. KATONA: Én a nyolcas vagyok!

ACAMAS: Derék! Derék! Hát idefigyeljenek emberek! Ez így van! Ahogy a nyolcas bajtársunk mondta! A csábítót kell nekünk elkapni mindig, mert nem az aszsonyunk a bűnös és kivált nem magunk vagyunk azok, hanem az, aki elcsábítja. Ezért dicséretre méltó a válaszod, fiam! (fordul a 8.-hoz)

MENELAOS: Kezdem hinni, hogy igazad van...

ULIXES: Csak várd meg a végét! Thoas! Töltsön!

THOAS (az üveghez nyúl az ülés alóli fiókból poharakat vesz elő és tölt!)

ACAMAS: Ül le! (vezényel) Idefigyeljenek emberek! Ez az igazság kicsiben, nagyban egyaránt. Ha valakinek elcsábítják a menyasszonyát, vagy a feleségét, az a csábító után megy. Na, most gondolják el, ha egy királlyal történik ez? Az ám? Akkor az egész ország becsületén esett sérelem. Akkor minden hazafinak fegyvert kell fogni és meg kell védeni a becsületet. (ordít) Mit kell megvédeni?

A 12 KATONA: A becsületet. (ordítja)

ACAMAS: Nem hallom!

A 12 KATONA (hangosabban): A becsületet!

ACAMAS: Ez már majdnem jó. Mégegyszer!

A 12. KATONA (szinte eltorzultan bögi): A becsületet!

MENELAOS (zavartan): Meghallják odakint!

ULIXES: Nos, mit szólnak ehhez a tapintatos fegyelemhez?!

PIRRHUS: Igaza van vezérőrnagy úr! Az őrmesterek a hadsereg talpkövei! (lekesedik)

ULIXES (intőleg): No persze, a tisztelnél a stílust illetően... vigyázni kell!

ACAMAS (hangja, majd ő is): Mert annak köszönhetjük ezt a tízéves háborút, hogy a jelenlevő tábornagy úr kedves feleségét, a trójai királyfi, Páris... hogy úgy mondjam alaposan meghuppantotta és elcsábította, Spártából egyenesen ide.

MENELAOS (kissé röstelkedve): De Ulixes, ezt nem lehet!

ULIXES: Ez a tömeglelektan, tábornagyom... és az őrmester nagyon jól építi fel előadását!

ACAMAS (a 8. katonához): Hát mit csináltál volna te az ő helyében? Felelj erre, te derék katona!

8. KATONA: Hát én elkaptam volna a pasast!

ACAMAS: De ha sereget gyűjt ellened?

8. KATONA (vadul): Gyűjtök én is!

ACAMAS: És ha várba bújik előled?

8. KATONA: Elfoglalom én... el ám! Beveszem!

ACAMAS: Helyes! Halljátok ti marhák! (fordul a 2., 4., 6.-os katona felé) Egy igazi férfi így beszél! Hogy beszél egy igazi férfi? (kérdi ordítva)

A 12 KATONA (bömböli): Így!

ACAMAS: Helyes!

PIRRHUS (lekesedve): Nagyszerű!

ULIXES: Megszokod! A lényeg: a dolgokat rájuk kell bírni! Minden őrmester törzsőrmester akar lenni és ez a hadseregeket fenntartó legnagyobb erő.

ACAMAS (harsányan): Tünnétek ti azt, hogy a ti feleségeteket valaki elcsábítsa?

A 12 KATONA (ordít): Nem!

ACAMAS: Helyes! Harcba mennétek a kedves feleségetekért?

A 12 KATONA: Igen! (ordít)

ACAMAS: Elviselnétek minden fáradalmat érte?

A 12 KATONA (ordít): El!

ACAMAS: Szomjaznátok a diadalt?

A 12 KATONA: Igen! (ordítják)

ACAMAS: Helyes! (végignéz rajtuk) Pihenj! Tovább! (aztán Thesandrus elé dobban) Százados úr, a parancsot végrehajtottam!

THESANDRUS (felállva fogadja): Köszönöm! (elindul a vezérkari rész felé)

ULIXES (Menelaoszhoz): Tökéletes volt, tábornagy úr!

MENELAOS (kissé bárgyú keserűséggel): Igen... bár az a huppantás, az belém nyilalt.

ULIXES: Ez a csapatpedagógia... Nekünk is áldozatokat kell hozni a diadalért.
THESANDRUS (*jelent*): Tábornagy úr! A parancsot Acamas őrmester végrehaj-

totta.

MENELAOS (*Ulixeshez*): Valamit kéne csinálni vele.

ULIXES: Fogjál vele kezét! A hadvezérek régi szokása! (*súgja*)

MENELAOS (*kezét nyújtja Thesandrusnak*)

ULIXES (*súgva*): Az őrmesterrel!

MENELAOS (*visszahúzza a kezét*): Azt az őrmestert!... A... Aca... hogy is hívják? Őt kérem!

PIRRHUS (*száguld*): Acamas őrmester hozzám!

ACAMAS (*dübörog*): Parancs! Itt vagyok!

MENELAOS (*hatásvadászó göggel*): Őrmester! A kezét! (*kezetnyújt*)

ACAMAS (*erősen megszorítja Menelaos kezét a gyönyörűségtől*)

MENELAOS (*kínlóda viczorog a fájdalomtól, de mosolyba próbálja fegyelmezni magát*): Kitüntetésre felterjesztem! (*nyögi*)

ACAMAS (*még nagyobbakat szorít Menelaos kezén*): Köszönöm! Értettem!

ULIXES (*rövid, kemény parancsszava vet véget Menelaos szenvedésének*): Vé-
geztem!

THESANDRUS (*Acamassal együtt tiszteleg és keményen elvonulnak*)

MENELAOS (*az ujjait fújja*)

ULIXES: Nos, hogy áll a fogadás?

MENELAOS (*legyint*): Megnyerted!

ULIXES: Töltsön, Thoas!

THOAS (*készségesen*): Parancsoljon, vezérőrnagy úr! Tábornagy úr!

EPEIOS (*Machaonhoz*): Mondja doktor úr, hogyan lehetne itt egy nyilatkozatot
tenni... maga, ha orvos is, mégis katona!

MACHAON: Attól függ, mit tartalmaz az a nyilatkozat.

EPEIOS: Az örök békéről, amely a győzelem után lehetségessé válik...

MACHAON (*csodálkozva és megdöbbenve néz Epeiosra*): Ön beteg uram?

EPEIOS: Öregszem és a szívemmel van néha baj...

MACHAON: És agyi érlemzesesedést... vagy futó elmezavart nem tapasztaltak
önnél?

EPEIOS: Hogy érti ezt?

MACHAON: Örök békéről beszélni hadvezérek között?!

EPEIOS: De miért? A béke...

MACHAON (*félbeszakítja*): Olyan, mint nálunk orvosoknál az egészség... Na
nem rólunk, katonarvosokról beszélnek, hanem a magánpraxist folytató kollégákról...
Képzelmé el, ha minden ember egészséges lenne!

EPEIOS: Nem lenne önnek öröm?

MACHAON: Nekem igen, mert én fix fizetést kapok a hadseregtől. De hány
ezren és ezren mennének tönkre. Képzelmé csak el a pszichoanalitikusokat!

EPEIOS: A béke az emberiség közös ügye...

MACHAON (*megértően*): Nehéz dolog ez, uram! Nagyon nehéz! És az a borzasztó,
hogy akinek rangja van, érzéketlen iránta.

EPEIOS: Majd én megmutatom! (*lobban fel*) Thoas ezredes úr!

THOAS (*éppen tölt*): Egy pillanat uram! (*teli tölti az asztalon lévő poharakat*)

MENELAOS (*leereszkedően*): Tartson velünk... Kitűnő így hajnal felé a konyak!

EPEIOS: Köszönöm, de én most... ha alkalmas az idő... Thoas ezredes úr, lenne
szíves visszaadni a nyilatkozatomat!

ULIXES (*nyugodtan, higgadtan*): Nyilatkozatot?

EPEIOS: Azt, vezérőrnagy uram!

ULIXES: Elolvashatnám?

THOAS: Ugye megengedi uram? (*és máris átnyújtja Ulixesnek Epeios nyilatko-
zatát*)

ULIXES: (*átveszi a papírlapot és olvasni kezdi*)

MENELAOS (*iszik, majd odapillant*): Mi ez?

ULIXES (*összehajtogatja a papírlapot*): Uram! Kitűnő! (*fordul Epeioshoz*) És mé-
lyen humanista! Örülök, hogy elolvashattam.

EPEIOS (*naiv mosolyával*): Akkor tán felolvashatnánk.

ULIXES: Lényegileg semmi akadálya, csak van egy kis formai hiba: a főpa-
rancsnokság pecsétjét meg kell szereznünk rá. És ez e pillanatban lehetetlen.

EPEIOS: De addigra, mire kapcsolatba kerülhetünk velük, már késő lesz... ha egyszer a régi módszerekkel kezdjük meg a harcot... ha új háború magját vetjük el az utolsó csatában! *(váltak szenvedélyessé a hangja)*

ULIXES *(nyugodt, fegyelmezett hidegen mosolyog)*: Az örök békéről sohasem késhetünk el.

MENELAOS: Most már én is látni akarom! *(nyúl a papírlap után)*

ULIXES *(átadja)*: Parancsoljon tábornagy úr! *(Epeios felé hűvösen)* Ön teremtett olyan helyzetet, hogy át kelljen adnom!

MENELAOS *(ugyanolyan hangon bődül el, mint az őrmester)*: Marhaság! *(ledobja a papírt)*

PIRRHUS *(villogó szemmel figyel)*

MACHAON *(a megdöbben Epeioshoz)*: Én ismerem a pácienseimet!

MENELAOS: Maga hogy képzei ezt?! *(kapja fel és rázza a papírt)*

EPEIOS: Tábornagy úr! Leírtam, hogyan képezem. *(váltak keménnyé a hangja)* Én ezt a hadieszközt azért konstruáltam, hogy béke legyen és az örök béke alapjait vethessük meg.

PIRRHUS: Béke! Örök béke! *(lobban fel)* Ön örült, uram?

ULIXES *(kemény, határozott, nyugodt)*: Főhadnagy úr! Mérsékelje magát! *(Menelaoshoz súgva)* Kérlek, túrtóztasd magad! Szükségünk van rá!

MENELAOS *(dühöng)*: Akkor is!

ULIXES: Bizza rám tábornagy úr!

MENELAOS *(sértődötten hátravágja magát a székben)*: Igen.

ULIXES *(mosolyogva Epeios felé)*: Uram! Ön tudós és mi katonák vagyunk. Beláthatja, hogy bizonyos dolgokra nem egyformán reagálunk. Ön békét akar. S ahogy a klasszikus szerzők írják: minden háború végcélja az! Nos, akkor máris azonos plattformon állunk, pusztán a katonák számára szokatlan fogalmazás váltotta ki az előbbi reagálásokat.

EPEIOS: De nem mindegy, hogy milyen az a béke!

ULIXES *(rendreutasító nyugalommal)*: Még nem fejeztem be! Valóban nem mindegy az a béke. Mit hoz nekünk a győzelem? Thoas ezredes, aki hadbiztosként nézi a helyzetet, elmondhatná önnek, hogy mennyi pénzt emésztett föl ez a hosszú háború. Ennek valahogyan meg kell térülnie. Machaon orvosórnagy felvilágosíthatná, hányan haltak meg, vagy élnek bénán, vakon, nyomorékon tovább. Őket ki tartja el ezután? Nem akarok a szubjektív okokkal is előhozakodni, de itt van ugyebár Menelaos tábornagy úr! Köztudomású az őt ért sérelem. Ám itt ül jobbomon Pirrhuss főhadnagy, a segédtisztém, a nagyszerű Achilles tábornok fia! Atyját megölték a trójaiak. Csodálkozik rajta, ha forr a vére és heves? Látja uram! Vannak itt rendkívül komoly tényezők, amelyeket mérlegelni kell!

MENELAOS *(beleröffen)*: De vannak ám!

EPEIOS: Vezérórnagy úr!

ULIXES *(beidegződötten pillant a homokórára, amelyen most futott le az utolsó szem)*: Ezredes úr, jegyezze! *(pillant Thoasra és megfordítja a homokórát)* Folytassa uram! *(néz hidegen Epeiosra)*

EPEIOS: Engedjék meg, hogy én is kifejtsem azokat az okokat, amelyek arra készítették, hogy ezt a nyilatkozatot megtegyem. *(áll fel és mondja fennhangon)*

ULIXES *(rendeutasítóan és hidegen)*: Üljön le és mérsékelje hangerejét uram! Ezek a dolgok nem tartoznak a legénységre.

EPEIOS *(leül, halkabban, de nem kevesebb érzéssel a hangjában mondja)*: A nyilatkozatomban foglaltak: minden ember közös ügye! Egyformán érintik a vezért és a harcosokat... támadót és megtámadottat...

MENELAOS *(ismét beleröffen)*: Pacifista demagógia!

EPEIOS: Nem az! *(keményen)*

MENELAOS: Nekem ne magyarázzon, és ne ellenkezzék velem!

EPEIOS: Tábornagy úr! Van önnek képzelőereje?

MENELAOS: Hallod Ulixes? *(fordul felháborodva Ulixes felé, majd Epeiosra támad)* Nekem ne lenne?!

EPEIOS: Akkor képzelje el, hogy az örök béke milyen jólétet hozna?!

MENELAOS *(szinte nekigyürkőzik a válasznak)*: Elképzelem! De az még semmit sem jelent! Az örök békét nem elképzelni kell! Harcolni kell érte! Fegyverrel! Mert háború nélkül sosem lehet béke! Azt hiszi, hogy én nem tudok filozofálni?! Na, figyeljen csak ide! Töltsön Thoas!

THOAS *(tölt)*

MENELAOS (*megállás nélkül folytatja*): Ahhoz, hogy a béke drága szent legyen, ahhoz rendszeresen háborúk kelljenek! Az emberek sohasem becsülnék a békét, ha nem éreznék, hogy háború is lehet! Na, mit szól ehhez? (*iszik*)

EPEIOS: Tábournagy úr! Ebben nincs igazam!

MENELAOS (*felháborodva*): Nekem nincs igazam? Hallod Ulixes? Egy tábournagynak!

EPEIOS: Hogy kinek van igazam, azt nem az ön rangja, nem én: hanem a történelem dönti el!

MENELAOS (*felnevet dühösen*): Viszont a történelmet mindig a katonák írják és így nekem adnak igazat!

EPEIOS: A történelmet néha a népek is írják! És a népek java szüntelen békét akar!

MENELAOS: A nép megkapja a behívót és nyomban katona lesz! Nincs nép, csak eljövendő, tényleges, vagy tartalékos katona... esetleg veterán. (*legyint*)

EPEIOS: Én sosem voltam katona, és...

MENELAOS (*félbeszakítja*): Azonnal behívjuk katonának! Ezredes írja meg a behívóját!

ULIXES (*higgadtan*): Úgy vélem, túl van a korhatáron.

MENELAOS (*kissé meghökken*): Akkor mit lehet... mit tehetünk vele?

ULIXES: Szükségünk van rá, ennek kell megszabni a magatartásunkat. (*súgja Menelaosnak*)

MENELAOS: Azelőtt... az efaját... (*dühöng*) felakasztattam. (*dühösen hátraveti magát a fotelben*)

ULIXES (*Epeioshoz*): Uram, szeretném meggyőzni önt arról, hogy sorsdöntő harci feladat közben vagyunk és így energiánk összpontosításának célja a győzelem. A béke, a következő szakasz lesz. S ott az ön eszméi érvényesülésére szabadon nyílik meg a tér...

EPEIOS (*keserűen*): Én tudós vagyok... a háború az én számomra borzalmas dolog... hogy mégis létrehoztam ezt a szerkezetet, csak azért történt, hogy a tízéves harcnak vége legyen...

ULIXES (*a vezérlőasztal képernyőjére pillant*): Dereng a hajnal. Megkérném arra, hogy kezelje a szerkezetet! Különböznék örömmel számomra, ha ilyen bölcs emberrel beszélgetek. De katona vagyok és most itt a tettek ideje! Lássuk, mi van körülöttünk!

EPEIOS: Értettem, uram! (*kapcsolni kezd a vezérlőasztalnál*)

ULIXES (*keményen, határozottan Pirrhushoz*): Főhadnagy úr, a teljes harci készséget elrendelem!

MENELAOS (*bólint*): Igen. Töltsön ezredes!

THOAS (*tölt, de remeg a keze*)

ULIXES: Magának remeg a keze, ezredes! (*néz rá szigorúan*)

THOAS: Á, dehogy!

MENELAOS (*felhajtja a poharat, aztán előrehajol a képernyőre*): Ügyes szerkezet! felpillant Epeiosra) Látja, az ilyesminek van értelme, nem az üres fecsegésnek! A „filozófiának”!

EPEIOS (*zárkóztottan áll és nem felel*)

PIRRHUS (*halkan jelent*): Az emberek teljes készségben vannak!

ULIXES (*bólint*): Helyes! (*ő is a képernyőt nézi*) Rendben van, ott vannak köztük a legügyesebb kémeink. Most tőlük függ, hogy a trójaiak beveszik-e a cselt!

EPEIOS (*arcát látjuk, már nem naiv, nem nyugodt, zaklatott, zavart, s csak mormolja*): Ahogy az istenek akarják.

THOAS (*kezében fordul a homokóra, az előtte lévő papírra húz egy vonalat*)

EPEIOS: (*arcát látjuk, még sötétebb, még zaklatottabb*)

MACHAON (*barátságosan rámosolyog, de nem szól*)

THOAS (*kezében ismét fordul az óra, ironja új vonalat húz, a régiek mellé.*)

Aztán hirtelen megmozdul az alkotmány — ahogy egy hajó, vagy egy repülő elindul — az asztal körül ülők arcát látjuk sorban.

MENELAOS (*Az asztalon megbillent pohár után kap, majd Ulixesre pillant.*)

ULIXES (*fegyelmezetten, zártan, de biztató kis mosollyal bólint*)

THOAS (*ijedten csatolja magát a fotelbe*)

MACHAON (*kinyitja táskáját és egy pirulát vesz be*)

EPEIOS (*arcát látjuk, nézi, hogyan fordul a homokóra*)

Aztán csak peregnek, peregnek a homokszemek.

I. rész vége

Ténagy Sándor

A KÖLTŐ SÍRJÁNÁL

Ne hagyd magad, nem érzed, bánatnak!
Igaz, nem árthat semmi sem neked.
Sírodhoz luxuskocsik siklanak.
A szíveken meg varangyos brekeg.

Fáj látni ennyi kéjjel tüntetöt,
kiejtésük csaknem tökéletes;
dadogva szólok rólad én, de ők
fennköltén... S mind barátként tegez.

Most itt vagyok, átfú a szél, hideg
nyög, félve kérdem: van hozzád jogom?
Mellettem gyermek-asszony didereg.
S tűnődve biztatsz, sápadt vérrokon.

Megváltóm: fénylő igazad s a vers,
mert költőt vallat még e kor s e nép!
s szólunk: te ott, tisztán, fenségesen s
én itt: előttem új mozdonykerék.

NÉZTÜK A NYÁRI HAJÓKAT

Néztük a nyári hajókat,
a vizek s partok részeg viszályát;
háttérben: kikötők nyüzsgő nyugalma,
emberek s tájak, amint a békét csinálják.

Semmit nem felejték: a szél
hajadba hullt, mint könnyű homok,
észre sem vettem szoknyád szegélyét,
pedig alatta tested villogott.

Csak a világ lett sápadtabb
s arcod s a kékbe harsogó vitorlavásznak;
ez a hőség minden vonalat összemos,
nincs különbség: méhek zümmögnek, gépek kiabálnak.

Mentünk a dombon fölfele,
bokádban szerelem hajlott, a köznapok tánca,
gyönyörű szédület vitt a nádtetős házak közé,
pedig a bort elzárta a pinceajtók Z betűs vasalása.

Egyre komolyabb lett bennem a szó,
nem mondtam mégse: őszbe úsznak a nyári hajók,
csak néztük a vizet, mentünk a dombon fölfele,
vittük megtalált magunkat, mint gazdag útravalót.

Kiss Dénes

A NAPOT NEM LEHET LELŐNI

I.

Bombázókkal hált éjjel a szűzlány
Megerőszakolták álmát véres víziók
Még nem tudja de sejti
halálunk egyetlen csak akár az élet
hiába találtak ki az ölésre
ezer variációt

Öccse igazi rakétát szeretne
a béke ünnepére
Én igazi békét
s csak annak emlékét

Ma minden versem akaratlan
haditudósítás
Agyam vad gondolatoknak
émelygő rakétatámaszpontja lett
Szüntelen halott magamat látom
alaktalan testemet
Mint gyors sodrú folyók
hullákat görget bennem is az álom
Mind mind én vagyok
a százezer halott

Valami bomlik az emberben
gigászi penészgombák nőnek
a föld romlott husán
Országnyi vírusok fertőző
tenyészete a szellem

II.

Ne csukd be hangosan az ajtót
Ne folytasd a harag
bombakísérleteit
Állj már elém szemed szelíd
örömben oldott csöndjével
Úlj le
Közelebb
Így

Csak veled van értelme a versnek
Am téged is három-milliárd
tart fogva itt velem
Vajon ki akarja ha én nem
hogy szerelem-illatú hálószobák
romos házak csontváza
nőjjenek át
s szén-ujjú fák
a testeden

Simon yi Im re

Ü Z E N E T

Süssük le szemünket
egy pillanatra
mindahányan
akik
a katedrálisokat építettük
valamint a gázkamrákat is
akik
utakat nyitottunk a dzsungel felé
de
megnyitottuk az önkény útjait is
akik
már sejtettünk valamit az igazságból
ám azért
a csillagos eget is lehazduztuk olykor
akik
szemérmesen elhallgattuk hogy
ÉN
és már kotta nélkül fuvoláztuk hogy
MI
de ettől még
Szabó János ügyére
mégis csak úgy néztünk:
na ez a Szabó János ügye —
Hát piruljunk el egy pillanatra
— feleim akik vagytok a veszedelemben —
aztán
amíg
remény, erő, alkalom adódik
vessük végre egymáshoz vállainkat
s óvó tekintetünket
arra
mi érdemes
mert
ha nem találunk vissza idején
a dzsungelből
a járható utakra
— melyeket mégis csak mi építettünk —
s ha napi 24 óránál is
többet fecsegünk
az igazságról:
bizony mondom néktek
egy napon
csak hamurakást markol
üszkös tenyerünk
a Notre Dame helyén
s egy tréfás fuvalom
az Ermitage kormával
tölti fel
kifolyt szemüregünket:
halljátok
— feleim akik vagytok a veszedelemben —
szabójánosok
szegények
mindahányan

Bene y Zsuzsa

EURYDIKE

Lelkem, mondd, mennyi szenvedést viselsz el?

S te lelkem társa, akiért a föld
kemény kérgét taposva elmerültem,
háromszor el a mélységes homályba —
te értem mennyi szenvedést viselsz el?

8 c

A gyalázat torkából kilökötten
sivatagodnak naptalan sötét
izzó homokjából a sűrű tenger
sós-keserű árába lemerültem

Szenvedésed elöntött, mint a tenger

És csontig mart halál és fájdalom.
A gyenge dal, fuvolád halk patakja
visszavezet? Hiszen téged sötét
halálom elborított, mint a tenger.

Visszavezetsz-e? Élve a pokol
mélyére szálltál, engem elragadni,
gyenge dal láncán engem, aki érted
éltem, haltam, és benned elmerültem

Én értem mennyi szenvedést viselsz el?

RAGÁLY

A férfi már reggel a sajtófélóra alatt arra gondolt, hogy ma megkapja a KST-t, s végre megeheti a porszívót. Nézte az ablakba zsúfolt cserepes növényeket, s találgatta, vajon a csikókaktusz és philodendron leveleiről is le lehetne-e szívatni a port. Nem valószínű, mert ha erősen szív, akkor összerongyolná, leszakítaná a leveleket.

Unalom ült mindenki arcán, s azon erőlködtek, hogy ezt az unalmat eltitkolják. Annál kínosabb-keservesebb volt az egész. Margitka, az ötvenes, vonalszájú, aprószemű, gömböc pénztárosnő a férjüdon a fejük fölé lógó tejüveg lámpabúrárt nézte. Tulajdonképpen égni kellett volna a lámpának, mert kinn sűrű köd gubbasztott a szürke égbolt alatt, s a cserépkályhának dülleszkedő „papa” egészen beledugta az orrát az újságba a homály miatt. De hát arra még csak gondolni sem lehetett, hogy villanyt gyűjtsanak. A papa kitérne a hitiből. Villanyt, reggel! Villanyt este gyűjt az ember. A reggel az nem este. A reggel — az reggel. Reggel és napközben világos van!

Ma megkapja a KST-t, majdnem annyi, mintha a békekölcsön levont összegét adnák vissza, megkapja, és megveszi a porszívót.

Ott, ahol a papa dülleszkedik a barna cserépkályha kockái jóval fényesebbek, ez most nem látszott, hiszen a papa eltakarta, de ő tudta, szinte látta, mintha a papa ott sem volna. Mindig ugyanott dülleszkedik, egy centivel se errébb vagy arrébb. És az ajtókat nyitva kell tartani. Mert nem ez a papa szobája. A papa sosincs a szobájában, még telefonálni is innen telefonál, a könyvelésből, csak tízórazni vonul be a saját szobájába, de azért ők tudják, általában téliszalámit tízórazik. Vad, erős, fűszerszaga van a téliszaláminak. A könyvelés nagy hármass ablakkal nézett az udvar ládahegyeire, a gúlába felrakott üres és teli gállicos hordókra, az összehajgált arvalinos dobokra s az udvar végében levő műtrágya- és méregraktárra.

Olyan, mint egy egerészölyv a vállalai közé suppadó, nyaknélküli, bizalmatlan és mohó arcával. Néha elképzelte, milyen érzés kerítheti hatalmába ott benn egyedül, a kirendeltségvezetői szobában, s ilyenkor még szánni is tudta. Juhász — nyája nélkül. Juhász — nyáj, kampósbot, számár nélkül. Juhász — nyáj, kampósbot, számár, szűr, furulya nélkül. Juhász — minden nélkül. Mező nélkül. Nem mintha juhász lett volna azelőtt. Senki sem tudta, mi volt, honnan jött. Idetették.

Nekik volt a legkönnyebb. Csak le kellett hajtaniuk a fejüket, turkálni a belég-halmazok között, suhogtatni a kartonokat, percegetni a tollat, s elfelejteni, hogy ott áll, ott dülleszkedik a kályha mellett, lecsapásra készen, akkor mindez majdnem tűrhető volt. Mert a papa számára a könyvelés, a diszponálás megfoghatatlan volt. Megfoghatatlan és gyűlöletes. Mindannyiukat gyűlölte, talán Falvassyt, a contírozót a legkevésbé. Falvassy horthysta tiszt volt, jelentéktelen GH-s hadnagyocska, most megroggyant, görbedt, ijedt kis emberke. Nemcsak az arca, a tekintete volt ijedt, az egész ember ijedt volt. A hátán, a kezén, a szája szegletén, az orrfújásán, a köhintésén is észre lehetett venni ijedelmét. Mitől félt? Mindentől. De legfőképp attól, hogy két év múlva nyugdíjaznának, s esetleg nem sikerül addig kihúznia. Rabszolga nem állhatott remegőbben a fáraó előtt, színészjelölt áhítatosabb tisztelettel a Nagy Színész előtt, tiszt parancsra készebben Napoleon előtt, a harmadik koalíció leverése után 1805-ben, mint Falvassy a papa előtt 1952-ben. Fehér vattahaja minden szála is külön és készségesen lengett előtte.

Délben meghozták a bankból a KST-t, felveszi, és megveszi a porszívót. Nem sok, de az is valami. Valami, ami némi megnyugvást ad. „Te itt dülleszkedsz, figyelsz, mint a ragadozó, s én játszom lehajtott fejjel az egeret, de lesz porszívóm. Nem autó, nem is motorcsónak, de gép ebben is van, zzzz, hüuuu — szív. A kis papírszeletkéék már messziről tébolyultan beleröpülnek.

Már több mint egy órája vége a sajtónak, a papa idéetlen alakja kinn mozog a láda- és hordóhegyek között. Merev lépésekkel, magasrahúzott vállal, szemébehúzott kalappal imbolyog, szeme a földön. Tréfás így elnézni a csikókaktuszok őserdején keresztül. Csak így, mert visszapislog, s ha a fejek felemelődnének, akkor egyszeriben ott-teremne, s hallhatnák az ajtóból:

— Mi az, kázinó? — Á-san beszél, s nem holmi tájszólás miatt, hanem erőltetetten á-san, hogy miért, azt csak ő, a jóisten, s talán a rókamosolyú személyzeti előadó tudja, aki viszont legfeljebb háromhavonta jön ki a központból a telepre, s

jelenlétét csakis a portásfülke előtt veszteglő almazöld Skoda, s a papa fenyegetően betett ajtaja jelzi.

Igen, megvan, lehajolt, megtalálta a napi papírselejtejét. Egyszer alkalma volt végighallgatni, mit kapott ezért Gábor bácsi, az udvaros. Gábor bácsinak, s Gizi néninek, a takarítónőnek rettenet minden perce. Ők kézzelfogható munkát végeznek. Konkrét, szinte egy állat számára is megfogható dolgokat. S egyedül vannak. A rakodómunkások szemeltartása látszólag éppily egyszerű lenne, s mégsem az. Ők hangyák. A szupertől, kálitól szürke overalljukban, egyformán nyikorgó vastaligájukkal, amelyek mögött alig látszanak a magasra feltornyozott papírzsákok mögött, olyanok is, mint a hangyák. Eltűnnek a raktár fekete szájában, aztán jönnek a taliga mögött, átnyikorognak a rampát és a vagon összekötő deszkahídon, s eltűnnek a vagon szürke, marós-sós, szemcsés ködtengerében. Egytől-egyig mindig kísérni őket, mint fegyőr a rabot, lépésről-lépésre, ahhoz a papának tizenkét példányban kellene lennie. S aki közel megy, annak a műtrágyapor éppúgy betelepszik orrába, szájába, éppúgy bevakolódik bőre pórusaiba, éppúgy megkoszorúzza kenődő, csípő, karcos koszorúval a szemét, mintha ő maga is tenné, amit a rakodók tesznek. Hozzájuk nem megy túl közel a papa, s főleg azért nem, mert tizenketten vannak, s ha egyiknek szól, akkor a másik is ledöccenti a taligát, hogy reng a rampa, s a szürke vakolaton áttörő izzadságpatokkal teli arcát a harmadik, a negyedik is odafordítja, hogy: „mi van?” Hogy mi a baj, a kutyaúrstenit, s hogy inkább a gumikesztyűvel nem kellene annyira takarékoskodni, s a tenyererongyos vászonkesztyűre azt mondani: fordítsd meg, mert a Sebők már harmadik hete fekszik a kórházban. Egy pár fordítsd-meg kesztyű miatt. A Germisán miatt. A higanymérgezés miatt. Meg a fürdőben a kazánt nemcsak hordószeméttel kellene étetni, hanem igenis rendes tüzelővel, hogy a harmadik embernek is jusson melegvíz. A negyediknek is, a tizenkettediknek is. Forró. Mert ez a gezemice másképp nem jön le, s az öltözőben ki van írva egy rikító plakáton, hogy a legfőbb érték az ember. A raktárban is van három. Meny nyibe került egy olyan plakát?

Ezek nehéz, s nem annyira kézzelfogható dolgok. Az a kis fecni, amit a szél egyik üres hordóról leszakított, s sarkával egy tócsába vágta, sokkal kézzelfoghatóbb. — Gábor bácsi, hát el tudja ezt nézni?! Látja, én még az utcán sem álom meg, hogy le ne hajoljak, ha egy papírdarabot látok... Tisztaság... Rend... Itt kezdődik minden... Takarékoság. Megtakarítás.

„Úgy fogom kipróbálni, hogy apró szeletekre tépek egy papírt, és — hüüüüü — beszipantatom vele, aztán kinyitom, benézek a porzsákba, s mind ott lapulnak.”

Gyötrelme volt nézni, még így ablaküvegen keresztül is, mikor nem hallott egy árva szót sem, ezt a nap mint nap megismétlődő jelenetet. Gábor bácsi lehajtott a fejét, ködtől csapzott nagy bajusza szomorúan kornyadozott lefele, kezében vasvilla, éppen a szeméttelen munkálkodott — hetente jött a nagy Zim a szeméttért, de addig is „Gábor bácsi, egy kis pofát kell adni neki, a sarkok legyenek sarkok, az oldalak — oldalak... Rend. Tisztaság...”

Ezek kézzelfogható dolgok voltak. S mutogathatók. Nem nagy ésszel is sejdíteni lehetett, hogy a nagyritkán kitévedő központi fejesek visszafelé összehajolnak: „... még a szeméttelen is!”

Hogy a víz meleg-e vagy sem, az kit érdekel, hogy fele zsák szakadt, amiben elmege a szuper, a káli, a péti a tsz-eknek, azt sem kérde senki. De a megtakarított papírzsákért prémium jár. „Papírzsákban van az ország, kártársak. A papír nem Csáky szálmája!” Meg különben is a központ soha még kirendeltséget azért meg nem dicsért, hogy a már a gyárból szakadt zsákokban érkezett árut átszállította... a vállalatnak — s a prémiumnak — ahhoz már igazán semmi köze, hogy mit hullat el az a trehány tsz útban a vasútállomásra a major vagy a falu felé. Tegyenek ponyvát a vontatókba és szekerekbe, a keservit! Az olyan tsz-nél pedig — mint egyik megyei lap is megírta —, annál a hogyishívják tsz-nél, ahol a kővé összeállt ammonitrátot, úgy ahogy volt belevágták a dögtemetőbe, példát kell státuálni...

Még kinn imbolyog a papa, most megáll egyik ládahegynél. Kerekre nyílik a szája, s mint valami óriási gőzszelepből, fehér pára tolul ki belőle. Egyik láda sarka kijebb áll, mint a többié. A többi láda sarka beljebb áll, mint az egyiké. Várná az ember, hogy a pára betűkké formálódik, fehér betűkké a szürke ég alatt: R e n d!, de nem, szétfoszlik, elillan.

Igen, a gőzzel, a párával vigyázni kell, sehol nedves helyen nem szabad szivatni a porszívóval, hol is hallotta, ki is mondta? Nem jut eszébe.

Leng a nagy falóra ingája. Lefelegőgött vasuti indítótárcsa, soha-vissza-nem-

térő perceket, órákat, éveket indít. Gizi néni néha fél óráig dörgöli, leheli a nagy sárgaréz korongot. Mert a papa erre is kényes. Gizi néni már elment a bankba. Isten, csak kiadják a KTS-t! Csak kiadják! Nehogy... Nem, nem is tudja elképzelni, hogy mire vagy milyen ürüggyel, de sosem lehet tudni. Tik-tak, tik-tak. Milyen érdekes, ha az ember az ingára pillant, szinte hallja a tik-takolást, pedig a barna fakeretes üvegszekerény egészen felfogja a hangot. Vajon a valamikor halló süketek is így vannak, hallani vélik a hangot, ha látják a mozdulatot? Bizonyára így van, s így van fordítva is, mert ő lám csak a vas pinceajtó dörrenését hallja, s szinte látja, amint a papa oldalozva megy le a csorbaélú téglalépcsőkön, követi Gábor bácsit, aki, most hogy az udvart rendbe tette, lenn a pincében vágja a fát, készíti a holnapi tüzelőt. Egyszer leltározta a pincében! Hihetetlen, de így volt, ő jegyezte a tételeket, a tuskókat darabszám átszámolták, akkor hallotta a papa és Gábor bácsi között az alábbi párbeszédet:

— Túl sok tüzelő fogy, öreg! Meg ne lássam, hogy novendás hordóabroncson kívül mást tüzel a kazánban!

Gábor bácsi felmutatta lesúrolhatatlanul kénsárgára színeződött tenyereit. — De hiszen azt hordom egyre csak a kazánba.

— Ne bizonykodjon, tegnap is láttam ott egy tuskót.

Gábor bácsi erőltlenül motyogta, nem is nézett a papára:

— Tegnap, igaz, tegnap, igaz... de hogy megmondjam az őszinteséget, az a fenyőabroncs csak ellobban, akármennyit is hord rá az ember, a kazán meg kicsi. Ha engedik a vizet, egy-kettőre hideg víz jön csak belőle, ha nincs alatta valami tömör parázs.

— Mondom, meg ne lássam! — a papa úgy mondta ezt, mintha nem is értette volna, amit az öreg mondott, mintha nem egyugyanazon nyelvet beszéltek volna.

— Zúgnak a víz miatt — mondta az öreg, de már korántsem olyan bátortalanul, mert még mindig a fülében csengett a nap mint nap megismétlődő szentségelés.

— Nagyon jó: zúgnak... Megmondhatja nekik, hogy én annak idején hideg vízben fürödtem vagy semmilyenben.

Gábor bácsi nem szólt semmit, de amikor a papát felhívták a telefonhoz, előtte kimondta: — Fürdött ám... s éppen azt akarják, hogy ne úgy legyen, mint annak idején, mint régen... azt mondják, azért melóznak, vagyis: dolgoznak...

Hideg párát hoz be magával Gizi néni; a papa már ott támaszkodik újra a kályhánál. Ezt az ajtónyílást várták, Falvassy kivételével mindannyian felkapják fejüket. Falvassy nem néz fel, dehogyan néz fel, szinte szuggerálja a papát: „Idenézz, látod, engem semmi más nem érdekel a munkámon kívül. Semmi. Idenézz! Rám nézz, s ugyanakkor a többiekre, akik égő szemmel néznek Gizi néni gömbölyű, a hidegtől rózsás arcára, de főleg a hóna alatti aktatáskára. Átfúrja a szemük a kopott bőrt, s nyáluk csordul a pénz sejtésén, röntgenpillantásaik körülölelik a lila százásokat, Idenézz, én nem...”

Margitka átveszi a pénzt, előveszi a listát. — Csak gyorsan, gyorsan, sorjában, nem kell izgulni, mindenki megkapja! — mondja papa valami isteni fölénnyel. Ez a legmegalázóbb mindenek között, ahogyan minden fizetéskor felettük áll. Nem is áll, szinte lebeg, a felhők közül néz le a vályú körül tolongó disznókra, s a szája sarkán ott van, ha nem is mondja ki: „A barmok, mint a barmok!” Úgy áll felettük, mintha a saját zsebéből, s ajándékképp osztana alamizsnát a tülekedő rongyosoknak.

Egy, kettő, három, négy, öt... tizenkettő... tizenöt... de jó is, hogy elhatározta magát erre a KST-re. Soha másképp össze nem jött volna ez a pénz. Micsoda érzés! Mert a fizetés az nincs is ennyi, s különben is egészen más, az már mikor megkapja, mintha nem is lenne... laktér, tüzelő, kályharakatás, zokni... Micsoda érzés! Ha egy-egy belégért nyúl az asztal végére, a könyökével odabiccent a melléhez, ott van, megvan, dudorodik. A végében is megszámlolja újra meg újra, hátha valahogy mégis több vagy kevesebb eggyel. De nem, se több, se kevesebb: tizenöt. Meglesz a porszívó.

A papa mindenkit végigkérdezgetett, ki mire szánja a pénzt. De mint a „komoly” felnőtt a taknyos gyereket, ha aprópénzt nyom a markába. „Na, aztán mit vesz el rajta, savanyú vagy erős cukrot?”

Nem mondta meg, az a nyilvánvalóan túlzóan aggodalmas, sőt, nevetséges érzése támadt, hogyha megmondja, a papa képes hetenként behozatni vele a porszívót, mert a kirendeltségnek nincs. Vagy becipelné a szobájába, s ő remegő idegekkel

fülelne az ajtón áthallatszó szerszámcsilingelésre — most... most szereli ki belőle, az Isten tudja, mit szerelne ki belőle... de valami nagyon fontosat.

— Nem tudom, nem tudom még — felelte, s ekkor pontosan úgy érezte, mintha lopta volna a pénzt, határozott lelkiismeretfurdalása volt miatta.

Margitkának azonban megmondta az ebédnél, de ott is csak sűgva, hogy a hosszú asztal legvégén ülő papa meg ne hallja, itt az asztalfőről felügyelt rájuk. Margitka sűgva megkérdezte: — Megveszi? — s ő rábólintott: — Meg. — Mindnyájan tudták, ki, mit vesz a pénzből.

Mit gatyázik ez a kalauz? Mért nem csöngeti már le? Ha megvárja, míg az utolsó ember is felszáll, akkor mindig lesz utolsó, jönnek, jönnek a ködös őszi permetből elő, fáradt arccal, szemükben ott ül az otthoni pihenés vágya, s az izgalom: le ne késsék ezt a kocsi, mert azzal is rövidebb a másnapi vekkercsöngetésig az idő.

Gyerünk, gyerünk, még a végén az orra előtt zár be a Keravill, pedig még ma meg kell lennie a porszívónak. Még ma látni akarja az asszony egy éves várakozásának a beteljesülését. Gyereükük nincs, nem is lehet, kár is rágondolni, tavalyelőtt a második császármeteszénél, s a második halott gyereknél minden reménykedésüknek végeszakadt. Jobb híján tárgyak is nyújthatnak örömet. Negyvenéves korukra megérték, hogy porszívójuk lesz. Saját porszívójuk. Majd bolond lesz elárulni a papának. Majd marha lesz. Hogy azt mondja, vagy legalábbis gondolja magában: „Kispolgári allűrök. Nem jó nekik a fejkendő, a tollseprű, a poroló, a prakker, a partvis. Porszívó kell — urizálni.” Badarság, nem, ez már csak képzelődés, ilyesmit azért még nem hallott tőle. Nem, de nem is került még szóba... Fel van csigázva, ilyenkor túlságosan működik a fantáziája. Gyerünk, gyerünk! Az évet könnyebb volt kivárni, mint ezt a vánszorgó utazást. De jól van, kibukkannak a ködből az esőtől nedvesen fénylő szürke bivalyszobrok a vágóhídi lámpák fénykörében. Most még csak a mal-mok hosszú, fakó, rozsdás vasrácsos, homályos ablakkal telilyuggatott végtelen falai előtt kell elcsörömpölniük, aztán máris itt van a léckerítéses kiskocsmá, s onnan már csak egy megálló a tér.

A téren nem szállt át, nem volt türelme, futva ment a Keravillig, lihegett, mikor azt mondta: — Jóestét kívánok!

Mennyien vannak itt, s milyen flegmák az emberek, kinevetik az elárusítókat, ha észreveszik rajta a nagy belső izgalmat. „A nyomorult kukac milyen lázban van, hogy vesz egy porszívót, mintha a pisai ferde toronyra alkudna!” Lám, az a micisapkás, sültötkképű férfi is milyen fitymálóan forgatja azt a parkettkefélőt. Nem szabad megilletődni, úgy kell tenni, mintha már ki tudja hány porszívót vásárolt volna életében, csak éppen tegnap bedöglött az utolsó, s kitette a gangra a szemetesvödör mellé.

Sikerült. Olyan unottan mondja a magas, fekete klottköpenyes lánynak: „egy porszívót kérek”, hogy abban nincs semmi hiba. De mikor a lány hozza, s csillog a sok, magasra polírozott alumíniumalkatrész a pulton, zümmögve fűj és szív a gép, s előzizeg a jótállási papír komoly rubrikáival, akkor elfeledkezik színészi fogadalmáról, nem is fogja, öleli a különféle keféket, csöveket, áhítattal tapogatja a porzsákot, s annyit kérdez, hogy a lány — pedig, látszik, ért hozzá, s nem is únja — belezavarodik.

Még a végén azt is megkérdezte, nem félő-e, hogy az egészen, de egészen kicsi porszemek átrepülnek a porszák likacsain, s belekerülnek a szénkefék, mik közé, az armaturába, a csapágyakba. Hazafele a villamoson nem is látta a körút forgatagát, befele nézett, magába, hogy hogy fog az asszony örülni, s hogy tulajdonképpen nem is a tárgy a lényeges, hanem az, hogy az asszony kímélődik majd. Szétvetett lábbal állt a csomag előtt, nehogy valaki kanyarban, indításkor, fékezéskor nekilödjön, és beletaposson.

Az ajtónál letette a gyékénylábtről mellé a nagy csomagot, s türelmetlenül hármat csöngetett. Ez volt az ő jelük, a társbérelő kettő.

Az asszony futva jött, s még szólt a harmadik csöngetés, mikor kitárta az ajtót. Kicsi, vékony, barna asszony volt, nagy, ijedt gyerekszemekkel. Mintás kötény volt rajta, a haján szorosra kötött fehér kendő. Szép, magas, domború homloka volt, de fáradtvonalú szája sarkában már érlelődött a ránc. Mindjárt észrevette a csomagot, reszkető örömmel nyúlt le érte, s mikor a férfi is lehajolt, hogy segítsen, ott, a csomag zsinégén szorította meg a férje kezét, s elfúló hangon mondta:

— Rettenetesen boldog vagyok!

Fogták, ölelték a dobozt, oly mohón vitték, alig férték be vele az előszoba-ajtón.

— Tedd le a kabátod, menjünk be, majd ott kényelmesen meggusztáljuk. — Ez a doboz a számára nemcsak a porszívó volt, a férje szerelme, gondoskodása volt első-sorban. Mennyi minden kellett volna, s első-sorban neki, a férfinak, három zoknija van, s két pizsamája, abból is egyik a könyökén foltozott, s akkor minderre fűtүүл, porszívót vesz, hogy őt kímélje. — Gyere, gyere, jó meleg van, már befűtöttem. — Az asszony egy Tejértben volt kiszolgáló, korábban ért haza, általában ő fűtött be a nagy cserépkályhába.

A férfi letette a kabátját, bement a szobába, gyöngéden vitte a karjaiban a dobozt, mintha üvegből volna. Az asszony úgy ment utána, mint a gyerek a karácsonyfa elé.

A férfi lehajolt, nagy, vaskos ujjaival kibogozta a spárgát, aztán összetekerte kifeszített tenyerén, s átnyújtotta az asszonynak. — Tedd a kredenciókbá, a dugók mellé!

Az asszony türelmetlen mozdulatot tett.

— Csak tedd oda — mondta a férfi —, mikor az ember spárgát keres, sosincs.

A kis asszony fogta a spárgát, és kisietett vele. Hallatszott kintről a kredenciók nyikordulása, s az asszony ezt követően újra ott állt a doboz mellett.

A férfi maga sem tudta, mi van vele, mintha belülről abroncsok feszítenék, valami rettenetes keserűség készült kitörni belőle, de ezt csak homályosan érezte. A lelkesedést és az örömet tulontúl kicsinek tartotta. Nem fogalmazta meg így magában, de elképzeléseinek az felelt volna meg igazán, ha állandó és egyforma örömujjongás közepette, hosszú órákig csak ültek volna doboz mellett, vagy körülötte táncoltak volna, s aztán, de csakis aztán egy kis lyukat fűrtak volna a doboz oldalába, s úgy lestek volna bele. És csak lassan, lassan szélesítették volna a lyukat... Mi minden volt ebben a dobozban! Zsíroskenyér reggelik és vacsorák, amik sokszor voltak, és tízórai, amik sokszor nem voltak, a szürke udvar ládahegyei, a papa, legfőképp a papa.

— Visszatoltad a fiókot?

— Vissza — felelte az asszony.

A férfi lehajolt, hogy lebontsa a dobozról a papírburkot, de félúton megállt.

— Nem hallottam, hogy visszatoltad volna — mondta. — Elfelejtkezzel róla, mint nyáron, az ember kimegy a sötétben, aztán az összes evőeszköz egyből lenn van a kövön... Csak miattad mondom, mert akkor mosogathatsz egy óráig. Hiába van porszívó, ha amit a réven nyersz, elveszted a vámon.

— Ezt nagyon szépen mondtad, ki lehetne nyomtatni; megnézhetem — már tudta, hogy valami nincs rendben, de nem értette a férjét. Kiment, valami nyekkenve csusszant, aztán visszatért.

— Na, ugye — mondta a férfi. Lebontotta a barna csomagolópapírt, széttárt karral összehajtogatta, s odaadta az asszonynak. — Az alsó polcra tedd a speizban, de ne lógjon át a társbérő polcrészébe, mert akkor megint felhúzza az orrát. — Csinos, fiatal, de az idegbaj határán egyensúlyozó elvált asszonnyal laktak együtt. Valamikor az egész lakás az övé volt, s állandóan sértődötten járt-kelt körülöttük, nem valami ténykedésükért, szokásukért — a létükért gyűlölte őket. Kifejezetten szép babaarcára kiült az undor, ha találkoztak.

Az asszony kiment, s mintha két példányban lenne, mintha önmagával találkozott volna az ajtóban, máris ott állt újra.

A férfi leemelte a dobozfedőt.

Ott feküdt előttük fogható, csillogó, összeilleszthető darabokban az álom.

Az asszony állt, és nézte. Egyik barátnőjének volt porszívója, s már működés közben is látta, minden olyan egyszerűnek tetszett akkor, s ez itt: egy bonyolult csodagép, mintha ezernyi alkatrészt hevert volna előtte. Lenyúlt, két újjal megfogta a gégecsövet, de nem emelte ki, mindjárt visszaengedte:

— Mint valami óriási libanyak — mondta, és nevetett.

A férfi akcióba lépett. Sorra kiemelte az alkatrészeket, végiggondolta a szükséges elárúsító mozdulatait és magyarázatát — már a villamoson is elismételte magában, hogy mit is és hogyan —, függőlegesen felállította a motortestet, belekatlantotta a gégecsövet, ebbe beleillesztette a toldalékcsovet, majd tovább ezt megtoldotta a hajlított végcsővel, s közben beszélt, hogy a gégecső milyen találó elnevezés, hogy mindig a trombitás kiszélesedést kell a sima végre ráhúzni, és hogy jaj, még nem is mutatta a porzsákokat, nagyon vigyázni kell a bolyhaira, s úgy lehet kivenni, hogy ezt a két kamót felhúzza az ember, de egyszerre...

Kinn kulcscsörgés, s ajtókatánás hallatszott.

— Megjött! — mondta az asszony.

A férfi lenn térdelt a szőnyegen szétrakott alkatrészek között. Fel sem tudta fogni, hogy ilyenkor valami mást is észre lehessen venni. Mintha sötét vízfénkről emelkedett volna hirtelen a vakító felszínre, olyan élesen öltöttek határozott színt és körvonalat körülötte a tárgyak. Eddig semmi mást nem látott csak a porszívót, s a hozzá tartozó alkatrészeket. Most ott magasodott előtte a nagy, fekete, recsegő-ajtójú, fodrosodó furnérú szekrény — a felesége anyját is ez szolgálta ki, a hozományhoz tartozott —, s mellette ott terpeszkedett a bordó duplarekamie — támaszlábát éppen tegnap csavarozta, s azelőtt is majd minden héten, mert minduntalan kiesik belőle a csavar. Az egymás mellé zsúfolt asztal, két szék, és fotel lábai, meg mint az erdő. Jóformán semmijük sincs, mégis olyan a szoba, mint egy bútorraktár.

— Ki jött meg? — Tudta, hogy a társbérőre vonatkozik a megjegyzés. — Na és? Mi közünk hozzá? — tette hozzá, de már egészen ingerülten. „Hát csak én vagyok ilyen lázban?” — gondolta.

Felállt, leporolta a térdét, s közömbösséget erőltetve magára, mondta:

— Hát így! Tessék, próbáld ki. — A kályhához hátrált, s nekidüllesztkedett. A fogai között sziszegve fútyürészett. Igen, mindig túlságosan belelovalta magát a dolgokba, s ha rájött, hogy csak ő, egy pillanat alatt lehült. „Szerencsétlen természetem van” — gondolta, s közben egyre csak: ssz, sssz-ssssz, ssz... fútyült, maga sem tudta, mit.

Az asszony nagy buzgalommal, azt sem nézve, melyik szívófejet teszi a végcsőre, felkapta a padlószívót, ráhúzta, majd a fal mellett álló asztal alá bújva bedugta a konnektorba a dugót, és megindította a gépet. A kis szobában egészen meg-hökkentően nagy zajt csapott a porszívó, mintha aránytalanul hatalmas erők működ-nének a karcsú, szivaralakú testben.

A férfi egy kissé enyhültebben pillantott a feleségére. Ezt a hangot már némi-leg arányban állónak érezte a sok hónapos kuporgatással.

De az asszony azt mondta:

— Úristen, ez ilyen zajos?!

Megint el volt rontva minden.

A férfi előrelépett, most ebben a szent pillanatban el tudott volna válni az asszonytól, ha ez valami csoda folytán azonnal végrehajtható lett volna. Kivette a kezéből a csövet.

— De ezzel hiába maszírozod a szőnyeget — mondta kissé rekedt hangon. — Ezzel hiába. Ez a padlószívó. — Egy rántással letépte a fejet, ledobta a szőnyegre, felkapta a kefeszerű szőnyegszívót, s az asszony kezébe nyomta újra a csövet.

— Nagyon érdekelhetett, mikor az előbb apróra elmondtam mindent.

Az asszony nem felelt, lehajtott fejjel, gyorsan húzogatta a szőnyegen a kefét.

A férfi a kályha mellől figyelte.

— Úgy látszik, hiába minden — mondta egy kis idő múlva. — Hát nincs annyi érzéked, hogy lásd: ha ilyen gyorsan húzogatod, akkor nincs ideje szívni. — Oda-lépett, kivette az asszony kezéből a porszívó csövet. — Így, nézd. — Lassan tolt a magától a szőnyeg hosszában a kefét. A gép mélyebben és tompábban bűgött. — Hallod? Hallod, hogy szív?

Az asszony már egészen meg volt zavarodva, mit figyelt ő különböző hangár-nyalatokra, a férjét figyelte, tudta, ha puhavonalú szája elkeskenyedik, s ha kerüli a tekintetét, valami baj van.

— Hallom — mondta.

— Fenét hallod, azt hiszed, hülye vagyok? Úgy vagy ezzel is, mint az orrfujással — egyre inkább belelovalta magát. Már nem gondolkodott, csak vágni akart, szűrni. — Igen, hiába nézel, s hiába hallgatsz. Az orrfujással. Mondom: fújd ki rendesen. Fújom, feleled, de nem fújod, beleszipákolysz a zsebkendődbe nagy előkelően, a töb-bit visszazippantod. Az előkelő családban erre tanítottak? — már ott állt ismét a barna cserépkályhánál, s fél arcát torz grimaszba húzva utánozta az asszonyt.

Ez volt köztük a legélesebb tőr: az előkelő származás. Az asszony apja vasúti tiszt volt. Nem ellenőr, felügyelő vagy tanácsos, akik ugyancsak tisztak a vasút bo-nyolult rangsorolása szerint, de mégiscsak tiszt. A férfi apja viszont bogárn volt. „Zöld kötényében az akácszagú műhelyben, a sárgásfehér küllök között, s körülötte a kunkorodó forgács halmai...” — mesélt róla a férfi elandalódó perceiben régebbi téli estéken, mikor a Meteorológiai Intézet jelentése után — „Újabb hófúvások vár-hatók” — leoltották a villanyt. Jól tudta ő, hogy a felesége apjánál sem volt szó semmiféle előkelőségről, egy kövér, szuszogós, főintéző-állomásfőnök mindenes-kap-cája és kényszerű tarokkpartnere volt egy olyan kis állomáson, ahova gyorsvonat még soha nem futott be. Tiszti egyenruhája füstszagú és fényes volt.

— A dicső tiszt apád tanított erre? — egész belevörösödött az arca a nagy utánzásba, s egyszer úgy hátracsapta a fejét, hogy felszisszent, mert már megint a kályhánál dülleszkedett.

— Hogy nézel ki! — mondta az asszony, de nem gúnyral, békítően, s azzal a reménnyel, hogy a férfi magára ébred. Hiába volt.

— Na, persze, hogy hogy nézek ki! Na persze. Egy ilyen finom madárcsontú asszonykához hogy jön egy ilyen trabális, darabos mozgású tahó?!

— De hiszen... — az asszony megrémült, soha eddig még nem jutottak.

— Egy ilyen finomművű apácahomlokhoz egy ilyen gorillahomlok, mi?! Egy ilyen finom, előkelő tisztlánykához, ugye... aki egy rohadt gyereket sem tud a világra hozni...

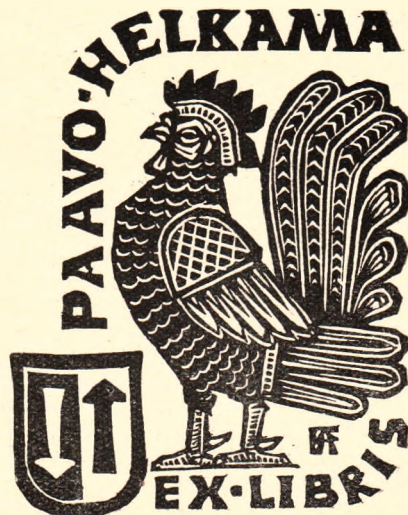
A porszívó sivitva, nekiszabadulva zúgott közöttük. Az asszony fehér arccal, kifágult szemmel bámult a férfira. Most is, így is szerette, de nem mert megszólalni. Ekkor kopogtak.

A társbérlő lépett be. Hosszú selyempogolyában volt s elől kivágott magyaros papucsban. Kurta biccentéssel köszönt. Úgy tudott köszönni, hogy az felért egy szemenköpéssel. Csak a fejét mozdította meg, de nem előre —, hanem hátravágta, mint az ideges parádésló.

Az asszony lekattintotta a porszívót, s kérdően odalépett a babanőhöz. Az szinte ki se nyitva a száját hadarva suttogott, a férfi, aki távolabb állt, csak töredékeket értett meg belőle, valami olyasmit, hogy: „Ugye, édeském, ez nem lesz bevezetve... pokoli zaj, ugye megteszed a kedvemért... olyan időpontokban... ha már a kedves férjed... ha nem vagyok itthon, vagy nem akarok éppen lepihenni... most is ugyanis... a fejem majd szétreped...” És „édeském” és „lepihenni” és „nyugalom” és „idegek” — még mindegyik vagy tizszer.

Szörnyű volt, rosszabb, mintha alpári módon szitkozódva ront be, és a papucsait a fejükhöz vágja.

Nem bírta tovább. Átlépte a porszívót, elrohant a két nő között, át az előszobán, s csak mikor már bevágta maga mögött az előszobaaajtót, a lépcsőházban vette észre, hogy nem hozott magával kabátot. Pedig a kályha mellett álldogált. Megfázik. Megfázik? Na és ha megfázik?

A SZEMFÉNYVESZTŐ FÜGEFA c. ciklusból

TELIHOLD

Kering velem a csodálatos éj.

Akár az első úrhajós, mikor először látta kereknek a rég-kereknek-tudott földtekét. Ó, látás és tudás álmodott egysége! Mennyi évszázados irtózatot oldasz fel egyetlen pillanat alatt. Mennyi véresen neveltséges vitát! És mennyi még a véresen neveltséges vita!

Kering velem a csodálatos éj. Csodálatos és éj: szomorúan értelmetlen szavak. Elég a leírásból, a szánalmasan tökéletlen másolatokból. Ha egyetlen virágot, egyetlen virág egyetlen szirmát, egyetlen szírom színét, egyetlen szín árnyalatait, egyetlen árnyalat változatait le lehetett volna írni valaha is... A fügefa élénkzöldje most halványezüst.

Telihold, céllövöldében táncoló nagy kivilágított tojás, lezuhansz-e képzeletünk egéről, ha elektronikus célgömbjeink telibetalálnak?

Elég volt a leírásból, mégha hiányozna is a mindennapi valóság azoknak, akiknek mindennapjaiból oly sajnálatosan hiányzanak ezek a mindennapi valóságok. Kerüld meg a kerengő égitesteket, éj el a lélek túlsó felére, a dolgok túlsó felére, önmagad túlsó felére, miért rettennél vissza az úri magány irtózatától, költő, hiszen úgyis millió éve járod, s akármilyen szédületes a pálya, ezután már mindig visszavezet magához az emberi gravitáció.

Keringj velem, csodálatos éj. Mozdulatlan a gyémánt sötétség, a tücsökszó megállíthatatlan órája méri benne billió év óta a mindenséget. S a fügefának is még hány oldala lappang felfedezetlenül. A természetnek nincs mondata. Az alany maga a mindig-megújuló állítmány. A tücsök tücsök és a fügefa fügefa. De az ember...

Keringj velem, csodálatos éj. Hol van pályád apogeuma? ahonnan minden messziségen át is elérő távirányításával mindig visszafordít

a mezíten női test ragyogó bolygója az ágyon.

TERASZON

*A borostyán tájban őskövedet
a mozdulatlan, testtelen tücsökszó.
A kinti úr, vagy vér, benned patakzó?
Alszol, felébredsz, mindig itt leled.*

*Földnél szilárdabb, kőnél tömörebb,
évmilliók szakadékára hajló,
idők fölött átvetett könnyű palló:
percenként átlendít s visszavezet.*

Ébredsz és hallod, a jövő recseg,
az új, súlytalan-ember-lakta bolygó
hasítja hozzá pallónak az űrt,

s íve alá szilárd hídfőt veret
a borostyán földbe belekövült
mozdulatlan, testtelen ős tücsökszó.

T Ü C S Ö K S Z Ó

Alszol, s ahogy felébredsz, itt leled,
elmehetsz s visszatérhetsz, itt leled,
a hűség ő, magához s a világhoz,
bármily hűtlen légy hozzá — itt leled.

Dolgozol, kész a munka — itt leled,
szerelemből ocsudva, itt leled,
ha önmagad zúgó ürét bejárod,
akár a földet, — újra itt leled.

Neki sosincs más dolga — itt leled,
ami nem ő, nem vonzza — itt leled,
míg önmagad keresnéd s nem talárod,
őt most s öröktől fogva itt leled.

Az idő ős zenéje — itt leled,
ma szól? vagy ezer éve? — itt leled,
vagy észrevétlen átlépve halálad,
új ezredévet élve — itt leled?

K a r a y L a j o s

NYOMORÉK, A FŐUTCÁN

Talán bolond is kissé. Nem zavarja
arcán a légy s nyakán a tarka kendő.
Görbe csámpáin úgy billeg, esendő
testtel, mint egy nagy csecsemő. A karja

térdig kalimpál. — Önmagát se hallja,
szólhat rendőrsíp vagy biciklicsengő:
megy, félálomban. Tán maga a csend ő...
(A dél az utcát forróvá kavarja.)

S a félrenéző, fürgébb emberekre
nem néz, — de mintha befelé nevetne...
Tán féldecikre gondol most. — Ki tudja?

Vagy épp talán a tiszteletkört futja
egy stadionban, s körülötte boldog
ezrek ünneplik a világrekordot.

Stetka Éva

VÁROD...

*Gyerekek játszanak és csillagos az ég,
Korai nyáreste van.
S akárcsak ők, a virágok is hancúroznak
S csillagok égnek az égen, jó magosan.
Szeresd a békességet, békével harcol e kor
Pedig milyen sokat s mily nagyon szenvedett.
A béke fehér csillaga ragyog
Ma este a város felett.*

*Jó élni és hinni a lángoló nyárban,
Tisztának lenni, mint a gyermekek.
A kiskertünkben mennyi virág van,
Mily izzó hold ég a sápadt város felett.
Ne menj el tőlem, maradj még vélem,
Szép holdeste, nyár, égi, nagy türelem.
Kiket szerettem mind fölleltem
S méltatlan voltam, fáj a szívem.*

*Ne légy makacs, e tiszta korban
Őrizd meg édes, gyöngyeidet.
Leírták porban, csillagokban
Kék zuzmarákban, mily mély a szived.
Szeretnék mindig véled élni,
Bocsásd meg ezt a földúlt napot.
Méltatlan voltam, ám ez az égi
Béke most engem is elragadott.*

*Tanulj szeretni s békességet
Érlel majd benned égi korod.
Vágyaidat a könny csipkézi,
Megtisztult szived újra dobog.
Nem szólsz semmit, nézel előre
S mint egy koldus, ha leül egy köre,
Mint egy gyerek, ha könnye csorog,
De nem szól semmit, néz csak előre
Úgy élsz te is s várod a csöndes
Mindent feloldó pillanatot.*

M a k a y I d a

L Á Z A D Á S

Mint a bevégzett mű és mint a holtak
olyan lezárt és teljes most a táj
a dombsor láncá nyugodt-ívű mondat
amit a fáknak karcsú jele zár

A színek lázas jelzői lobognak
végleges biztos megfogalmazás

mimelt tudása Célnak és az Oknak
törvény ellen törvénnel lázadás
ahogy az ég szigorú gömbje zárul
mindenre körben s mindent összefoglal
tagadva: a határtalanba tágul
s már eszelősen egyre konokabban
formát akar az áradó tenyészet
az oldó Végtelennel perlekedve
ahol a formák káosszá enyésznek

s nincs kezdet amely folytatás ne lenne

Reménytelen-szép dac a földön s égen
fo:yton-újuló embersorsunk mása
az izzó kényszer hogy felelni kell
minden miértre — bár tudjuk — a válasz
belévesz új kérdések áramába

ESZELŐS HŰSÉG

Ahogy itthagytad úgy marad mindig
minden. Nyitva az ablak az ajtó
az asztalon a megszegett kenyér
vetve az ágy, és megvár hallgatag
a mosdótálba zárt darabka tenger
és fegyelmezett tükre nem remeg,
míg vissza nem jössz, nem mozdulhat semmi
A körbefutó Idő sem mehet
tovább. Ül önmaga őrzőjeként
föltartott ujján állnak a percek
Kínzó jelen, Te válthatod csak multtá:
ahogy benyítsz, a perc is lepereg

És így lesz akkor a szigorú órán
várok csillaggal, törvénnel dacolva
s míg meg nem jössz, én addig nem megyek

Demény Ottó

AMIT CSAK MUNKA AD

Az ami volt már régen nem vigasztal;
hogy átléphettem rajta?
Ez volt mindig a vágyam!
Föl fogom gyűjtani ezt a koszos falut
— dühöngtem egykoron —
térdig járván a sárban,
vagy ülve nyáron a fészer előtt,
hol szürke por s ecetszín fény kerengett.
A durvarozsdás lándzsakerítésen
ott, hol a vörös lódoktor lakott,
végig pecegettem a pálcát
s hogy rámmordultak sziszegtem kevélyen.
— Tán nem tetszik? a tehén fenekében
túrnak, de sérti őket ennyi zaj.
Ó, ha tudnák!
és rohantam hazáig.
az ól mögé, a padlás magasába,
be a nyolc lépés tengeri közé,
amit anyám a kertvégben vetett.
Nem volt másom csak egy nyűtt Bibliám,
egy Petőfim s egy tépettvásznú, sárga
Félkegyelműm, s hogy honnan?
ki tudja?
De engem meglelt mindig a csoda,
énrám a szépség mindig rámtalált!
S ha azt mondom, hogy régen nem vigasztal
az, ami volt, az amin átléphettem:
csupán azért, mert többre szomjazom.
Igen! annál is többre, ami nektek
ma már megvan.
Kényelem, rang, siker.
Annál is többre!
Amit csak az ember
megszerezhet.
Amit csak munka s győztes eszme ad!
Minden nappal új éhséget nekem,
és új csodát oltani szomjamat!

BORIKA VENDÉGEI

Fej vagy írás?

Juci-Jucus, kezében a húszfilléressel, Borikára nézett. Borika merev, kivasalt arccal állt előtte. Mindegy, gondolta, akármelyik oldalt kapom, úgyis Jucihoz ülnek többen. Előrehajolt, oly kíváncsian nézett a másikra, mintha most látná először. Hogy van ez? akár egy szétlapított díványpárna, olyan az arca, a háta meg kemence. És mégis annyi a vendége! Szinte látta, ahogy ott áll egy asztal előtt, és lustán lógatja a tálcat. A vendég beszél, Juci bólogat, és közben olyan képet vág, mintha legszívesebben a hátát vakargatná. Eltalálok a hangot, mondta egyszer az öltözőben.

Juci-Jucus a húszfillérest rázogatta, talányosan mosolygott.

— Fej, vagy írás?

— Fej — bölintott Borika. — Ha fej, akkor enyém a jobboldal.

Juci hunyorított egyet, aztán feldobta a húszfillérest. Mind a ketten a levegőbe bámultak, aztán a szőnyegre. Nem léptek mindjárt oda a húszfilléreshez.

Valaki elment mögöttük, és megkérdezte. — Mit csináltok, lányok?

Nem feleltek. Nevetgéltek, akárcsak két iskolás. Aztán egyszerre a szőnyegen térdeltek.

— Írás — mondta Juci. Úgy hangzott, mintha már előre tudta volna. — Enyém a jobboldal.

A szőnyegen guggoltak. Elég nehéz lehet már neki lehajolni, gondolta Borika. Jó lesz felállni, mert mindjárt kinyúlik.

Juci egész testében ropogott, ahogy felállt. Az ablakhoz lépett. — Mindig ezt a butaságot csináljuk.

Borika még mindig a szőnyegen guggolt. Egy ujjal megérintette a pénzdarabot, mintha egy tó mélyéből akarná kihalászni.

A hang ismét megszólalt mögöttük. — Ideje lesz felállni.

Borika megfogta az orrát, mintha úgy rántaná fel magát.

A presszó üres volt. Juci az ablaknál állt, kibámult a kopár, téli fákra. Borika is a fákat nézte.

— Te Jucus, mi lett azzal a futballistával?

Juci felnevetett. — Nem tudom, nem érdekel.

Borika dühös lett. Miért védekezik?! ki mondta, hogy érdeklí a fuballista, ki mondta, hogy bárki is érdeklí? A férje érdeklí, meg az a másik.

— Kovács III. Egyszer haza akart kísérni. Azt hiszem, akkor már volt benne valami.

Borika bölintott. „Nagyon sok lehetett benne, ha téged akart hazakísérni, de ez nem is igaz.” Hirtelen megsajnálta ezt a kövérkés nőt a hurkás hátával. Nincs már neki senki, csak a kopaszos férje, aki sportújsággal a zsebében beszalad, elolvassa a lapot, aztán továbbball. Az a másik meg legalább egy mázsa, és mindig tejeskávét rendel.

— Legalább a tálcat vegyétek fel.

Mögöttük a vezetőnő. Fehér blúz, fekete szoknya: egy szigorú intézet igazgatónője. Összehúzta a szemöldökét. „Azt szeretném megérni, hogy ne kelljen mindent a szájukba rágni. Tizenkét nővel bánni, ezt csinálja valaki!”

Borika és Juci bementek a konyhába a tálcaért. Aztán, ahogy a tálca feljöttek a karzatra, már nyílt is az ajtó.

Az alacsonytermetű öregurat, mintha hófúvás vágta volna be. Vörös, remegő arc, feltúrt gallér. Reszketve jött végig az üres asztalok mellett.

A tálca némán kísérték. Jobboldal? Baloldal? — Az egyik tálca visszahúzódott, eltűnt.

— Szimpla? — kérdezte Juci.

Sem gúny, sem fölény nem volt a hangban, az öreg mégis lesúnyta a fejét. Bölintott, és remegett. Úgy ült egy remegésben a csomagjaival. Több, apró kis csomagja volt, egyik a másiktól bomlott ki. Zsömlét vett elő a zacskóból, szalámit zörgő papírok közül. Beleharapott a zsemlebe, a szalámiba. Közben fölfele pislogott, mint aki attól fél, hogy fültövön vágják és kizavarják. Lehajtotta a fejét, lehúnyta a szemét, amikor a fekete megjelent. Keze beleragadt a zsemlebe. Csak akkor mert fölnézni, amikor a tálca visszahúzódott. A pohár után nyúlt.

Szemben egy oroszlánsörényes férfi. Szivarozott és feléje intett. A kisöreg vissza-intett, tovább rágsált. Akárcsak a zsebéből enne. Zörgött, zörgött a papírjaival. Csöndes, állhatatos zajok.

— Néha még otthon is ezt a papirzörgést hallom — mondta Juci az ablaknál.

— Egyszer azt mondta, hogy majdnem egész nap az ágyban fekszik. — Borika a karóráját igazgatta. — Mert akkor kevesebb kalóriát fogyaszt.

— Nem szabad itt enni, ez nem büfé. Beül egy szimplára, és akkor ezt csinálja. Egyszer meg is mondom neki.

— A fiától kap csomagokat.

Lomha, nehézkes hófelhők ülték meg az eget. Borikának egy pillanatra úgy tűnt, mintha nem is Pesten volna, hanem valahol vidéken. — Kanadában van a fia.

— Beszélgetsz vele? — Juci felnevetett. Aztán elindult a tálcájával egy újabb vendég felé.

Fényképek az asztalon. A kisöreg a fényképek között kotorászott. Főlnézett, mintha azt várná, hogy valaki odalépjen hozzá, és érdeklődjön. — Ugyan kérem, ki ez a jóvágású fiatalember az autó mellett? — Senki se lépett az asztalához. Ő nézegette egyre kihívóbban a szembenlévő asztalt. Végülis fölállt, és odasurrant az oroszlán-fejűhöz.

— Üdvözlöm. — A sörényes tovább szivarozott. Ügyet se vetett a másikra.

Az pedig mosolygott. A szeme úgy ugrált, mint egy mókusé. A fejét ingatta, ahogy kibökte.

— Egy tavat neveztek el róla!

A sörényes keresztbefonta a karját, füstölgött. — Washingtonról egy egész államot neveztek el. — Úgy beszélt, akár a hangosbemondó. — A Fehér Ház is Washingtonban van, ahol az Elnök székel.

A kisöreg visszahúzódott a széken, mintha mindez nagyon meglepte volna. Washington, a Fehér Ház, meg az Elnök. Egy pillanatra valósággal eltűnt, de aztán megint csak előbújt és megjegyezte. — Egy tavat neveztek el a fiamról.

— Rengeteg tó van az Egyesült Államokban. — A szivarfüst megsemmisítően gomolygott.

— A fiam Kanadában él. — Várta, hogy az oroszlánfejű most mindent visszavon, talán még Washington is.

— Kanada a tavak hazája. — A szivarfüst mindent elborított.

Fej, vagy írás? A kisöreg Jucinak jutott, a sörényes Borikának, de most együtt ültek, és beszélgettek.

A kisöreg a fejét ingatta és egyre csak azt ismételte, hogy azért nem csekélység, ha valakiről egy tavat neveznek el. Akárcsak egy fadarabot rágsált volna. — Műtét — egy nagy műtétet hajtott végre a fiam. — Körülnézett a presszóban, majd szinte sűgva. — Közéleti személyiségen.

Olyan sötét volt, hogy fel kellett gyújtani a villanyt. Az asztalok már mind foglaltak voltak. Emelkedtek és süllyedtek a tálcák. A vezetónő a két első asztal között állt, hátratette a kezét. Juci tálcája leereszkedett mellette. — Az a nyugdíjas tanár — tekintetével a kisöreg felé vágott — mindig itt eszik.

— Már régen figyelmeztetni kellett volna. — A vezetónő előrenézett. — Ez nem kocsma.

— Önkiszolgáló. — Borika mosolyogva elment mellette. Jókedve volt, maga se tudta mitől. Talán mert egy rendező asszisztens egy hátsó asztalnál azt mondta neki: mozgékony arca van, él az arca. Akkor fölnevetett, és ahogy a tálcával szaladgált, többször elismételte. — Él az arcom! Képzeljétek, él az arcom!

A kisöreg összekuporodott, mintha imamalmot morzsolgatna. — Ha valaki külföldre kerül, könnyen elfeledkezik... érti kérem, még az apjáról is. — Megrázta a fejét. — A fiamról ezt igazán nem lehet elmondani.

Az oroszlánfejű rábólintott. A kisöreg ezt úgy vette, mint valami elismerést, és felbuzdulva folytatta. — Most is jött csomag. Nem tudna egy vevőt?

— Mire?

— Nagyon érdekes. — A vállát rángatta, a széken kaparászott. — Ruhadarab. De nem ám olyan hétköznapi.

A sörényes elhúzta a száját. Mire a nyugdíjas tanár, mint aki tört csúsztat oda. — Frakk.

— Frakk?

— De nem akármilyen.

— Ugyan! — Közönyösen füstölgött, de a szivar majd kipottyant a szájából, amikor a kisöreg azt mondta.

— Fehér frakk.

— Ember! Ezt akarja maga eladni? Hát ki jár itt fehér frakkban?!

A kisöreg nem adta fel a harcot. Csöndesen, de nagyon határozottan megjegyezte, hogy a trópusokon nélkülözhetetlen a fehér frakk, már persze jobb társaságokban, követségben, meg aztán hadihajón, ha estélyt adnak.

— Hadihajón... estélyt! — Dühödten pőfékelt.

A kisöreg elhallgatott, majd alamuszi mosollyal. — Magán például nagyszerűen el tudnám képzelni.

— Ugyan kérem! — Szétverte maga körül a füstöt.

— Igazán nem tud valakit? — A kisöreg várt egy darabig, majd alig hallhatóan: — Holló-tó. Úgy hívják azt a tavat, amit a fiamról elneveztek. — A sörényes hallgatott, ő meg visszament az asztalához. A képet nézte. A fia képét, ahogy ott áll a tó előtt, amit róla neveztek el.

— Egy pohár vizet! Már harmadszor kérek egy pohár vizet. — A kövér, bozontos-hajú nő kiguvadt szemmel nézett Borikára.

Borika mereven bólintott — arcán még maradt valami a mosolyból — aztán lefutott a lépcsőn a konyha felé.

— Vízet itt nem hoznak, vizet itt egyáltalán nem lehet kapni. — A kövér nő még mindig Borika után bámult. Az oszlop mellett ült egy férfivel, aki mintha borotvával agyonkaparta volna az arcát.

— A Simi unokabátyja — mondta az agyonborotvált — meghozta a fonalat Columbiából.

— Adtam neki egy bécsi címet — bólintott a nő. — Remélem, nem feledkezett meg róla.

— A Simi unokabátyja soha se feledkezik meg semmiről.

— Az embert mindig érheti meglepetés.

Borika megjelent a pohár vízzel. Meghajolt az asztalnál, szaporán bólogatott.

— Szemtelenség — morogta a nő.

A férfi az arcát kaparta. Látszott rajta, hogy hiába minden, hiába hozták meg a fonalat Columbiából, ő akkor is agyongyötri magát a borotválkozással. — Nincs jó penge az én bőrömnek — mondta váratlanul.

— Miért nem megy borbélyhoz? — kérdezte a nő.

— Megpróbáltam. — Legyintett, majd hirtelen: — De ez a lány helyes.

— Miféle lány?

— Aki a vizet hozta.

— Lány, nagyon jó! — A kövér nő felnevetett. — Először is, nem lány.

A férfi az arcát simogatta, úgy hallgatta Borika házasságát. Az arcát nyugtatta, csillapította, úgy tudta meg, hogy Borika évekkal ezelőtt hozzáment egy sofórhöz.

— Dehiszen még gyerek — mondta a férfi.

— Talán magának. A férje iszik, részeges. Külön élnek, nem váltak el, de külön élnek.

A férfi elengedte az arcát, és megkérdezte. — Elszámolhatunk?

A nő szétnyitotta óriási táskáját, kivett egy köteg százast.

Lent a földszinten egy ősz nő kihajolt a süteményes pult mögül, és odasúgta egy férfinak. — Kértük, hogy legalább hetente egyszer engedjenek bennünket, de azt se!

A férfi az üvegfal előtt figyelt, bólogatott. — Azt a pár forintot sajnálják maguktól, mert az asztaloknál mégis lehet keresni pár forintot. — A nő melleit figyelte a fekete pulóverben, ezekhez a mellekhez beszélt. — Én tudom, hogy van ez.

Fiatalos arca volt az ősz nőnek, szomorú, fiatalos arca. — A Gizi — mondta róla valaki — miatta jártam ebbe a presszóba, de akkor még fekete haja volt.

Gizi kiadott két Tátracsúcsot, aztán megint előrehajolt. — Behálózták a vezetőnőt, azért nem engednek bennünket pultosokat.

— Behálózták — bólintott a férfi. Egy pillanatra eszébe jutott, hogy mióta áll már itt a sütemény előtt. Mellek fekete pulóverben, mellek nylon blúzban. Akkor azt lehetett mondani. — Kegyetlenség, Gizi, nyáron ez a neylon, rettenetesen meleg lehet.

Gizi mellett egy vékony fekete lány állt, aztán egy telt, barna. A pult mögött álltak a süteményben, nézték, hogy mennek el mellettük a tálcsák.

Borika szaladt el a pult előtt. Olyan mozdulatot tett, mintha le akarná csúsztatni a tenyeréről a tálcsát. Gizire nevetett, azzal eltűnt a konyhában.

Gizi fáradtan visszamosolygott.

— Ez a Borika. — A férfi előbbrelépett. Előrelépett, hátralépett, oldaltlépett. — Ez is hány éve van már itt!

— Nem tudom, mit szólna, ha egyszer a konyhára küldenék — bólogatott Gizi.
— Tudja, milyen könnyen megy az, hogy bevágják az embert a konyhára.

— Ez a Borika is hány éve van már itt, pedig milyen fiatal.

— Táncozó volt — közölte Gizi csöndes, szomorú hangon — aztán idekerült, és egy orvos feleségül akarta venni, helyes, kedves fiú volt az orvos, de Borika úgy bánt vele, hogy aztán semmi se lett az egészből. Az orvos már be se jár. Tamás. Tamásnak hívták, és komolyan foglalkozott Borikával. Talán jobb is így, hogy még házasság előtt vége lett, sokat szenvedett volna az a fiú, mélyen érző fiú volt, jól esett vele elbeszélgetni.

— Nem lehetett a Borikához való. — A férfi hangja meggyőződéstelen volt.

— Szerencse kérdése, hogy kinek ki jut. — Gizi hangja egy árnyalattal még szomorúbb volt.

A pultosok a pult mögött álltak, a tálcák fölvonultak az erkélyre, leereszkedtek a mélybe, a „csöbbe”, meg az alsó páholyokba.

— Az Anikó is minék jön ide. — A vékony, fekete lány kiadott egy dobost. — Igazán nem tudom, mi szüksége van erre, amikor a férje jól keres. — Várt egy kicsit, aztán fölsóhajtott. — Halálosan jól.

— És a Metzgerné! — A telt, barna nő vállat vont. — Kint volt Rómában az olimpiáson, fizetés nélküli szabadságot vett ki, nem érdekes. Én nem mentem ki Rómába, és te se, és te se.

— Halálos.

— Nem tudnál véletlenül valami mást mondani, az ember egész nap ezt hallja tőled.

— Szerencse dolga, hogy ki hova kerül. — Gizi elől már eltűnt a férfi.

Borika megrázta magát a pult előtt, mintha vizet fröcskölné le.

— Már azt hittem, hogy sose lesz vége ennek a napnak!

Egy fiatalember dőlt a ruhatár pultjához. Nézte, ahogy Borika lerohan a mélybe, az öltözők felé.

— Várja ezt valaki?

Vékonyarcú, ezüstöshajú nő ült a kabátok alatt. Pogácsát rágszált.

— Elképzelhető, hogy várja valaki, emiatt ne aggódjék, kedves Tibor.

A fiatalember várt. Majd csak kijön Borika az öltözőből, lehetetlen, hogy örökre bent maradjon. Aztán egy tálcá leereszkedett mellette, és akkor már elfelejtette Borikát.

Nem várta senki. A kirakatok várták. Valamit otthon rábíztak, valamit meg kellett vennie, ez lógott az agyában. Most érezte, hogy egész nap erre gondolt. Ez dühítette. Hát örökké csak ez lesz: Borika ne felejtse el, Borika, ha megint hiába mondom!

Jegesmedve a kirakatban. Építőkockák mellett ült, tétova csodálkozással szét-tárta a karját. Jegesmedvét kell vennie? Ezt kért tőle a húga? Már van vagy három mackója, de mind agyon nyúzza. Beviszi őket az ágyba, fél éjszaka beszél velük, mindent megbeszél velük.

Kék cowboy nadrág rengeteg zsebbel. Öcsinek új nadrág kell. Azt már kikötötte, hogy tizennyolc centis legyen, vagy inkább tizenhét. Az a fiú is keres, de úgy gondolja, hogy ennyi igazán jár neki.

Arc merült fel a kirakat üvegben.

— Egy órája kísérem a kocsimmal.

— Igazán! — Borika csodálkozva nézett a cowboy nadrágra.

— Ha jól meggondolom, mi már ismerjük egymást. — Nyugodt, fölényes hangja volt a férfinék. A járda mellett ott állt a kocsija.

— Volt köztünk valami? — Borika hangja ártatlan volt.

— Nem — ingatta fejét a férfi — nem volt semmi. — Ez már úgy hangzott, mintha egymás mellett feküdnének.

— Nem is lesz. — Borika sajnálkozva megrázta a fejét, ellépett. A férfi mondott valamit, de ezt már nem hallotta. Egy autó követte. Mellette jött, néha előzött, néha lemaradt. Apa mit is mondott? Felvágott? Sajt?

Csomagokkal felszerelve ért az ajtó elé. Még egy pillanat és előtte a család. Ha lerakja a csomagokat, és elrohan...

Odabent nyikorogott a padló, lenyomta a kilincset.

— Itt a Mikulás.

A húga az asztalnál ült egy nyitott füzet előtt. A tollszárát rágsálya, és Borikára bámult. Fölragyogott az arca.

— Mondd el, hogy mi volt ma nálatok?

— A vezetőnő leszidott egy vendéget, aki ingujjban ült. A Remmlert. Hogy ezt mégse lehet a Minőségi Presszóban.

— Tényleg nem lehet?

— Nem nagyon.

— És miért ült ingujjban? — A kislány vihogott, a tollszárát rágsálya.

— Melege volt. Nálunk nagyon jól fűtenek.

— De ugye akkor se lehet ingujjban ülni? — Gyönyörködve nézte Borikát. — És mit mondott az a vendég?

— Remmler, aki ingujjban ült, nem maradt adósa a vezetőnőnek. Rákönyökölt az asztalra, és úgy közölte, hogy legközelebb itt fog borotválkozni, és az írógépét is behozza, a vezetőnő pedig nem bakakáplár, és inkább arra legyen gondja, hogy jobb legyen a fekete, nem ilyen ihatatlan moszlék!

A húga lehúnyta a szemét. Sugárzott az arca. — Nálatok moszlék a fekete?

— Nem egészen.

A húga az arca előtt ingatta tollszárát. Földöntúli boldogságban úszott az arca, ahogy újra megszólalt.

— Visszafelé. Mondd el visszafelé az egészet.

Ketten voltak otthon: ő, meg a húga. Nem kérdezte, hol van apa, meg az öccse. — Elmondta visszafelé Remmlert.

Másnap megjelent a férfi a kirakatból. Borika mindjárt megismerte, és mindjárt eszébe jutott, hogy hazafelé be kell mennie a Közértbe. — Megállt az asztalnál.

A férfi fölnézett rá. Gondterhelt, öreg arccal nézte Borikát, a fejét ingatta.

— Nem kell fölényeskedni, és az nem volt éppen valami szellemes, amit tegnap este az utcán mondott. — Bosszús fintorral idézte. — Volt köztünk valami? Nem is lesz! — Szünetet tartott. — Egyszer sikere lehetett vele. — Vállat vont.

— Gorilla képe van. — Anikó letette a tálcát egy asztalra.

Egy férfi azt mondta Anikóról, hogy olyan, mint egy svéd bárónő. De a nő, aki a férfivel volt, azt mondta, hogy biztosan ferencvárosi lépcsőházakban szaladgált, ipi-apacsot játszott a fiúkkal.

Füstösképű nő ült az asztalnál, Anikó tálcája mellett, cigarettázott. — Hja, a Borika egy kicsit rázza magát.

— Unicum — bölintott Anikó. — Unicumot fog rendelni a férfi. Azért mégis örülök, hogy nem hozzám ült.

Borika elfutott mellette a tálcával, megpörgette a tálcát, indulót dobolt a tálcán.

— Olyan helyes fiú udvarolt neki. — Anikó Borika után fordult. — Az nem volt jó, arra fűtyült, bár a végén mégis a fiú hagyta ott.

A pultosok nem szóltak semmit, a pultosok csak nézték, hogy rohan Borika az unicummal, az ajtóban megáll, mert belépett egy fiú és azzal beszélget, aztán fölszalad a lépcsőn. Aztán később egy őszes férfi kísérte le a lépcsőn, beszélt, beszélt, Borika a tálcát pörgette.

— Egy idősebb ember — bölintott Gizi.

Halálos megjegyezte. — Kint áll a kocsija, Volkswagen. Már többször volt itt, mindig kocsival, egyszer egy nővel jött és egy kisfiúval.

— A felesége, meg a gyereke. — Gizi tekintete elmélyült. — Az én férjemnek is van kocsija, de abban soha se én ülök. — Ezt már megint annak a férfinak mondta, aki megjelent odalent a mélyben.

Borika kint állt az ajtónál. Egy kocsni elgördült a presszó előtt.

— Legyen eszed, Borika.

Borika nem fordult meg. Tudta, hogy Anikó áll mögötte. Legyen eszed, Borika. Akkor is ezt mondta, amikor Tamással szakított.

— Még most is él az apja. — Borika belebólogatott a levegőbe.

— Kiről beszélsz?

— Azt mondta, rövidesen meg fog halni az apja, és akkor lesz lakás, és összeházasodunk. — Elhallgatott, majd felsóhajtott. — Még most is él.

— Kinek az apja?

— Az én apám is él, a férjed szülei is élnek, és együtt laktok, és már el akarsz válni. — Kétségbeesetten megrázta a fejét. — Soha, soha nem hálnak meg!

— Nahát, Borika, te igazán! — Anikó behúzódott.

— Örülnek, ha becsuknád az ajtót. — Ez már a vezetőnő volt. — Tél van, ha nem vennéd észre.

— Borika... hát meg se lát?! — A sötétszemüveges férfi kitárta a karját. — Egyszerűen meg se látja az embert. — Nevetett, mintha ez volna a legvidámabb dolog a világon.

— Elnek a szülei? — A tálca leereszkedett az asztalra.

A férfi arcán elakadt a mosoly. — Hogyhogy?

— Elnek, vagy nem élnek? — Borika arca merev volt, két kézzel fogta a tálcát.

A férfi feje meglódult, és aztán, mintha egy régi szöveget folytatna. — Napi hetven forint, mert most már ez megy, utánam hatvan nap jár egy évben, de azzal már készen vagyunk, és ha azt akarom, hogy anyámat ott tartsák a kórházban... — Szakszerűen kifejtette, hogy mennyi jár egy nyugdíjasnak, mennyi jár egy családtagnak, aztán azt magyarázta, hogy már régen nem az anyja vezeti a háztartást, még jó, ha van valaki a szomszédban, aki főz. Beszélt, beszélt és közben észre se vette, hogy Borika már elment.

Borika Anikó után vetette magát. Anikó sértődötten röpködött előtte.

— Nem, nem! — Anikó a tálcájával belecsapott a levegőbe — azért ezt nem lett volna szabad mondanod.

— Anikó! — Borika a mókusszemű öregúr asztalánál érte utól. Úgy álltak ott leeresztett tálcákkal, akár egy üres asztalnál. — Azért hagyod ott a férjedet, mert nincs egy nyugodt percetek az öregek miatt.

— Rossz természete van a Laci apjának, de azért...

— Semmi, de azért! Örökké bent ül nálatok, nem lehet egyedül hagyni, mert akkor öngyilkos lesz.

— Szereti a Lacit.

— Fulladjon meg a szeretetében! — Borika dühödten megrázta a fejét. Hirtelen az asztalra nézett. Fényképek, akár a kártyalapok. — Ki ez? — Belehajolt a fényképekbe.

— Nem mutattam még a fiamat? — Az öreg fölfelé sandított. — Kanadában van.

— Maga miatt ment el? — Borika fölegyenesedett.

Anikó a fejét ingatta. — Nem, ezt nem szabad.

Az öregúr a fiát nézte, ahogy ott áll egy autó előtt. — Úgy gondolom, hogy nem miattam, más okok akadtak erre a lépésre. — Egy kicsit elborultan kezdte, de aztán földerült. — Azért nincs semmi baj, minden rendben van vele odakint, persze néha szeretném látni.

— Hogy itt üljön maga mellett. — Borika megértően bólogatott. — Hogy minden nap bekísérje ide.

— Az én fiam nagyon szeret engem. — Az öregúr egyenesen ült.

— Tamás is nagyon szerette az édesapját. — Borika ezt már a kávéfőzőnőnek mondta. A gép mellett állt, a rendelésre várt. — Tamás ragaszkodott az édesapjához, de én nem ragaszkodtam az édesapjához, nekem ő kellett.

— Haljanak meg az öregek? — kérdezte az ezüsthajú ruhatáros nő.

Akkor már este volt. Borika rádólt a pultra, mellette a tálcája, és bebámult a vendégek közé. Úgy érezte, hogy egész nap vágatott és poros és ragacsos. Messziről hallotta a ruhatárosnőt.

— ... mert ezek szerint, amiket mondasz.

Bentről két fiatalember integetett Borika felé, integettek és röhécseltek.

A ruhatárosnő nem nyugodott meg. Reszketett a hangja, ahogy újra megkérdezte.

— Puszítsák el az öregeket?

Kint állt a konyhában a gáznál. Teát forralt apának, aki ágyban akart reggelizni, mert hajnalban jött haza. Az öccse a hokedlin ült, hosszan előrenyújtott lábát nézte.

— Ki mondta, hogy szeresd, erről nem volt szó. — Öregesen bólogatott, aztán ahogy felnézett Borikára, egyszerre kislíus lett az arca. — Sok pénzt kapnál és akkor megvehetnéd nekem azt a...

— Azt a! — Borika kifakult halásznadrágban állt a teáskannánál. Fölcsapta a kanna fedelét, visszarántotta az ujját, és fújta, fújta. Úgy rázta a kezét, mintha el akarná hajigálni az ujjait. Aztán az öccse elé ugrott, felemelte az állát. — Vegyem

meg neked azt a nadrágot, azt a cipőt. — Belenézett abba az enyhén szeplős arcba. — Te is keresel, hát akkor meg mit akarsz?

A fiú megvakarta a kobakját. — Nem is arról van szó, csak tudod, úgy elmegy minden.

Borika megfogta az öccse orrát. — Nem gondolod, hogy unom egy kicsit ezeket az örökös kölcsönöket, amiket sose kapok vissza, se tőled, se attól a... — A szoba felé intett. Összehúzta a szemöldökét. — Mi van azzal a cseh cipővel? Újabbán nem látom rajtad.

A fiú a karjára tetovált névre nézett. Aranka. Akárcsak ezt az Arankát akarná segítségül hívni. — Balla Tóni kérte, aztán tudod...

— Tudom — bólint Borika — te meg odaadtad. — Lekapta a kannát. — Mert majd a Borika vesz újat, mert majd a Borika lekaszt valakit magának és akkor lesz cipő, nadrág. — Ő is a tetovált névre nézett, majd rém gondterhesen. — Mi lesz, ha egyszer szakítasz ezzel az Arankával?

— Ez egy nagy szerelem.

Elsőprően hangzott, de azért Borika újra megkérdezte. — De ha mégis szakítasz?

Az öccse nem is figyelt rá. A bácsikáról beszélt, akit nem szabad elejteni, legálábbis nem mindjárt, először kezelésbe kell venni, egy kicsit foglalkozni kell vele.

Borika pofonvágtá a fiút, berohant a tálcával. A fiú féloldalra dült, az arcát simogatta.

Porolás hallatszott a mélyből.

A fiú fölkecmergett, kiment a folyosóra.

Borika az udvaron püffölt egy szőnyeget. A fiú egy darabig nézte, aztán lekiáltott. — Mióta vagy ilyen házias?

Borika nem nézett fel, a szőnyeget csapkodta. Aztán kint sétált a Dunaparton. Egész délelőtt a fagyott Dunaparton mázskált.

Libasorban vonultak be a presszóba. Három billiárdgolyó a fekete dákón. Kopaszra borotvált fej — fekete pulóver. Így jöttek egymás után, zsebrevágott kézzel.

— Ha ezt a Lányi látná — mondta a középső fiú.

— De nem látja — bólintott az, aki a menetet vezette. — Különben se érdekel, mert most már nem tanít.

— Most már senki se tanít — vihogott az a fiú, akit a menetet bezárta.

A pénztárosnő feléjük fordult. Úgy maradt féloldalasan, tátott szájjal. A kávéfőzőgép előtt egy vendég megjegyezte. — Ezek se bolondulnak meg! Még ha nyáron borotválnák le a fejüket!

A főzőnő kihajolt a gép mellől. — Azt mondják, Párizsban ez a divat.

— Á, csak Pesten mondják — legyintett egy férfi.

— A konyakosok — bólintott Gizi a pult mögül — a Borika konyakosai.

Mellette, a telt, barna nő, elhúzta a száját. — Persze, a Borika vendégei.

A vékony, fekete lány: — Halálos.

A három fiú levonult a csöbe. Hosszú terem a lépcsők alján. Pince — apró, kis asztalokkal. Szótlanul leültek, az asztalra könyököltek. Rajtuk kívül voltak néhányan a csöben, de senki se figyelt rájuk. Ők meg az asztalon doboltak. A középső gúnyosan bólogatott. — Szépen hagyják csücsülni az embert, itt aztán akár ítéletnapig is elüldögelhetünk.

A jobboldali szomszédja oldalba bökte. — És te ezt csak úgy hagyod, Száguldó?

Száguldó fölemelte a fejét. — Ne félj, Tüfi, mindjárt kihúszom Borikát a konyhából.

Újság zörrent mellettük. Egy őszhajú férfi rájuk nézett, de csak egy pillanatil, aztán megint visszabújt az újság mögé.

A másik oldalon megjelent egy szemüveges kisasszony. Végigment az asztalok előtt, olykor írt valamit a blokkjára. Már majdnem a sor végén volt, amikor visszafordult a fiúkhoz.

— Fejtfuszt kapnak. — Egy pillanatra elmosolyodott, majd megfordult, és kiment.

— Mindenki magukról beszél! — Borika ott volt az asztalnál. Előttük állt, a tálcáját lóbálta. — Az egész presszóban csak azt hallani, hogy kopaszra borotválták a fejüket. — A három kopasz fejre nézett, mintha tele akarná firkálni.

— Konyakot! — kiabáltak a fiúk.

Borika meg se mozdult, a kopasz fejeket nézte.

— A legdivatosabb frizura — magyarázta Száguldó. Előrehajolt, akárcsak Bo-

rikába akarna könyökölni. — Egyébként elárulhatom, hogy nem indulok többé pályabajnokságon.

— A legjobb kerékpáros — és nem indul többet. — Tüfi olyan volt, mint egy le-sújtó újsághír.

Száguldó baloldali szomszédja a kopasz fejét dörzsölgette, és szégyenlősen mosolygott. Az ujjai remélték, hogy egyszerre csak haját érznek — de semmi. — Mi lesz ebből! — Megigazította a fekete salját, ami olyan volt, mint egy gyászos harisnya.

Borika elszaladt. Aztán ahogy visszajött a konyakkal, Száguldó előadta, miért hagyta ott a pályabajnokságot.

— Nem szeretem, ha rá kell lehelni a trénerre verseny előtt. Igaz, hogy meg-
iszom a magam adagját, de eddig még nem volt velem semmi baj.

Tüfi átnyúlt az asztalon, a baloldali fiú fejére csapott. — A legjobbak egyikével
ezt csinálni — igaz, Szégyenlős?!

Szégyenlős ráhajolt az asztalra, mintha ott volnának az igazi barátai az asztal
üveglapjának mélyén, és azokkal beszélgetne már órák óta.

Száguldó meg elakadt, mert Borika átment a szomszéd asztalhoz, az újságos
férfihez.

Borika visszatért, és akkor Száguldó folytatta. — Országúti versenyző leszek, ha
meggondolom, jobban is érdekelnek az országúti versenyek.

— Arról van szó — Tüfi bizalmasan Borikához hajolt — arról van szó, hogy ba-
rátunk erősen hanyatlík az utóbbi időben, egyszerűen nincs formában, rá se lehet is-
merni a régi Száguldóra.

Száguldó közbe akart vágni, de akkor Borika már megint az újságot olvasó férfinél
volt. Egy pillanatra le is ült mellé, aztán felállt, de nem mozdult az asztaltól.

Száguldó a fejét csóválta. Tüfi a fejét csóválta. — Elhozta a kedves papát?

Szégyenlős felmerült az üveglap mélyéből. — Hitted volna, hogy valaha meg-
nőszül?

— Kicsoda?

— Lányi. — Vállát vonogatta. — Emlékszel, esküdni mertünk volna, hogy nő-
gyűlölő.

Tüfi széttárta a karját, mint aki egyszerűen nem talál szavakat. Száguldóra né-
zett. — Na tessék! Nem tud másról beszélni, nincs jobb témája.

Szégyenlős pedig tovább folytatta. — Aztán amikor följártunk hozzá érettségi
után, észrevettük, hogy egyáltalán nem nőgyűlölő.

— Egyszer egy nagyon csinos kis baba volt nála — mondta Száguldó. A szeme
sarkából Borikára nézett, aki azzal a férfivel puszogott. — Fél konyakot nekem és a
barátaimnak.

Borika megint hozzájuk repült, de amikor Száguldó arról kezdett beszélni, hogy
verhetetlennek érzi magát az országúton, már a szomszéd asztalnál volt.

A fiúk végül is elmentek.

— Nem volt valami nagyon oda — mondta Tüfi az ajtóban. — Nem volt éppen
lehengetve.

— Ezért kár volt így megnyiratkozni. — Szégyenlős fázósan álldogált az ajtóban,
aztán ahogy elindultak, megjegyezte. — Nekem tulajdonképpen nem is tetszik.

Borika egy kék füzettel szaladgált a kávéfőzőgép és a ruhatár között.

— Képzeljétek! Megint föladott tíz angol szót, szerdára meg kell tanulnom.

Otthon a húga mélységes áhitattal nézett fel rá.

— Telefirkáld a kopasz fejüket, igazán telefirkáldad? És, hogy jöttek be azok
a fiúk, meséld el, Borika, és aztán visszafelé.

A főzőnő beszélt róla a gép mögött, Gizi beszélt róla a pultban, a ruhatárosnő
a kabátok alatt.

— Mérnök, és most jött Brazíliából, és majd megint visszamegy, és akkor Bori-
kát is magával viszi, és az egészben az a legszebb, hogy ezt a Borika el is hiszi, pedig
igazán nem olyan, akinek csak úgy be lehet mesélni valamit.

Juci-Jucus a karzaton mesélte az öregasszonyoknak.

— Hetekig járt utána a férfi, emlékszem, még én mondtam neki: Borika, ez sze-
relmes beléd, ő meg nevetett, és nem is akarta kiszolgálni, pedig nekünk mindenkit
ki kell szolgálni, még azt is aki csak egy szimplát rendel. — Juci elhallgatott, aztán
odahajolt az egyik öregasszony, úgy súgta. — Most meg bekente a kezét, ő maga
mondta, hogy krémmel bekente a férfi kezét, mert kifújta a szél.

Juci továbbment a tálcával.

Az öregasszonyok a férfi kezéről beszéltek.
— Olyan férfi még nem született — bólogatott egy cserépkalap — akinek bekeném a kezét.

A vezetőnő magasnyakú pulóverben, lement a ruhatárba, hátratett kézzel megállt a pult előtt. — Nekem akart udvarolni. — Száraz, szigorú arccal állt, mintha tornagyakorlatot akarna vezényelni. — Akkor fekete szemüvegben járt ide, mindig egy üveg Rockit rendelt, és megkért, hogy üljek le mellé.

Az őszhajú ruhatárosnő mereven bólintott. — Emlékszem.

— Én mindjárt láttam, hogy nem komoly ember. Idősebb ember, ha nem komoly ember.

A ruhatárosnő megint bólintott. Egyedül megy haza, gondolta, minden nap egyedül megy haza a Damjanich utcába, soha se kíséri el senki. Régebben egy magas, kopaszos férfi olykor bejött hozzá, leültek egy asztalhoz, söröztek, nevetgéltek. Aztán az a férfi is elmaradt.

— Emlékszem — mondta a ruhatárosnő.

— A karzat tele van kabátokkal — mondta váratlanul a vezetőnő.

Megdühödött, gondolta a ruhatárosnő. Biztosan neki is eszébe jutott az a férfi, aki valamikor bejárt hozzá. — Fölállt és elindult a karzat felé. — Miket kell lenyelnem — motyogta. — Múltkor is egy férfi olyan goromba volt. — Ment, ment a karzat felé. Egy pillanatra visszanézett.

A vezetőnő lent állt a mélyben.

— A Borika vendégei. — Egy tálca ereszkedett le a kávéfőzőgép mellé. — Tudjuk, kik járnak hozzá, focisták, meg azok a konyakosok, és most ez az öreg... mérnök Braziliából. Talán mindjárt indián törzsfőnök, csak éppen otthon hagyta a tolldíszét.

Az autó megállt, a férfi lecsavarta az ablakot. Borika kidugta a fejét. Sötét, köd, hideg. Várfal látszott a sötétben, töredezett, szakadozott vonalakban.

Öcsi cipője. Borika feje kilógott az ablakból. Kezét hátranyújtotta a férfinak, és arra gondolt, hogy mikor lesz ebből az öcsinek cipő. Mióta járnak már együtt, és még mindig semmi, egyáltalán semmi.

— Nem vagyok szakmai barbár — mondta a férfi a kormány mellett.

Kicsit szomorú volt a hangja, mintha sajnálná a szakmai barbárokat. Róluk beszélt, a barátairól és kollégákról, akiket csak az érdekel, amivel foglalkoznak. De, hogy kézbevegyenek egy komolyabb könyvet, vagy beüljenek egy hangversenyre...!

A férfi keze elindult a lány nyakán.

Mit akar tőlem? és Öcsi is mit akar tőlem? rendes keresete van, és én vegyek neki cipőt! — És akkor feladtak neki egy kérdést.

— Az öreg halász és a tenger. Ki írta? — A férfi nyakánál fogva behúzta Borikát az autóba, maga felé fordította az arcát.

— Az a... na, várjunk csak.

— Borika! Már múltkor megmondtam.

— Múltkor! — Borika sulis fintort vágott.

— Copperfield Dávid?!

— Azt tudom! Dickens.

A férfi a fejét ingatta. — Rendben van, Dickens, de az öreg halász... Nobel díjas regény.

— Nobel díjas! — Borika szeme kerekre nyílt.

A férfi elengedte Borika nyakát. Arról beszélt, hogy itt ülnek ebben az autóban, és rajtuk kívül nem létezik senki és semmi. Csend van, az éjszaka csendje, de ez a csend tele van élettel. Sokan nem értik, hogy mit jelent a csend, mások meg egyenesen gyűlölik, de aki megismeri, az meg is barátkozik vele.

— Borika figyeld a csendet.

Borika a férfira nézett, aztán megint kidugta fejét az ablakon, és kissé bizonytalanul kezdte figyelni a csendet.

Az idős hölgy Borika asztalához ült. Állát tenyerére támasztotta, és rövid duplát kért. De úgy, mint aki egy pillanatra se hiszi el, hogy ebben a presszóban tisztességes feketét lehet kapni. Ahogy Borika kihozta a kávé, megköszönte. Belepottyantott egy cukrot, a kanál után nyúlt, és megkérdezte.

— Mennyi a keresete?

Borika már tovább akart menni, de erre megállt.

— Azt kérdeztem, kedves — mondta a nő hangsúlytalanul — hogy mennyit keres havonta.

— Miért érdekli ez a vendéget?

— Megmondhatja nyugodtan.

— Nyolcszáz.

— Meg amit még hozzá keres. — Az öreg nő Borika szemébe nézett.

— Mire gondol a vendég? — Borika arcát, mintha kikeményítették volna.

— Nem zavarja, hogy a férjem a családjától veszi el a pénzt? Maga kis...

— Itt volt a felesége, és botrányt csapott. — Anikó rádőlt a ruhatár pultjára. Mellette a tálca, üres poharakkal. Benézett a csöbe, a vendégek felé.

Az őszhajú ruhatárosnő, Anikó mögött, előrekönyökölt. — A mérnök felesége?

Anikó bólintott, hogy igen, igen. — Sose hittem volna, hogy valaki ilyesmire képes. Mindenfelét rendelt Borikától, csakhogy ugráltassa, aztán meg jött egy barát-nője, és az volt az első, hogy megkérdezte: ez az a kis nő? És a barátnője is mindenfelét rendelt, de akkor már én mentem oda.

— Te szolgáltad ki?

— Hát persze.

— Rendes vagy, Anikó, igazán rendes vagy. — A ruhatárosnő arról beszélt, hogy ezt bizony nem mindenki tette volna meg, Juci még csak a kávé se hozza le az embernek a ruhatárba, nem kötelessége, az igaz, de azért megtehetné, és Anikó meg Borika egyszer összekaptak a nyáron, mert Anikónak itt volt a férje és azzal szeretett volna beszélni, és megkérte Borikát, hogy hozza be neki a terraszt, de Borikának eszé ágában sem volt, úgyhogy a végén Anikó a férjével együtt cipelte be a terraszról a székeket, és az asztalokat. És most Anikó mégis...

— Még nagyobb botrányt is csinálhatott volna — mondta Gizi odafent a sütemények között. — Mégiscsak a felesége. — Pillanatra elhallgatott, majd egy sóhajban. — A férjemnek autója van, de én soha nem ülök abban az autóban.

— Beszéltem a feleséggel, Borika. Ne félj, ezt többé nem meri megtenni.

Unalmas. Unalmas, hogy bemennek a presszóba, leülnek, rendelnek, Borika két szót szól, aztán már ott van az öregnél. Az öreg a legunalmasabb. Ott ül az asztalnál, és újságot olvas. Borikával is az újság mögül beszél.

— Ez az alak ideköltözött — mondta Tüfi.

— Az idegeimre megy — bólintott Száguldó.

A presszó felé bandukoltak. Szégyenlős egy könyvet szorongatott a hóna alatt. Tüfi elvette tőle, a címlapra nézett, aztán a barátjára.

— Lánytól kaptad?

Szégyenlős a könyv után nyúlt, de Tüfi már odacsúszta Száguldónak.

Száguldó megállt a Kisszínház vörösbetűs fényreklámja alatt. — Az imperativus filozófiája. Hát ez meg micsoda?

— Még csak most kaptam, Lányi azt mondta, hogy nagyon érdekes.

— Mi van vele? — kérdezte Száguldó. — Majdnem elvágott, de most már nem haragszom rá.

Szégyenlős elmondta, hogy Lányi feleségének kórházi ügyelete van, és hogy ez hetenként legalább háromszor megtörténik. Lányi meg ilyenkor otthon ül és fordít, közben azt mondja, hogy ki kéne használni az alkalmat, de nem használja ki az alkalmat.

— Na persze — mondta Száguldó. Megindult a presszó felé. Hirtelen visszafordult. — Mondtam már, hogy unom az öreget?

— Mondtad.

— De azt még nem mondtam, hogy ha ma is bent lesz — Száguldó bevárta a másik kettőt. Furcsa, zöld fénye volt az utcának, akárcsak egy tócsa közepén állnának.

Mind a hárman a Minőségi zöld fénybetűit nézték.

— ... szóval, hogy ha ma is bent lesz — folytatta Száguldó — akkor átülök hozzá egy kis baráti beszélgetésre.

Szégyenlős már visszavette a könyvet, és most megigazította a hóna alatt. — Mit akarsz tőle?

— Ó mit akar Borikától! — vágta rá Száguldó.

— Vagy inkább a Borika mit akar tőle? — Tüfi egyikről a másikra nézett. — Pénzre megy? Rendben van, de azt már régen elintézhette volna. — Megcsóválta a fejét. — Szerintem itt nem pénzről van szó.

— Az öreg lépjen le — biccentett Száguldó.

— De nem lép le. — Tüfi megigazította a sálját. Arca ráncos volt és töpörödött. — Az öreg nem lép le, mert Borika beleesett. — És, ahogy azt a két döbbsent arcot nézte. — Ez az igazság, és ezzel számolnunk kell.

— Borika egy ilyen öreg emberbe? — Száguldó kissé szédülten nézett Tüfire.

— Miért, te még nem hallottál ilyesmiről? — Szégyenlős a vállát vonogatta. — Mindenesetre meg kéne beszélni egy értelmes emberrel, talán Lányival.

Tüfi legyintett. — Miért kell ide a Lányi? Ezt én is meg tudom mondani. — Belekapaszkodott a sáljába, ahogy elgondolkozva bólogatott. — Borika krémkávét hoz az öregnek, azt pedig tudjátok, hogy a krémkávéért sorba kell állni, ami pedig nem éppen vidám dolog, különösen csúcsforgalom alatt.

Szégyenlős a fejét ingatta. — Mi nem kapunk krémkávét. — Majd váratlanul. — Különben nekem nem is tetszik a Borika, ha jobban megnézik az arcát...

— Akárhogy is van — mondta Száguldó — az öregúr ma hazamegy.

Az öregúr megint ott volt, és Borika megint ott volt az öregúrnál. Borika a fejével intett, hogy észrevette a fiúkat, azután kezét köténye alá dugta, és tovább beszélgetett az öreggel. Oda se ment a fiúkhoz, ahogy eltűnt a konyha felé. Végre előttük állt a három fél konyakkal.

Száguldó az asztalon dobolt, ahogy fölnézett a nőre.

— Meg se kérdezi, hogy mit kérünk.

— Minek! — Borika felnevetett. — Amióta csak idejárnak konyakot rendelnek. Úgyis hívják magukat: a konyakosok.

— Most az egyszer talán mást kértünk volna. Rumot, vagy három duplát.

— Rumot nem lehet. — Borika elkomolyodott. — Rumot nem hozhatunk ki. De ha akarják, kicserélhetem három duplára.

Száguldó mondott volna valamit, de akkor Borika már eltűnt a tálcával.

— Haragszik — mondta Tüfi.

Szégyenlős a fejét rázta. — Nem, azt hiszem, egy cseppet se haragszik. — Szinte csalódottan. — Nem is értem, hogy miért nem haragszik.

— Haragszik, vagy nem haragszik: az ő dolga. — Száguldó hátradőlt a széken. Már ebből a mozdulatból is látszott, hogy nagy dolgok készülnek. A konyak visszaküldés még csak a kezdet volt, de ami ezután jön...!

Borika három dupla feketét hozott. Mosolygott, ahogy letette a poharakat.

Száguldó előredőlt, mint aki valami rendkívül fontos dolgot akar közölni. Egy szót se tudott szólni, mert Borika megkérdezte.

— Ki szerezte a Heidenröslein zenéjét?

Száguldó majd az asztal alá csúszott. Megbutulva nézett Tüfire. — A Heidenröslein zenéjét?
— Schuman — bölintott Tüfi. — Schumann, vagy Schubert. Ezeket mindig összekeverem.

— Zenében nem vagyok otthon. — Szégyenlős lehajtotta a fejét. — Bár ez igazán közismert. Azt hiszem, talán mégis Schuman.

— Schuman, vagy Schubert.

— Hogy jutott eszébe? — kérdezte Szégyenlős. — Éppen a Heidenröslein?

Száguldó hallgatott. Sötétén hallgatott. Mint aki úgy találja, hogy éppen ideje már véget vetni ennek az ostoba fecsegésnek.

Szégyenlős újra megkérdezte. — Hogy jutott eszébe?

Borika felnevetett, és már megint az öregnél volt. A köténye alá dugta a kezét, előrehajolt.

— A bátyám udvarol egy lánynak a Muzsika szerkesztőségében. — Tüfi végighúzta ujját az orrán. — Majd szólok, hogy kérdezze meg tőle. Remélem, még nem szakítottak. A bátyám két hónapnál tovább nem jár egy nővel.

Borika télt válla. feneke, melle előrehajolt, ahogy az öreggel beszélt.

Száguldó nézte egy darabig, aztán fölállt. — Hát ez be van fejezve.

Mindenki feléje fordult, ahogy elindult Borikáékhoz. Egy pillanatra a kezén érezte Tüfi kezét, de már nem lehetett visszatartani... Borika csodálkozó szeme... Ebben a szemben benne volt a presszó: ahogy egy férfi az asztalra könyökölve né-

zett, ahogy egy másik letette az újságot. Aztán minden eltűnt, és most egy széles, barna arc volt előtte. Csavarosvonalú, ősz szemöldök, kifejezéstelen tekintet.

Egymással szemben álltak. Száguldó és a Borika öregje.

— Konyakot? — hallatszott Borika tévoa hangja —, mégis hozzak konyakot? Száguldó szíve összeszorult. Aggódik érte, aggódik ezért az öregért. Aztán elfelejtett mindent, ahogy azt a széles barna arcot nézte.

— Hagyja, Borika, a fiatalember biztosan mondani akar valamit.

A fiú a száját se tudta kitérni, mert abban a pillanatban megfogták a fülét. Egyszerre fellángolt a füle, fellángolt az arca. Két kegyetlen, öreg ujj fogta a fülét. Makogott valamit, de az öreg magához rántotta a fejét.

— Hátra arc! — Megpenderítették.

Megint látta az arcokat a presszóban. Egy nő a tenyerébe hajtja az állát, nevet, nevet. Valahol a cső mélyén Tüfiék.

— És most szépen a helyére megy — hallatszott a háta mögött.

Elindult végig az asztalok között. Égett a füle, égett az arca. Senkire se mert ránézni, ahogy elment az asztalok között. De hallania kellett:

— Szegény fiú.

— Ugyan, legalább egyszer megkapta! Tudja, mit művelnek ezek...!

Valaki fölugrott, és az orra alatt hadonászott. — Szégyellje magát!

Egy nő megjegyezte. — Vérzik a füle.

Sajgott a füle, és rettenetesen megnőtt. Egy megcsúfolt fül ment végig az asztalok között. De hát sose lesz vége ennek az útnak...?! — Aztán, ahogy végre lerokadt Tüfi mellé, kiszakadt belőle, mint a sírás.

— Menjünk fel Lányihoz!

A mókusszemű öregúr a csomagjait bontogatta a karzaton. Mellette az oroszlán-sörényes.

— Tegnap itt nagy verekedés volt. — A mókusszemű a papirok között kotorászott. Egy csomagot félig kibontott, belecsípett a felvágottba, aztán gyorsan visszadugta.

Juci ment el az asztal mellett. Nem nézett oda, ahogy azt mondta. — Jó étvágyat.

A mókusszemű behúzott nyakkal ült a csomagjai mögött.

Az oroszlán-sörényes előrenézett, majd mint egy hangszóró: Magát egyszer innen ki fogják dobni.

— Miért? — A kisöreg, ha lehet, még jobban összehúzta magát. — Én mindig rendelek, én mindig elfogyasztom a... — Egy pillanatra elhallgatott, majd megint azt mondta. — Tegnap itt véres verekedés volt.

Az oroszlán-sörényes, süket, fölényes mosollyal belebámult a levegőbe. — Ezen a helyen nem szoktak verekedni. Vagy maga verekedett? — Harsogva nevetni kezdett, majd megkérdezte. — Mi van a trópusi frakkjával? Ugye, magának van egy trópusi frakkja?

— A fiam küldte a trópusi frakkot — bólogatott a mókusszemű —, de eddig még nem sikerült eladni. — A másikra nézett, és újra megpróbálkozott. — Tegnap innen kivertek egy egész bandát. Egy tigrisvadász kipofozott egy egész társaságot.

— Tigrisvadász? Mióta járnak ide tigrisvadászok?

A mókusszemű nem hagyta magát. Egyre csak azt bizonygatta, hogy Brazíliából jött a tigrisvadász, vagy Kongóból, és tegnap este egymaga leszámolt egy alvilági bandával, pedig már nem is fiatal ember a tigrisvadász, azoknál meg fegyver is volt. Magyar ember a tigrisvadász. És most azért jött haza, hogy megnősüljön, aztán visszamegy, de nem egyedül, a Borikával.

— Borikával? — Az oroszlán-sörényes megrázkódott.

— Úgy bizony. — A mókusszemű megint a csomagjai között kaparászott. — És a tegnapi cirkuszt a Borika vőlegénye csinálta, de a tigrisvadász leszámolt vele, meg az egész bandával, pedig már nem fiatalember.

Az oroszlán-sörényes a fejét csóválta, majd ahogy szivarra gyújtott, megjegyezte. — Nagyon hűséges tud lenni a tigris, különösen, ha kiskorában megszelídítik. — Fölcmelte az ujját. — Csak egy valamire kell vigyázni.

A mókusszemű a felemelt ujját nézte, és várta, hogy mire kell vigyázni.

— A vér szaga — mondta az oroszlán-sörényes — nem szabad, hogy vért szagoljon. — Aztán a cápáról beszélt, hogy a cápának milyen szaglása van a vérre.

Aki meleg tengerben halászik, sose kösse magához a zacskót, amit halászott, mert a cápa megszagolja.

— A cápa — ismételte a mókusszemű.

A másik legyintett.

— Maga sose menjen át a Vörös-tengeren, az olyan párás, fiatalnak való.

A mókusszemű rábólintott a csomagjai közül. — Hát ha párás, akkor csakugyan.

— Hagyta, hogy csavarjon egyet a fülén, és aztán elment? — Borika öccse a hokedlin ült. A felhúzott térdé mögül bámult Borikára.

— Te is elmentél volna. — Borika kakaót készített az apjának. Ma egy húszast is kér majd apa. Minden szerdán kér egy húszast, mert akkor találkozik a barátaival.

A fiú a fejét rázta. — Nem, azért velem ezt nem lehetett volna. És azt mondd, hogy hárman voltak?

— Három jóbarát, mindig együtt jöttek, és konyakot rendeltek. — Cukrot tett a kakaóba. — Azt hiszem, nem jönnek többet. Sajnálom, mert kedves fiúk voltak. De mi ütött beléjük, hogy kikezdték veled?

— Unták az öreget. — A fiú térdé lecsúszott. — Én is unom, és főleg azt unom, hogy még mindig nincs semmi.

Borika tálcára tette a csészét két kiflivel. — Én meg azt unom, hogy mindent nekem kell vennem, hogy apának be kell vinni a reggelit, hogy mindenféle hülye trükkkel elszedi a pénzemet. — Ahogy befelé ment a tálcával, hátrafordult. — Lehet, hogy egyszer nem jövök haza.

Borika tálcával együtt elvágódott, mert az öccse utánaszaladt, és elgáncsolta. Kakaós arccal ugrott fel, — neki a fiúnak.

— Gyerekek!

Apa pizsamában állt az ajtóban, a reggeli romjait nézte a földön. Lehajolt, hogy megmentsen egy kiflit, de Borika elrúgta előle. Borika nekiszorította öcsit a falnak.

— Karmolsz! — prűszkölt a fiú.

— Kímanikűrözlek.

Apa végre elcsipett egy kiflit, és Borika mellett kicsúszott a konyhába. — Leg-alább teát csinálók.

Borika délelőtt a Duna-parton járkált. Mindegy akárhol, csak otthon ne, csak apát ne hallja, az öccsét, a húgát, aki mindig arra kéri, hogy mondjon el mindent visszafelé.

Elnevette magát.

Elkezdte mondani a reggeli verekedést visszafelé. A Duna-parton sétált, úgy mondta visszafelé. Leült egy gyerekkocsi mellé, belehajolt a kocsiába, úgy mondta visszafelé, aztán már be kellett mennie a presszóba, és még mindig mondta, mondta visszafelé.

— Igazán nem tudom, mit művelnek még a Borika vendégei.

Gizi megigazított két stefánia szeletet. — Családos embert belehajszolni egy ilyen verekedésbe!

Háromszor is végigrohant odalent a csöben, az asztalok között. Úgy nézte a vendégeket, mintha leltárba akarná venni őket. Végre megállt egy asztalnál, Borika mellett. Megigazította vékonyka sálját, köhintett.

Borika vendége, az őszhajú férfiú, fölneézett az újságból, és csak annyit mondott. — Kaldrovics.

Borika meg ott állt egy megkezdett beszélgetésben. (A jövő hét végén fölme- gyünk a Mátrába.) De hát majd csak elmegy ez az alak.

Nem ment el. Száját összeszorította, befelé szívta a levegőt. Borika csak most látta, hogy milyen fáradt az arca. Egyáltalán nagyon ki lehetett fulladva.

— Bimbula mindjárt itt lesz. — Ennyit mondott a kis ember, és leült az asztalhoz. Kabátszárnya lelógott, sután, bocsánatkérően. — Nem hisz el semmit, és most már nem is akar elhinni semmit.

Az őszhajú férfi összehajtott a újságot. Egy mozdulatot tett, mintha fel akarna állni, de aztán mégse állt fel. — Egyedül jön? — Bosszúsan legyintett. — Különben mindegy.

Egymás mellett ültek, nem szóltak egy szót se. Borikának az volt az érzése, hogy egy kádban csücsülnek, amiből most már nem tudnak, és nem is akarnak kikecmeregni. El kellett mennie, hogy fölvegyen egy rendelést. Amikor megint az asz-

talnál állt, a sálas férfi valami szállítmányról beszélt, meg a Bimbuláról. Hirtelen a másikkra nézett, és felkiáltott. — Még mindig itt vagy?!

Az vállat vont. — Hol legyenek? — Az ő arca is fáradt volt, a vonásai elmélyültek. Valami baj van? akarta kérdezni Borika. Magában pedig rábólintott. Baj van. Aztán majdnem elnevette magát. Ez a férfi soha se ad pénzt, hogy cipőt vehessen Öcsinek. Aztán csak nézte azt a férfit, akivel együtt jár, együtt autózik, és akivel most történni fog valami.

A vezetőnő lejött, megnézte, hogy nem lógnak-e a kabátok a székeken. Egy pillantást vetett Borikára, meg a férfire.

Borika kiment a ruhatárba, a pulthoz dőlt. Miért jött ez a sálas alak, és most miről beszélhetnek? Ebben a pillanatban fel tudta volna sorolni az írókat, akiknek a műveit el kellett olvasnia.

— Borika, hozz le nekem egy duplát — kérte a ruhatárosnő.

Nem is hallotta.

A vezetőnő megint lejött, benézett a csőbe. — Ideje, hogy beszerezzünk egy Wurlitzert, akkor talán ki tudjuk irtani az öregasszonyokat, naphosszat itt ülnek, és a kabátjukat az ablakba gyömöszölik.

A ruhatárosnő bólintott, és elindult végtelen útján, fölfelé a lépcsőn.

A vezetőnő Borikára nézett. — Mi van a férjeddél?

Borika olyan arcot vágott, mint aki nem érti a kérdést. Ahogy visszament az asztalhoz, még hallotta a vezetőnőt. — Gyerekfejjel férjhezmenni!

A két férfi az asztalnál állt, mintha egymás kezét fognák. Az ősz férfi odament a kályhához, tenyerét kifeszítve hozzátámaszkodott. Az arca is kifeszült, ahogy fölfelé bámult. Ellökte magát a kályhától, elindult a kijárat felé.

Borika utána ment. Ez megint olyan volt, mintha egy vendég után ügetne, aki elfelejtett fizetni.

Nagydarab, céklaképű alak támaszkodott a pulthoz, akárcsak elfoglalta volna a ruhatárat.

Borika vendége megtorpant. Oldalt akart kanyarodni a lépcső felé, de ehhez már nem volt ideje. A céklaképű kétszer beelélt.

— Ejtsd át a nagymamádat.

Ezt mondta a céklaképű, és maga előtt tartva a revolvert, fölszaladt a lépcsőn.

Borikától annyi mindent kérdeztek az utóbbi időben, hogy zúgott a feje. Először is a rendőrségi kihallgatás. Mióta ismeri Horák Bélát? Hol ismerkedtek meg? Tudott-e az üzelmeiről? Hogy csempészéssel foglalkozott?

Borika férje is fölmerült az egyik kihallgatáson. Borikának néznie kellett ezt a kalapácsfejet, és hallania kellett. — Nem tudott visszatartani az ivástól. Márpedig egy feleség...

Ez már sok volt. Borika sírt és kiabált. — Miért kellett volna, hogy visszatartalak az ivástól? És most mit akarsz? Le akarsz csukatni? Még te mered azt mondani, hogy rossz társaságba keveredtem?

Otthon úgy bántak vele, mint egy beteggel. Az apja lemondott róla, hogy Borika reggelit készítsen. Öcsi elismerően megjegyezte. — Egy ilyen nehézsúlyú pasast kifogni. Azt mondják, Kongóba is szállított fegyvert.

Egyszer Horák Béla feleségével akadt össze a rendőrségen. Ahogy kiléptek a kapun, az asszony belekarolt.

— Mi asszonyok, össze kell, hogy tartsunk.

Gyászban volt az asszony, fekete fátyolt eresztett az arca elé. Arról beszélt, hogy a férje mélyengondolkozó ember volt. Behívta Borikát egy italboltba. Állva ittak valami kevertet. Borika rettenetesen unta a dolgot. Különösen amikor az özvegy énekelni kezdett. — Minek turbékoltok, búgó vadgalambok? — Amikor a negyedik féldecit leöntötte a gyászfátyol alá, Borika kiszaladt az utcára.

A rendőrségen nem sokat kellemetlenkedtek. Elég hamar kiderült, hogy Borika semmit se tudott a férfi üzleteiről.

— Mégis, miről beszélgettek? — kérdezte egyszer egy rendőrtisztviselő.

Borika a fejét ingatta, aztán kibökte. — A csendről. Azt mondta, hogy figyeljem a csendet.

Ítéletet hoztak. A rendőrségen be volt fejezve az ügy, de a presszóban ítéletet hoztak.

— Nem áztattunk el odabent a rendőrségen — mondta Juci —, de, hogy közénkvaló vagy-e, az más kérdés.

Borika megint olyan képet vágott, mint a rendőrtisztviselő előtt, aki azt kérdezte, miről beszélgettek azzal a férfivel.

Kora reggel ültek össze Borika ügyében, a presszó különtermében. Szürke köd tapadt az ablakhoz, meg kellett gyújtani a villanyt.

A vezetőnő úgy üdvözölte Borikát, mintha máris a bírói székben ülne. Juci észre se vette. Anikó állt mellette. Átfogta Borika vállát. — A csuda vigye el őket!

Borika az ablaknál állt. Megnyomta az orrát, amitől az arca szétlapult. — Mi történhet?

— Rád másznak — bölintott Anikó.

Felvonultak a tálcások, a pultosok, a ruhatárosok, előjöttek azok is, akiket csak a konyhában lehetett látni, a hátsó helyiségekben. A bőrkabátos Hartwig kartárs is eljött a Központból. Mereven bölintott, pedig régen ismerte Borikát. O tette be a Mignon eszpresszóba kávéfőzőnőnek. — Benyomom magát a Mignonba. A gránátos Annit a Trojkába, a Troliba pedig...

Borikának most mindez eszébe jutott. Szerette volna megkérdezni, kit nyomott be Hartwig a Troliba. Odafordult Anikóhoz. — Téged valamikor Icának hívtak.

Anikó elképedve nézett rá. — Miket tudsz kérdezni! — Elgondolkodva rábólintott. — Igen, valamikor... akkor még a Farkas Gizivel dolgoztunk együtt. Gizi már Kanadában van. Nem akarta, hogy férjhez menjek, hallani se akart róla.

— A kulturált felszolgálás.

Ez már a vezetőnő volt. Két gyertyaégő között ült, Kugler Henrik képe alatt, és a kulturált felszolgálásról beszélt. A Minőségi Presszó szelleméről, meg hogy ki kell alakítani egy stílust.

Borikának eszébe jutott, hogy olyan az arca, mint amikor az üzlet ajtajában állt, és az autókat figyelte. Száraz arccal, összepréselt szájjal nézte, hogy kik szállnak ki az autókból. Ha egy férfi hozzálépett, egyszerre elmosolyodott. Ha meg nem lépett hozzá senki, akkor állt és várt.

— Szeretném, ha a kartársnő figyelne. — A vezetőnő Borikára nézett.

De hiszen figyelek, akarta mondani Borika. Semmit se mondott. Kicsit dühös lett, hogy rászóltak. Körülnézett, és akkor már inkább nevetni szeretett volna. Miatta gyűltek össze, miatta keltek fel ilyen korán még azok is, akiknek különben nem kellett volna.

— Természetesen mindenkit ki kell szolgálni, hacsak nincs éppen olyan állapotban.

Milyen állapotban? gondolta Borika. Milyen állapotról beszél a vezetőnő.

— Az aztán más kérdés, hogy ha valaki mágnesként vonzza ide a lehetetlennél lehetetlenebb alakokat.

A vezetőnő szavai után csend támadt. Juci köhögni kezdett és Borikára nézett. Hartwig a jegyzőkönyvbe írt, fölpillantott Kugler Henrikre.

— Ez azt jelenti — folytatta a vezetőnő —, hogy olyanok is bejárnak ide, akik aláássák a presszó hírét. Az ilyenekből pedig nem kérünk.

A vezetőnő megrovóan tekintett Borikára. Az pedig nem értette, hogy belőle nem kér a vezetőnő, vagy azokból, akik aláássák a hírét.

— Szomorú dolog — folytatta a vezetőnő —, ha valakiről kiderül, hogy méltatlan környezetéhez, munkahelyéhez.

Borika az ablakhoz támaszkodott. Egyszerre félni kezdett. Most érezte, hogy ezek akarnak tőle valamit. Csak most kezdte megérteni, hogy ezek mind azért keltek fel ilyen korán, és azért jöttek el, mert akarnak tőle valamit.

— Nem kaptam tőle pénzt — dünnyögte —, ilyesmiről még csak szó se volt. Egyszer-kétszer elvitt vacsorázni, de hát az csak nem baj? — Körülnézett. — Borralon kívül sohase fogadtam el vendégtől pénzt.

Ettől megvadultak. Mintha Borika külön pofonvágta volna mindegyiket.

— Lehet, hogy nem a férjemtől kaptam a bundát — kiabált Juci —, de aki vette, az egy gyerekkori szerelmem!

Gizi szomorú fölénnyel ingatta a fejét. — Nekem nem vett bundát a gyerekkori szerelmem, a férjem se vett bundát.

— Borika csak ne beszéljen! — vágta oda a dugóalakú Erzsi. — Nagyon jól tudjuk, ki hozta nyakunkra a konyakosokat.

— Borika csak beszéljen inkább a morfiumcsempészeről!

Anikó szeme könnybelábadt. — Igazán nem szép tőled, Borika, azért, mert egyszer Párizsból küldtek nekem ajakrúzst.

A vezetőnő egy szót se szőtt. Fáradt mosollyal nézett Hartwigra. — És nekem ezekkel együtt kell dolgoznom. — Ez volt az arcán.

Hartwig abbahagyta az írást. Kezét a jegyzőkönyv nyitott lapjára tette, mint aki már legszívesebben befejezné ezt az ügyet.

— Én nem vagyok kurva — mondta Halálos minden sértődöttség nélkül. — Különben is, ha az embert bedugják a süteménybe...

A vezetőnő kopogott a ceruzájával. — Lányok!

Csönd lett.

A vezetőnő megint Borikához fordult. — Szomorú, ha az ember örökké kínai falba ütközik.

Ez olyan volt, mintha Borika agyából mindent kisöpörtek volna. Kínai falba ütközik...! Mit akar ezzel?

— Szomorú, ha hiába beszél az ember. — Kis szünetet tartott, majd nagyon határozottan. — Arról van szó Borika, hogy nem vagy idevaló, a Minőségibe.

Borika előre hajolt, jobbra-balra forgatta a fejét, majd vállat vont és csak hallgatott.

A vezetőnő hátradőlt.

Juci beszélt. — Hányszor megmostam a fejét! Hányszor mondtam neki: Borika, így nem lehet a vendéggel... A múltkor is nyakonvágta a Janikát. Elment az asztala mellett, és nyakonvágta.

— A Janika hülye — mondta Anikó. — Mindenkitől randevút kér.

— Arra a koszladt öregre sose szözl rá, hogy itt nem szabad papírból enni — folytatta Juci. — Azt is ő szoktatta ide.

A kis Nyergesné: — Odaállt egy vendég mellé, és kivette a kezéből az újságot. — Azzal se törődik, ha a vendég nővel van — mondta Erzsi.

Sorra odaléptek a vezetőnő elé. Mindegyik tudott valamit Borikáról.

Borika előtt pedig sorra megjelentek a vendégek. A mókusszemű kisöreg, akit ő szoktatott ide. Janika, akit nyakonvágott, aztán, akinek kivette a kezéből az újságot, meg akit kihúzott az autóból (mert az is volt), megjelentek a futballisták, a konyakosok, a feketézők.

— És végül az alvilág! — A vezetőnő komoran bólintott. — Végül ezt is meg kellett érnünk. Gyilkosság.

Mindenki Borikára nézett. És akkor Kämpfnerné, a kávéfőzőnő bedobta.

— Csak azt tudnám, hogy miért tanult tőle németül!

— Angolul is tanult — mondta Juci.

Ettől megint dührohamot kaptak. Miért kellett Borikának nyelveket tanulnia? És mindenféle könyveket is olvastatott vele az a férfi. Borikával persze nem lehetett beszélni, mert hogy micsoda művelt partnere van...!

Várni lehetett, hogy rárohannak Borikára. De akkor Hartwig az arcokon át, Borika felé hajolt.

— Van valami mondanivalója?

— Tudtam — sóhajtott a vezetőnő. — Egy válrrándítás — ennyi az egész.

A jegyzőkönyvet felküldték a Központba, Hartwig pedig kiment a zuglói Ketteskébe.

— Hartwig kartárs — mondta a szökekontyos Gyárfásné — hol hűtlenkedett?

Hartwig leült az ablak mellé, és csak mosolygott. Gyárfásné hozott egy félelmetes duplát, aztán leült Hartwig mellé.

Hartwig rejtélyesen mosolygott, és belepottyantott egy cukrot a kávéba. — Azt hiszem, nem marad itt sokáig. — Szünet. — Borika. Tudja, arról a kis Borikáról van szó, emlékszik rá a tanfolyamról. Á, nem való az még a Minőségibe.

— A Minőségí — Gyárfásné elgondolkozva ingatta a fejét. — Ott volt az az összecsapás két feketéző banda között... golyószóróval.

Hartwig hallgatott egy darabig, aztán rábólintott. — Ott volt. És éppen erről van szó. A Borika vendégeiről. Más valaki kéné a Minőségibe. — Gyárfásnéra nézett. — Aki mégis másfajta vendégeket vonz oda.

Gyárfásné meghatottan: — Maga mindig tudja, mit kell tenni, Hartwig kartárs.

Borika egy este becsomagolta a kék blúzt, meg a fekete szoknyát. Búcsút mondott a Minőségí Presszónak, hogy másnap reggel Zuglóban jelentkezzen.

— Ne igazsd magad, Borika — mondta a ruhatárosnő.

Anikó kikísérte, átölelte a vállát. — Dögök voltak hozzád.
Borika egy szót se szólt. Megint olyan volt az arca, mintha kikeményítették volna. Még látta, ahogy a mókusszemű kisöreg utánainteget a karzatról, aztán becsukódott mögötte az ajtó.

Az utcán futni kezdett. Hirtelen megállt. Mintha golyó sivített volna el mellette. Aztán még egy... még egy... — Majd egy nevető gyerekhang: — Ez talált!

Verebeket csúzliztak a fasorban. A gyerekek álltak, vagy lekuporodtak a földre. A táskát letették maguk elé, mint a fedezéket.

Oldalt a felnőttek. — Ez azért kegyetlenség. — Miért? Úgyis annyi a veréb, és éppen a buszmegállónál.

Az egyik gyerek megfordult. Valaki megérintette a vállát.

— Add ide. — Borika lehajolt a fiúhoz.

A fiú csak bámult. A többiek abbahagyták a csúzlizást. Az egyik odament Borikához, mintha lejelentkezne.

— Mi erre fel lettünk szólítva.

Borika meg se hallotta. Kivette a fiú kezéből a csúzlit. Belelőtt az ágak közé. Recsegték a gallyak, a fákról pedig, mintha rongydarab hullna.

— Trafált — bölintott a fiú.

Borika körül ácsorogtak, földadták neki a kavicsot. — Tessék, a muníció.

Borika egy darabig állva lövöldözött, majd lekuporodott az iskolatáskára. Akkor már nem volt körülötte senki. A gyerekek félrehúzódtak.

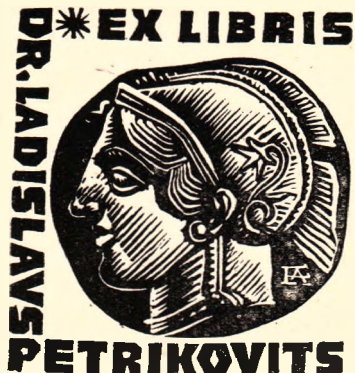
Egyetlen rémült csipogás volt a fasor.

Borika a táskán térdelt, és csúzlizott. Mintha szét akarná lőni a fákat, az ablakokat és a házakat. Csúzlizott és kiabált. Sírástól elfulladva ordította bele a csipogásba.

— Miért kell nekem tudni, hogy ki írta az Öreg halaszt?! Miért kell nekem a csendet figyelni?!

Bögött dühében. Bandzsított a dühtől és a sírástól. Az arca szétfolyt, de azért nem adta ki kezéből a csúzlit. Bele a fák közé, — még! még!

— Mondd el visszafelé — kérte otthon a húga — most mondd el visszafelé az egészet.

Szomráky Sándor

SENKI MÁS

I

Csak az mondom jaj senki más
csak az vagyok Kit Nem Szeretsz
csak képzelt névtelen anyag
mely kísérteni itt maradt
csak szobámban pár mozdulat
keverve cigarettafüsttel
néhány eldobott ruhadarab
örökre itt megszegyenülten

II

Maradtál Te senki más
reszkető pont a viharos égen
egy önmagáért lobogás
a fényre vágyóknak észrevétlen

Maradtál Te senki más
anyaggá dermedt szédület
társtalan sötét zuhanás
Az igazak lehunyják szemüket

Simor András

TI KIFOSZTOTT SZOBÁK EMLÉKEIM

Emlékeim, ti kifosztott szobák!
Ismerős mosoly néz rám a tükörből.
Üres lakásban kisfiú zokog,
az évek bezárt ajtaján dörömböl.

Állok egy fénykép előtt — hova lett
a haját koszorúban hordó asszony?
Anyut várják a fáradt bútorok,
lépteit őrzi egy szőnyeg a padlón.

Apa beszél velem — téged idéz
a szavaiban bólogató bánat.
Verset írok — könnyörgő kisfiú
iramodik a tereken utánad.

Emlékeim, ti széttört örömök!
Álmomban meginognak a gerendák,
betemetett pince az éjszaka,
a csillagok tövig leégett gyertyák.

Megyek az úton — anyut keresem,
hátizsákomban kuporog az ország.
Hol a gyerek, ki a dermedt havon
idegenek közt botladozott hozzád?

Hajnal Gábor

SZOMORÚ SZEMŰK

Istállóban állok, száztíz tehén
szomorú nagy kék szeme néz felém,
sovány testükből kiállnak a csontok,
hátsó lábukon sötét trágyafoltok.
Hat és fél liter tejet ad naponta
egy tehén csak, bizony kevés a kosztja
mindnek — mondja az állatápoló,
és ábrándozik: villany lenne jó.

Közel a folyó, lehetne csatorna,
a szárazsággal győztesen dacolna
s több takarmány lenne. A tehének
vádoló tekintetét nem érti meg,
ki köztük él, és bennem fájdalom sajog,
pedig én nem paraszt, csupán költő vagyok.
Ábrándozik az állatápoló:
az istállóban villany lenne jó.

Ostobaság, de a száztíz tehén
szomorú nagy kék szeme néz felém
azóta álomban is. Szüntelen
vitatkozik tekintetük velem.
Nem szóltál értünk te sem — vádol a szemük,
s én egyre szomorúbb leszek velük.
Hallgattam csak, mikor az állatápoló
mondta: az istállóban villany lenne jó.

Nem vagyok paraszt — így védekezem,
a földhöz sem értek, de szüntelen
néz reám szomorú nagy kék szemük.
Verset írtam hát — mit tegyek velük?

HARLEKIN ÉS A KÖDHAJÓK

A sötétkék alkonyatban úszik egy hajó.

A szél elállt. A Nap egy vörös gömbnek látszik, mint a régi feszített normák idején a kaolin tömbök, melyekből szigetelőket, tányérokat és plaketteket formáltak a kimerült korongozók.

A porcelánfestő a beesett vitorlákra pillant, aztán elengedi a kormányt. Mozdulatlanul ül és várakozik, mintha történhetne valami. A fiatalok jellegzetes mozdulatlanságával várakozik, akik tudják, hogy számukra még semmi sem fejeződött be, minden pillanatban történhet valami új, szokatlan, érthetetlen. Lógatja a vállát, és mereng a lenyugvó égitestek fényében. Három lenyugvó Nap jelzi, hogy valami végetért. Egy a nyugati látóhatáron, s kettő a lány arcán, aki nevetve behajít egy Wodkás üveget a vízbe és énekel:

Madarak, nádasok és a Hold
értik már, értik már,
s főleg a Hold, és főleg a Hold...

A lány arca hófehér, csak a homlokán és a bal szeme alatt világít egy-egy vörös, kialvó Nap. Amikor a Badacsonyi árnyékába értek, szomorú Harlekin arcot festett magának, és búcsúzott a hegyektől, víztől, madaraktól. A porcelánfestő bámulta a lány arcán lenyugvó Napokat, s ideges mozdulataiban már ott feszült egy távoli gyár lendülete és fegyelme, szívében bizonytalanság vibrált, mert a lány Harlekin arca, amit a művészettörténet színes lapjairól életrekeltek, mindig bánatot, búcsúzkodást, eltávolodást, vagy ismeretlen kezdetet jelentett. Az időben úszott feléje egy zsongó, saját fényében forgó gyár, és meleg lehelete megnyugtatta. A gyár azonban még messze volt, s a nyugati part a látóhatár kék vonalán is túl.

A Napok elmerülnek, s a homályba beleveszik a táj. A Hold már fent van, de fénytelen. Árnyak ereszkednek a hegyekre, s félelmetes lesz a messzeség.

A lány a langyos víz fölé hajol, és az arcáról lemossa a két fekete Napot s a maradék elszürkült fényt.

— Valami ismét végetért...

— Véget, Harlekin, de a nyugati part még messze van, s a mi városunk még messzebb...

— Csak kilométerekben... Egy nap múlva százezer ember lépteit hallgatjuk újra, az ablakokból és ajtónyílásokból arcok fordulnak utánunk, s az ismerős borbélynék, sezlonycsinálók és háztömbbizalmiak alakjában a társadalom szembe jön velünk minden utcasarkon.

— Futballpályák, sörkertek, kultúrházak...

— Poros utcák... Vasárnap matiné, szeptember, esők... esők...

— És a társadalom... Az ám Róbert, ilyenkor mit csinál a társadalom?

— Ül az ágy szélén, s azon tűnődik, hogy lábat mosson, vagy átfussa inkább a Népsportot? Izzadt lábbal fekszik a takaró alá, és újsággal a kezében elszenderül. Álmodik, néha nagyon furcsákat álmodik...

— Lehet, hogy mi is álmodunk most...

A porcelánfestő megrázza a fejét:

— Nem, Harlekin, ez valóság. Nézd a hegyeket, milyen nyugodtak? A víz milyen hatalmas... A hegyek másik oldaláról már elindult a szél. Felborzolja a nádasokat, és a vitorláknba feketén belefekszik.

A szél hűvös érintésétől fodródik a víz. A hajó megmozdul. Erősödik a holdfény, és erősödik a szél.

Megriadt halászmadarak egyensúlyoznak a szélben. A sötétkék éjszakában úszik egy hajó.

Tíz négyzetméter vitorla, egy lány és egy fiú... Körben hegyek, süvítő szél, messzeség.

A porcelánfestő és a lány a dekken ülnek, s a kötelekbe kapaszkodva lógnak a fekete víz fölé. Az északi szél siklásba hozza a hajót. Elhagyják az utolsó vulkánkúpokot, s a Balaton legszélesebb és legfélelmetesebb öblén hajóznak át.

A kisebbik vitorla meglobog. A lány szorosabbra húzza a kötelet és megszólal:

— Nagyon erős a szél.

— Furcsa idő...

— Egy rakéta! Láttad?

— Hol...?

— Nyugaton egy vörös rakéta...

— Rakéták, valóban... De ezeket nem viharágyúból lövik. Messze, a part felett fénylenek... Ha tovább erősödik a szél, lehúzzuk az egyik vitorlát. Majd elérjük a győri földnyelvet és minden könnyebb lesz.

— Az ott?

— Igen. Kikötő és egy falu.

— Jártál ott?

— Egyszer. Este. A kikötő mellett liget van. Azon túl a vasút és a villasor. Orvosok, néhány mérnök, néhány operaénekes, néhány funkcionárius. A tágasabb villákban régi kapitalisták laknak. Persze nem az egész villában, de ott laknak.

— A kikötőn túl?

— Egy domb kápolnával, a vízben csuhi szigetek. Titokzatos világ. Ott jól lenne holdfénynél átsiklani...

Meglobogtak a vitorlák. A porcelánfestő meghúzza a köteleket, de hiába.

— Forog a szél — mondja, aztán kiengedi a kötelet, míg kialakul az új szélirány.

A szél árnyakkal összefogozva kószál. Nekilendül, s amikor a hajó futni kezd, cserben hagyja. Lanyha meneküléseit erős, bizonytalanul kanyarodó pöf-fök követik.

A hajó küszködve, százszor nekilődülva éri el a földnyelvet. Fények jelennek meg mindenütt. A kikötő lámpái vibrálnak, az egész lámpasor kiálszik, és percenként felgyullad újra. A partról énekszó és hangzavar szabadul a vízre. Egy-egy hangosabb szó megperdül a levegőben, és bukdácsolva a hajóig csúszik. Érthetetlen, törött szélű szavak. A vizen csillagfüzerek közelednek. Halk moraj kíséri a fényeket. Mintha a kivilágított vasútállomásokat a vízre lökték volna, úgy csúszik egyre beljebb a lámpafűzér.

— Hajók — mondja a lány.

A távolság gyorsan csökken köztük. A földnyelven túl találkoznak. A hajókról zeneszó árad a vízre. Mulatnak minden fedélzeten. A fényárból éles rikantások zuhannak a csendbe. Aztán hirtelen kiálszanak a fények és egy hangszóró tárgyilagos közleményt hullat az éjszakába: „Arató Pál, Bakonyi Ferenc és Masznyik Veronika azonnal jelentkezzenek a stúdióban...”

Kik ezek?

A fekete hajók mozdulatlanul állnak a sötétség mélyén. Árnyékok osonnak hajótól-hajóig, és semmit sem lehet tudni.

— Különös hajók...

— Talán kirándulók...

Elhallgat a hangszóró, és újra kigyulladnak a fények, elszabadul a zene. Ki lehet az a Masznyik Veronika...?

A csillagfüzérés hajók belevesznek az éjszakába.

Újra erősödik a szél. Nádasokat hagynak maguk mögött, és világokat. A Holdnak lassan vörösbe fordul a fénye. Amikor eléri a csuhiszigeteket, a sugarai már vízszintesen csúsznak a vízre. A káka surrog a hajó oldalánál. Lassan

haladnak, mert a szigetek között szélárnyékba kerültek a vitorlák. A porcelánfestő a dekk alá hajol, aztán előhúzza egy tört. Leteszi a lába mellé.

— Kés? Minek kell a kés?

— Néhányszor már jártam erre. Belekeveredhetünk a csuhiba... Vagy orvhalászok...

Fél óráig úsznak a szigetek között. Amikor kiérnek a szélárnyékból, már fakó, fénytelen a Hold.

A porcelánfestő elégedetten felsóhajt. A hajó ekkor elveszti a sebességét.

— Mintha zátonyra futottunk volna... — szólal meg a lány.

— Nem, itt nagyon mély a víz. A hínarakon akadunk el. A szél is gyengült. Evezek egy kicsit...

A porcelánfestő evezőt vesz elő, és belemártja a vízbe. Nagyokat húz... A hajó mozdulatlan, mintha lehorgonyozták volna. Az evezőt mélyebbre meríti, és teljes erőből nekifeszül. Hiába. A hajó meg sem mozdul. A csöpögő evezőt beemeli a hajóba, aztán felkattantja a villanylámpát. A keskeny fénysugárral végigpásztáz a vizen. A fénysugár megállapodik a hajó baloldalán, és a porcelánfestő meglepetten áll a lámpája mögött.

— Vadkacsák...

— Mozdulatlanok...

— Néha alábuknak...

— Nem haladnak. Ugyanott bukkannak fel...

A porcelánfestő újra a vízbe meríti az evezőt, s amikor néhány perces erőfeszítés után felgyújtja a lámpát, döbbenet látja, hogy a vadkacsák „V” alakban úsznak mögöttük.

Már érti. Gyorsan eloltja a lámpát, aztán körülnéz. A hajó közelében szemügyre veszi a testesebb árnyékokat, s amikor meggyőződik róla, hogy azok mozdulatlanok, lerántja a pulóverjét. Meztelen felsőtesttel behajol a vízbe. Sokáig motoz a hajó alatt, aztán felsóhajt:

— Végre...

— Mi történt, Róbert?

— Már nem követnek bennünket a vadkacsák...

A lány a vízbe lógatja a kezét, s csobog mellette a víz.

— Belefutottunk az orvhalászok hálójába. Az úszókat néztük vadkacsáknak. Jó lesz innen gyorsan eltűnni. Itt vannak valahol a közelben, figyelnek bennünket.

— Mi történhet?

— Nem tudom... Ha jönne egy kis szél, tíz perc alatt elérnénk a vonyarci csárdát. Már látszanak a fényei.

A hajó lassan úszik a sötét éjszakában. Surrogva csúszik át a hínárszigeteken, s lomha fekete madárra hasonlít. A hínárból cuppogások hallatszanak, és félbenmaradó titokzatos loccsanások. A hínárban delejes testű óriáshalak moco-rognak, s a planktont szürcsölve szűrik a torkukban. Nehéz mocsárszag keveredik a víz és a növények átható illatával.

A vonyarci fények fokozatosan megnőnek, aztán a hajóra hullanak, és ideges ragyogásukkal bearanyozzák.

A lány a part irányába mutat:

— Nézd csak, egy hajó!

A porcelánfestő a csárdára pillant, s a neoncsövektől elkápráztatva először nem lát semmit. Néhány pillanat múlva aztán észreveszi a fény és árnyék határán billegő hajót. Ebben a pillanatban repültek fel az árbócra a vitorlái s azonnal megfeszültek a szélben.

— Parti szél jön... — motyogja a porcelánfestő, aztán fordít egy kicsit a kormányon. — Lehet, hogy ezekhez tartozott a háló.

— Már elszakadtak a parttól...

A vonyarci hajó kifut a nyílt vízre, és a porcelánfestő nyomába szegődik.

— Mit akarhatnak...?

— Nem tudom — mondja a porcelánfestő, — legalább huszonöt négyzetméter vitorlájuk van. Nagyon gyorsan jönnek.

Amikor kiérnek a vonyarci csárda fénytócsáiból, a porcelánfestő átadja a lánynak a kormányt, és evezni kezd. Nagyokat húz az evezőn és számol. Minden háromszáz evezőcsapás után hátranéz, és felbecsüli a távolságot.

— Jól tartjuk magunkat — mondja.

A hajó előrecsúszik a párás éjszakában.

Az idegen hajó fokozatosan lemarad. A porcelánfestő vizet loccsant a homlokára, aztán megborzong.

— Hideg van... Nyirkos hideg — mondja, aztán a pulóverjára felhúz egy inget, és egy másik, kopottabb pulóvert is.

A hajón már minden harmatos. A lány néha cigarettára gyújt, és füstölögve rövid történeteket mesél a porcelánfestőnek.

— Ócsárdon volt egy tehenünk. Úgy hívtuk, hogy Tuba.

Amikor kialszik a cigarettája, kinyújtja a lábát a fenékdesszák felett, s kényelmesen elhelyezkedve dúdolgat. Később a pontyokat utánozza nevetgélve. Összecsücsöríti a száját és cuppog. A porcelánfestő egy idő után már nem tudja megkülönböztetni a pontyok és a lány cuppogását.

— Te éjszakai segédponty... — mondja a porcelánfestő.

A lánynak ez megtetszik, s a helyzetükkel kapcsolatban különös szavakat gyárt: „Hínárszélcsend”... „Orvhálók”... „Vadkacsajel”... „Pontyhangos éj”... Aztán hirtelen megfordul, s a mutatóujjával beleszúr a sötétségbe:

— Ott jön a hajó...

A porcelánfestő sokáig néz kelet felé, aztán felfedez egy makacsul közeledő fekete árnyéket.

Újra megmarkolja az evezőt. Gyors, beidegződött mozdulatokkal dolgozik.

— Különös... Annyi szent, hogy különös... — mondogatja, s az evezőt halkan, csobbanások nélkül meríti a vízbe.

Néha megáll egy-egy pillanatra, hogy kifújja magát, s a fényárban úszó nyugati partra bámul. Az evezőjéről ilyenkor csorog, csepeg a víz, s fémes, könnyű hangok rebbennek a vitorlákra.

— Melyik lehet a kikötő? — tűnődik hangosan.

Nem lehet megkülönböztetni a fényeket. A móló zöld jelzőlámpáját és a kikötő-árbc tetején vibráló égőt elnyeli a városból kibuggyanó fényár.

— Az a zöld, azt hiszem, az Amazon, vagy a Hullám. A móló balra lehet...

Evez, evez, néha mozdít a kormányon és hátranéz. Ilyenkor belemered a sötétségbe, és megkeresi a makacs árnyéket. Az idegen hajó dagadó fekete vitorlával némán suhan az éjszakában. A porcelánfestő evezés közben eltűnődik: Milyen hajó lehet, honnan jön és hová megy? Kik ülhetnek a fedélzetén?

Hajnali három óra tájban megélnékül a szél. A hegyek felett fokozatosan szürkére fakul az éj. Még sötét van, de már messzebbre látni. A porcelánfestő a nyugati partra bámul, és méregeti a fényeket: Melyik lehet a kikötő? Az a zöld vajon az Amazon, vagy a jelzőlámpa? S azok a vörös fények, melyek szögletesen beleékelődnek a sárgák és zöldek sugárszövetébe, vajon honnan erednek?

Már nem kell evezni. A hajó megdől, s gyorsan siklik a fények felé. A porcelánfestőnek fáj a válla a sok evezéstől, s a nyaka görcsösen merev a feszült egyirányú tartástól. Egy-egy pillanatra lehúnyja a szemét, s ilyenkor csillagokat lát.

A lány megérinti a karját:

— Nézz hátra!

A porcelánfestő hátranéz. A fekete árnyék már szürke. Kicsit megdőlt, és közelebb került hozzájuk. A szürke árnyék mellett még két árnyék hajlik a víz fölé. Az egyik a part közelében úszik, hasonló közelségben, a másik beljebb a nyílt vizen, és kicsit távolabb.

— Három hajó... Úgy jönnek, mint egy flotta... Idáig eltakarta őket az éjszaka — mondja a porcelánfestő, aztán a saját vitorlájára néz, és szorosabbra fogja a kötelet.

A fények vibrálnak a nyugati parton. Már érezni lehet mögöttük a fürdőváros szürke tömegét. A fények különválnak. Meg lehet különböztetni a fényforrásokat. Valamelyik zöld fényforrás, a hajókikötőt jelzi.

— Nagyon gyorsan jönnek azok a hajók.

A porcelánfestő hátranéz. Úgy érzi, hogy a hajók már csak néhány száz méterre vannak mögöttük. Erősen megdőlnek, s néha megbillennek az árbócok. A porcelánfestő megbabonázva nézi a hajókat, s ekkor észreveszi, hogy a három hajót, a nádasok fedezékében több is követi.

— Négy, öt hat, hét — számol hangosan, és megdöbbenve a térdére csap: — Harlekin, legalább tizenegy hajó követ bennünket! Ez már igazán különös.

— Ezek nem lehetnek halászok...

— Nem, ezek nem halászok, annyi szent.

Egyre világosabb lesz. A porcelánfestő az égre pillant és látja, hogy felhős. De a felhőkkel nem törődik. Izgatottan bámulja a hajókat.

A hajók száguldanak a kedvező szélben. Némelyik olyan közel van már, hogy akár átkiálthatnának az utasainak. A porcelánfestőnek ekkor nagyon ismerős lesz a vezérhajó. A dagadó piszkos vitorlák, az öblös, kitágult hajlatok, s a lendület, a biztos manőverezés...

— Harlekin, istenemre mondom, én bolond vagyok! Ezek a keszthelyi Jacht Klub hajói... Tegnapelőtt verseny volt Füreden. Jönnek hazafelé. Az a 25-ös az élen, a Dorci, megismerem a piszkos vitorláiról. Amikor diák voltam, én is jártam vele. Az a másik, ott beljebb az Argó, Olimpiai Yolle, ha jól emlékszem, a Posta hajója, de ez már nem biztos. S meg mernék rá esküdni, hogy a Dorci mellett, amelyik vele egy vonalban jön, egy kalóz, s a part mentén azok ott mind kalózok... Látod, hogy milyen babonákat támaszt fel az éjszaka? Mennyire más lesz az ember, ha egyedül marad a feneketlen éjszakában? Az embereket néha magános hajókra kellene ültetni, s jobban megértenék a világot...

A porcelánfestő didereg a nyirkos pulóverjai alatt, de a megkéekült szája széle újra és újra mosolyra húzódik:

— Hogy jönnek! Ez igen, ezek aztán értenek a hajóhoz.

A lány dideregvé kuporog a svertkaszni mellett, és bámulja a hajókat.

— Nagyon szépen jönnek — állapítja meg, aztán a saját vitorlájukra sandít. Az is belefeküdt a szélbe. Szinte suhannak a ködös, szürke hajnalban.

Előbukkannak a város tornyai. Kődoszlopokból nőnek a város fölé, és a körvonalaik már határozottabbak, mint a parti fények.

Erősödik a szél és kialszanak a villanyok. Ekkor már a város alatt járnak, s a porcelánfestő kedvetlenül felsóhajt:

— Soha nem tudjuk meg, hogy a fények közül melyik jelölte a kikötőt.

Világos van. A város még mozdulatlan. Alszanak a házak, tornyok és ablakok. Alszik a tanácselnök, az újságárus, az úszómester, alszik a utcaseprő, a langyos garázsokban alszanak az autók. A porcelánfestő az alacsony partra bámul, és a rendőrhajók árbócai közül kiválasztja a kikötő magasabb, merevebb árbócat. Az irány jó, és a hajó barázdát hasít az öböl vizére.

— Olyan, mintha elfoglalnánk a várost — mondja a porcelánfestő, és mosolyogva hátrapillant a szürke vitorlaerdőre. A kezében ekkor megcsúszik a kötél, és a nagyvitorla meglobog. Csattog, nagyokat lobban a szélben, de a porcelánfestő nem törődik vele. Megrázza a fejét, s a szemét egy pillanatra lehűnyja. Aztán újra hátranéz, és értetlenül bámul a ködös messzeségbe.

— Harlekin, nézz hátra!

A lány megfordul, s néhány meghökkenent szótöredék szalad a szájára:

— Ezek... Hová...? Nem...

A porcelánfestő bólint:

— Nincsenek hajók. Eltűntek.

Körülhordozza a pillantását a látóhatáron, de a hajóknak nyoma sincs. A beugró nádasokban néhány hórihorgas jegenyefa és fűzfa áll. A vizen ködrongyok lógnak. A szél némelyiket felteríti a fák koronájára, s azok ott elakadva lobognak. A parton is köd ül, különösen a déli part alacsony, vizenyős horpádásaiban.

A porcelánfestő összegörnyedve visszaül a kormány mellé, s a kikötő irányába fordítja a veszteglő hajót. Nagyon rossz kedvű. Nem akarja elhinni, hogy minden csak káprázat volt. Az érzékek így becsapódnak? Ilyen bizonytalan az ember? Káprázat és titok a világ? Ha nem bízhatunk az érzékeinkben, akkor a környező világ csak illúzió, s a bizonytalan világban elkallódik az ember. Amit szépnek látunk, lehet, hogy nem szép. A szerelem csak ostoba káprázat lenne? Miben bízhat az ember?

A lány szakítja meg a csendet:

— Vonyarenál, az a hajó valódi volt.

— Ki tudja?

— Valódi volt. A fényben jól látszott, amikor elszakadt a parttól. Egy ideig követett bennünket, de mi gyorsabbak voltunk, és otthagytuk.

— Hol van a valóság és a vízió határa? — tünődik a porcelánfestő, s tudja, hogy az érzékek csalódása nagyon veszélyes. Nehéz, vaskos anyagokra gondol, hogy leküzdje magában a bizonytalanságot. Kőbányák és sziklák képét idézi fel magában, aztán a gyár hatalmas tömbjét, melyet megkerülnek az utcák. Vasra, és tömörfalú szénbányákra gondol, a fáradságra gondol, ami megbénítja a herkuleseket.

A móló közelében úsznak. Az égre néz, s kedvező szél alatt a kikötő mellé fordul. A lány ekkor már a hajó orrában áll, s ügyesen elkapja az egyik kikötő-cölöpöt. A porcelánfestő feláll, megoldja az árbóc tövében a köteleket, aztán lerántja a vitorlákat. Nehezen mozognak a karjai, a lába elzsibbadt, izmaiban érzi a valóságot. A cselekvés lassan megnyugtatja. A hajó orrából kiemeli a horgonyt, biztosítja, aztán a hajó faránál behajítja a vízbe. Végigmegy a dekken, és a hajó orrát az oszlophoz köti. A lány ekkor már a parton áll. A porcelánfestő utánalép. A parton szédül. Átöleli a lány vállát, s a messzeségbe bámul.

A víz felett, s az alacsonyabb partokon ködrongyok lógnak.

Mindketten érzik, hogy valami végetért.

P á l o s R o z i t a

E L L E N Á R A M

*Ha tested örülni kezd, mindig
elindul a szél valahol
feléd sodorni a fény ellenáramait.*

*Messze mennél e törékeny egetől,
de megállít anyánk ültette
violák fehér szándéka és egy
láthatatlan madár nesze
a szilfa félmagasában.
Lennél olyan, mint a fénytelen Hold
a délután egén, mit senki se észlel.*

*Ó ez a szorongás a szerelemben.
ó ez az idegbeteg vízirózsa rohanás
parttól az örvényig és örvénytől
a partig, miközben szabad akaratodra
gondolsz és a választás kinja fojtogat.*

*Hova lesz a kiskacsa pelyhessége
a szónak, mit végül a lemondás
üveggé kopaszt és beléd tükrözi
megtagadását a földnek.*

ANDREJ VOZNYESZENSZKIJ VERSEI

BEATNIKEK MONOLÓGJA

(A Háromszögletű körte c.
amerikai versciklusból)

Itt fekszem, korszakalkotó, magamban.
Tanullak, Michigan.
Szeplős arcomban, mint szivacsban
a tenger — korunk, kicsiben.

Fagyott pupillám jéghideg.
Barlang bozótja arcomon.
A népeket, a fényeket
tenyeremen, mint bizsut, morzsolom.

Atom-esők szitálnak.
Rakétaállomás dörög.
Köpött reám a század?
Hát én meg rá köpök!

Politika? Csak szómalom!
Civilizáció fülledt vidéke!
Mint békaember, alábukhatom
a lélek türkiszkék vizébe.

Beatnik vagyok, Szitkok között
acsargó vadállat-kölyök,
botrányaim — rabláncaim,
bilincs mind, lábamon csörög.

Hasonlítok jazz-trombitán
nyerítő torzporfákhoz?
Bohócnak hittél?
Én vagyok, ki ítél!
Az Utolsó Ítélet!
Kor, imádkozz!
Démonom, a dinamit hogyha kitör —
kor, mi leszél akkor?
Hamugödör!

KITÉRŐ A MAGÁNTULAJDONRÓL

(A Háromszögletű körte c.
amerikai versciklusból)

Mondd hát —
mi bajod? siess! panaszold el! sírd ki magad!
Mi bánt?
Atavizmus ez vagy lélek-rákdaganat?

Elérte a baj
a legszebb nőt a világon.
Szép volt, fiatal,
ókori fény csillant a szeme sugarában.

Motort vezetett,
gépebe fúródva, veszett iramban,
mint nyíl, amelyet
líhegve hordoz oldalában a vadkan.

Mert így kezdődik:
nyaralók, autók, borostás férjek.
S egy nap nem őrzi
tiszta határait — feladja a lélek.

Gépkocsi kereke tapos
a szem köré karikákat.
S az éjben nyirkos és ragacsos
egérlábak kaparásznak.

A kertet az ősz
a zúzott kavicsokra lefosztja.
Elalszik a nő,
s fel-felkiált riadozva.

Vállát valami nyomja —
ki menti meg szegényt?
Ő — nyaralója foglya.
Lehajtja,
mint tatár vérpadra,
fejét.

ITÁLIAI GARÁZS

Mozaik-padló
pikkely-ragyogása.
Alszik a palazzo

éji garázsa.
Motor, motor — mint seregnyi mór,
vagy alvó sáska.
Nem Giuletta alszik itt és nem Paolo —
„Chevrolet”, benzint szuszogó.
Giotto-freskó csillan elő,
fölebe görnyed, mint szerelő.
Szellem jár: a háború és a lopás.
Almaidban
mik kísértenek, éji garázs?

Pallosok?
Zsarnokok?
Lány, aki utcán
ácsorog?

Egyik sarokból halk csikorgás:
egy motor motoz — ifjú, pozsgás.
Miért van ébren? Holnap ünnep,
s darabjai majd szétrepülnek
a versenyen, a tapsviharban!
Hulltában
így lesz halhatatlan.

Piros motor, repülj! repülj!
Csak a lányért kár, aki rajtad ül!
Az ember mért született?
Nyugalmat? ...

Vágtát, szédületet!
...S feje fölött a motor-sihedernek
freskók
könnyei-
gyöngyei rengnek!

RAB ZSUZSA fordításai

Lantos Ferenc

EGY KÉP SZÜLETÉSE

Nem hiszek azokban a festőkben, akik számára csak az „ecset” létezik, és nem akarnak tudni mást a világról.

A festő munkája ugyanolyan tudatos és következetes — megsejtéseivel, látomásaival együtt —, mint a tudósé. Csak a festő képekben állandósítja a folyton megújuló, változó világot, az életet.

Évek óta szeretném megfesteni ezt: az életet, az életörömet. Több megsemmisített festmény, sok gondolatrögzítő vázlat, terv a bizonyítéka ennek. Végül be kellett látnom, hogy valami hiányzik még ahhoz, hogy ez létrejöhessen. Talán csak az, hogy még néhány évnek el kell múltia Felhagytam a próbálgatásokkal és arra gondoltam, hogy ha képileg is megérik bennem a gondolat, úgylis magától, szinte észrevétlenül vászonra kerül. Festettem tehát tovább azt, ami mindennapi munkám programját képezte. Nem akartam már „életörömet” festeni, csak örömmel festeni a világot, azt festés közben átrendezni, átalakítani, magunkhoz hasonlóvá tenni. Élmények pedig mindig voltak: a Balaton, Komló, az emberek, örömök, félelmek, tehát maga a valóság.

Ma sokat hallunk a munkáról, és a munkaábrázolásról. Be kell vallanom, hogy a munka, mint festői téma, igen keveset foglalkoztatott. Az Ember érdekelt, aki dolgozik, küzd, örül, aki látja a világot, él benne és uralkodni akar felette.

Komlón és mindenütt sokat néztem a dolgozó embert és az új születését. Az embert, aki ma már inkább csak irányít: a gépek dolgoznak. Az ember ugyan mindenütt jelen van, látható munkája azonban egyre inkább csak egy-egy kézmozdulatra, néhány szóra vagy mondatra korlátozódik, és a gépek engedelmeskednek.

A mai emberi tevékenységben a küzdelem egyre kevésbé látható. Belső világában játszódik le, a gondolatokban. Az árnyak, a tragédiák, a félelmek, az örömök mind belül vannak: béke vagy háború, építés vagy pusztítás, az új vagy a régi! — Félállbal itt, félállbal ott. Félelem a rossztól és sóvárgása a jónak.

A sötétség és a világosság harcáról van szó, ahol azonban az örömben is ott vannak a fekete foltok, viszont a tragédiákban is meg-megcsillan a fény. És mindannyian reménykedünk, hogy egyre több lesz a Fény és kevesebb az Árnyék, keressük a világosságot a sötétségen keresztül is. Ezért küzdünk. Tudatosan. Módszeresen. Lépésről-lépésre.

Nyári élményeimet és nyári munkám gerincét a Balaton mellett töltött hetek képezik. Tíz éve festem a nyári Balatont. Azóta a festő szemével figyelek ott mindent. A napot, a fényt, a pihenő, vidám embert. Az embereket a fényben, a fényben lévőket és a fényt várókat, a kéthetes nyaralókat, akik számára a Balaton a Nap, a fény: a beteljesülés. Azt az örömet keresem, mely pihentet és tovább lendít, mely erőt, hitet, gondolatot ad a küzdelemhez, mely az életet jelenti.

A Balatonnál minden változik és minden végtelen. A fénytől van ez. A Nap a Balatonnál jelképpé válik: az élet végtelenségének jelképévé.

Ebben a kettőben: egyrészt a természettel és önmagával küzdő, de az életet irányító emberben, másrészt a balatoni napfényben találtam meg azokat a jelképeket, melyek képileg foglalkoztatnak, melyeknek festői megfogalmazása munkám tartalmát képezi.

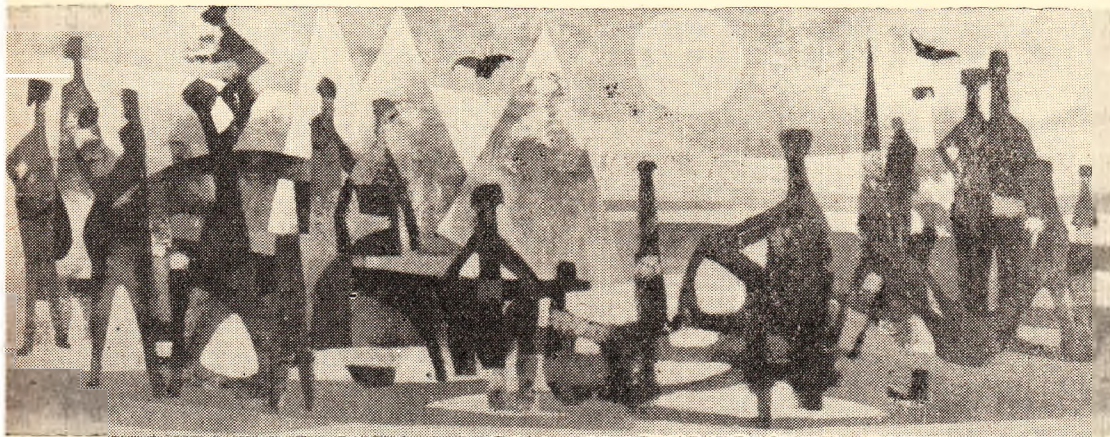
Ehhez gyűjtöm az adatokat.

Meggyőződésem, hogy ebben a folyamatban, a „festői” megfogalmazás” folyamatában minden járható utat végig kell kutatni. A természet jelenségeinek legfontosabb megfigyelésén keresztül a lényegre érintő szerkezetekig, az ember

külső megjelenését kezdve gondolat- és érzelemvilágának legrejtettebb labirintusaiig — mindent. A néhány perces írott vagy rajzolt feljegyzésektől a hónapokig, évekkig tartó alkotó megfogalmazásig — minden szükséges alkotóeleme ennek a munkának.

Ez a munka pedig folyamat. Nem végleges képekben valósul meg. A festő célja az, hogy minden képében a teljes egészet adja, mégis állandóan változó és fejlődő korunkban a folyamat jelenti a teljességet. E tevékenységben természetesen vannak összefoglaló állomások, melyek összegezni próbálják az addigi tapasztalatokat, de az egész életműben ezek is a folyamathoz tartoznak.

Az „Öröm” című képemet ilyen összefoglaló szándékkal festettem. Valóban szándékról van csak szó. Arról, hogy megpróbáltam ismét megvalósítani azt, amit évekkal ezelőtt még sehogysem sikerült. A festmény ebben az állapotában még nem is egészen befejezett. Létrejöttéhez természetesen nemcsak egyszerűen elméleti fejtegetések során jutottam el, hanem elsősorban tervszerű rajzolás és festés eredményeképpen. Így a valósággal való rendszeres festői kapcsolatom folyamatában kialakult a bennem élő gondolatoknak többé-kevésbé megfelelő

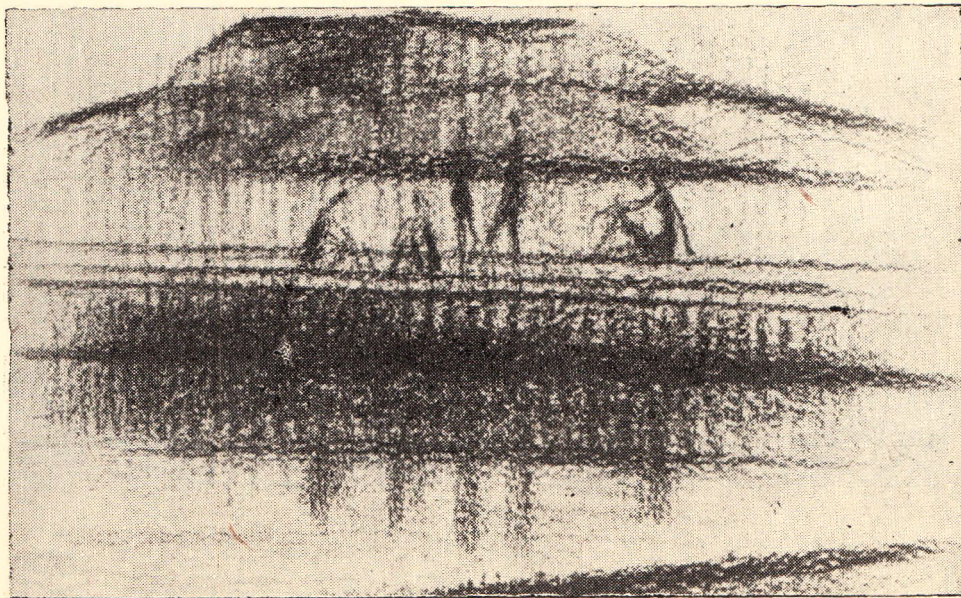

formavilága. Ennek kialakulásához balatoni feljegyzéseim és emlékeim (1., 3., 5., 7. számú képek) ugyanúgy hozzájárultak, mint a komlóiak (2., 4., 8. számú képek), a technikai kísérletek (6. számú kép) éppúgy, mint a naturális, természetutáni feljegyzések (1., 2. számú képek). Ezek a munkák tehát sohasem öncélúan jöttek létre. Nem a természet utánzásáért, a különböző technikákkal vagy szerkezeti problémákkal való játszadozásért, hanem határozott szándékkal, mely tudatában van annak, hogy a létrejövő képek, rajzok tulajdonképpen építőkövek, alkatrészei a gépezetnek. Funkcióképes gépi szerkezet azonban csak úgy jöhet létre, ha az alkatrészek beépülnek az egészbe, ha mindegyik a maga helyére kerül. Ebben a pillanatban a naturális studium és a legelvontabb megfogalmazás is értelmet, létjogosultságot kap.

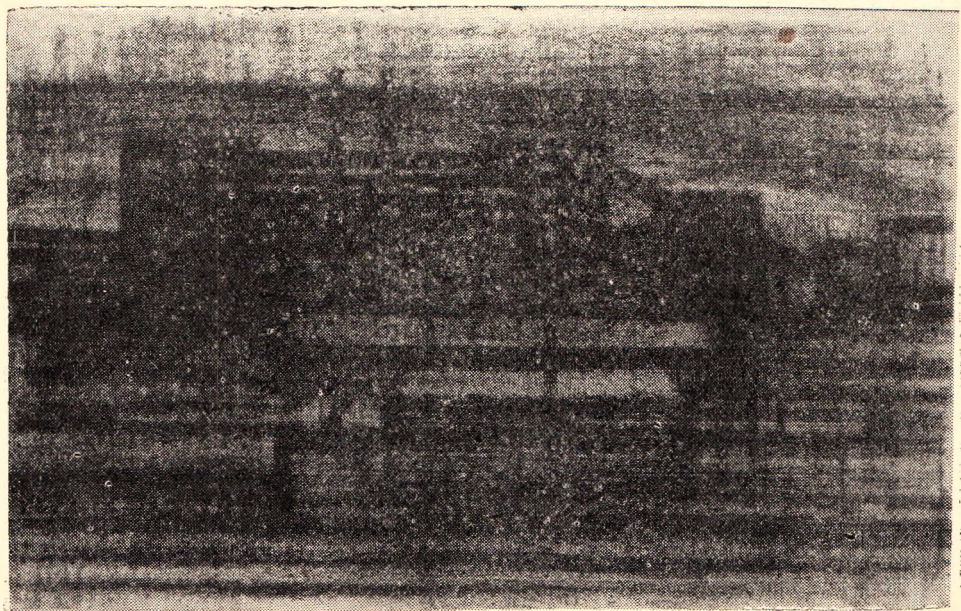
A közölt rajzok és festmények között helyszüke miatt nem szerepelhetnek mindazok, amelyek ennek a folyamatnak részei voltak. Több száz feljegyzésről, különböző festői problémákkal foglalkozó tollrajzról, akvarellről, krétarajzról, tempera és olajképről kellene beszámolni, melyek közül itt csak néhány látható. Talán nem is éppen a legjellemzőbbek, a közlés technikai akadályai miatt.

Képekről beszélni mindig nehéz és „veszélyes” feladat. Még akkor is, ha festő teszi ezt. A fentiekben tehát nem is az volt a szándékom, hogy megmagyarázzam a szóbanforgó festményt, csak arra törekedtem, hogy létrejöttének körülményeiről leírjak néhány gondolatot, melyek talán elegendők ahhoz, hogy megvilágítsák ennek a tevékenységnek egyrészt egyszerűségét, másrészt bonyolultságát.

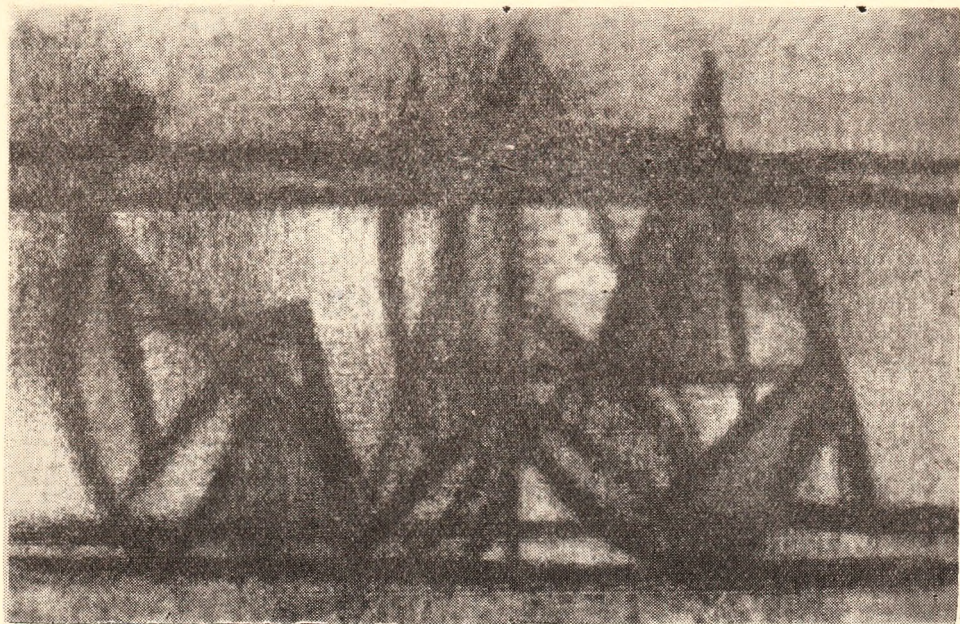
Szándékosan nem beszéltem arról, hogy egy-egy kép konkrétan hogyan épül bele a másikba, hogyan következnek egymásból, hogy többféle festői probléma milyen kölcsönhatásban van. Ez a kérdés külön, részletesebb tanulmányt igényelne.

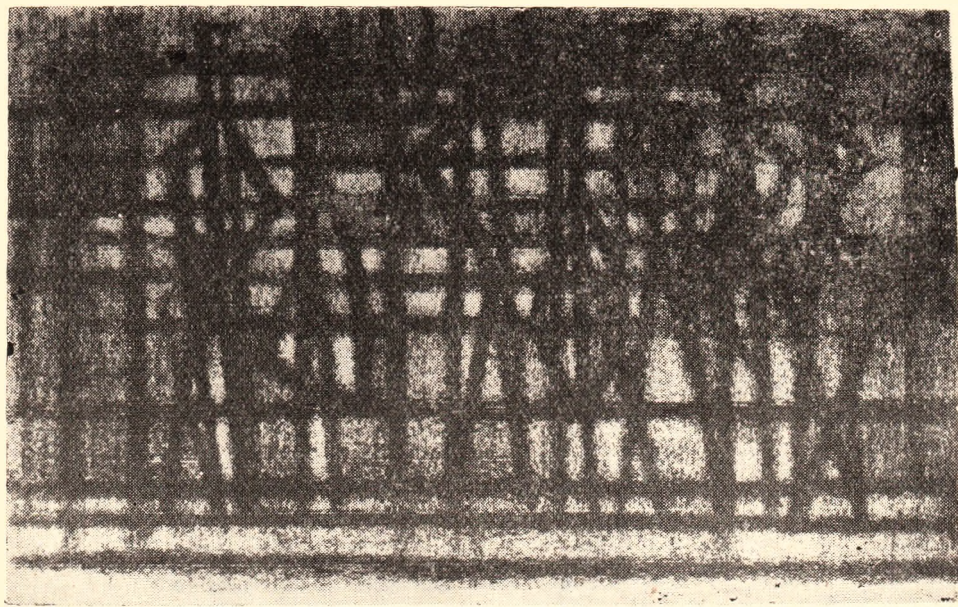
1

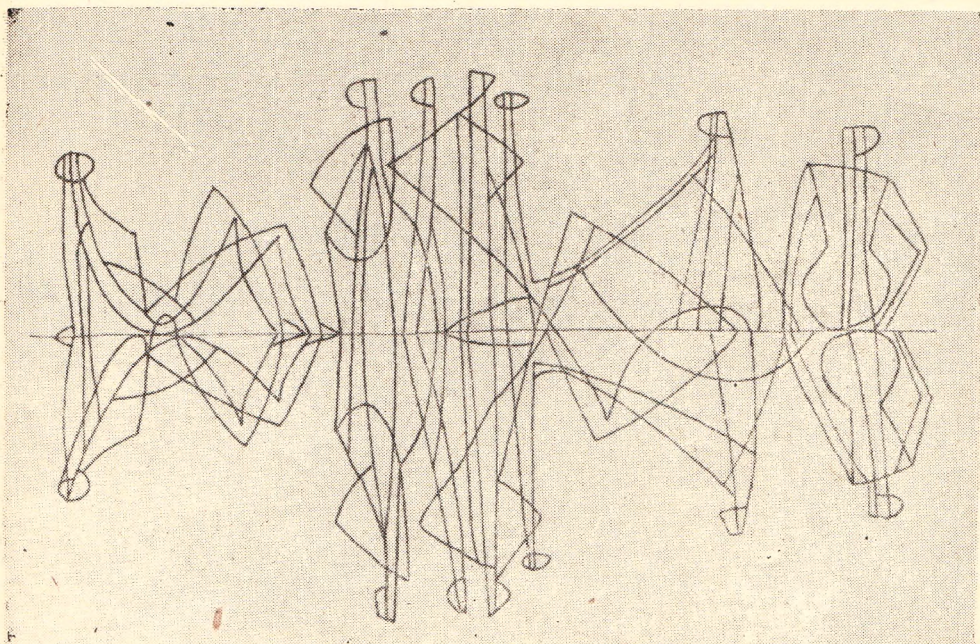
2

3

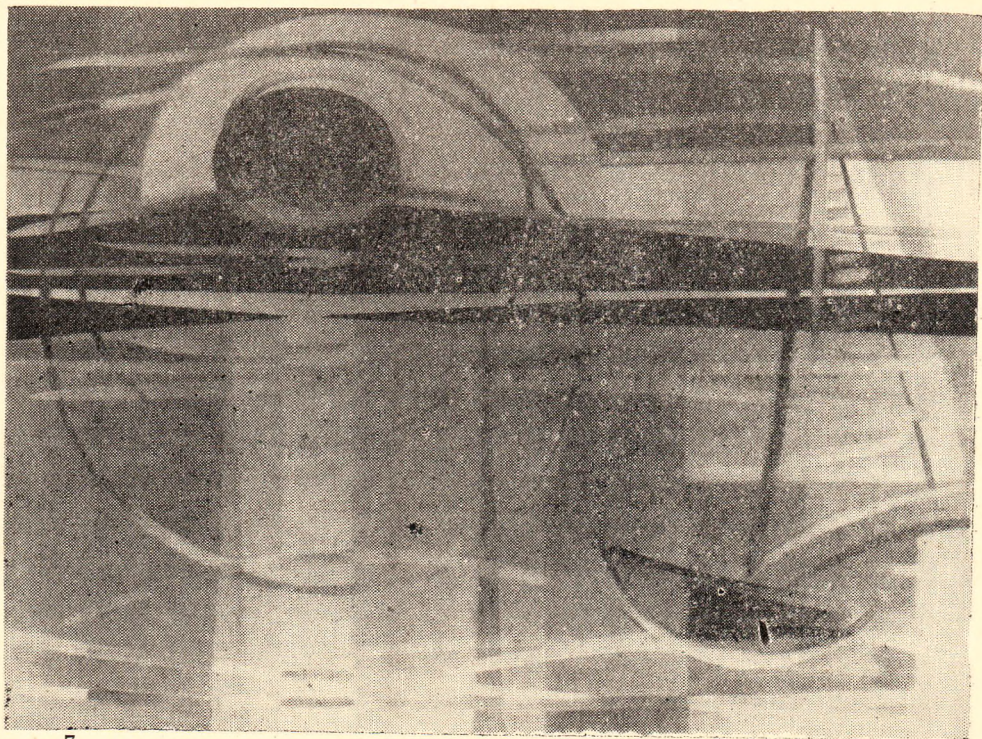
4

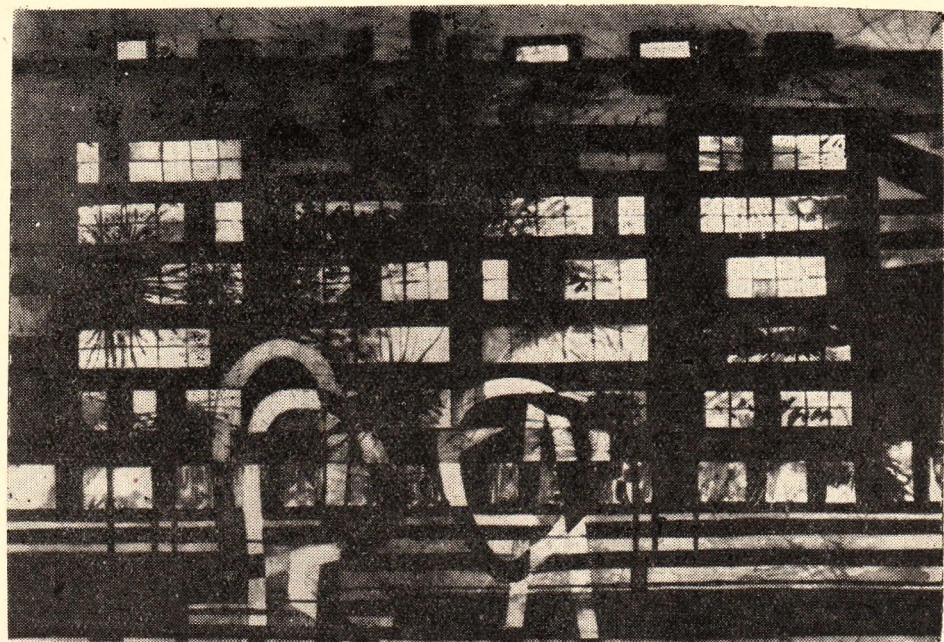
5

6

7

8

KÉT ÉV UTÁN A CIGÁNYVÁROSBAN

Két évvel ezelőtt jártam Versenden, a „cigányvárosban”. Tapasztalataimról a Jelenkor 1961. évi decemberi számában számoltam be. Vajon mi történt azóta? Minden apró hirt megjegyeztem, de ez nem volt elég. Végül is egy néhány napos látogatás mellett döntöttem, s újból végigjártam a két év előtti utat.

A visszatérés izgalmas, érdekes volt. Kicsit mintha hazamentem volna, ismerem az utcákat, házakat, embereket. Nem kötelező bemutatkozásokkal kezdődtek a beszélgetések, régi ismerősökként cseréltük ki gondolatainkat, emlékeztünk, számbavettük a két év eseményeit. Egymást kergették bennem a kérdések, s a lépcsénként, mondatonként gyűjtögetett válasz az öngazolás elégedettségét, a kellemes meglepetés örömét, a megdöbbenés felháborodását keltette aszerint, hogy milyen emlékek mértem a jelent.

Az új kép megformálásában segített a járási tanács végrehajtó bizottsága gondosan elkészített jelentése és ülése a versendi cigányok helyzetéről. A tanácskozást a „cigányváros” helyszíni szemléje vezette be.

A „cigányváros” meglepte a tanácskozás résztvevőit. Megállapították, hogy gondozottabb, mint a mohácsi járás más községeinek cigánytelepe. „Valószínűtlenül” kedvezőnek ítélték meg a helyzetet, s azt feszegették: tudtak-e a cigányok előre a látogatásról. Természetesen tudtak. Kimeszelték házaikat, rendbeszedték portájukat, takarították, hogy kedvező vélemény alakuljon róluk. Különben a falu éppen búcsúra készült, a cigányok is. De korábban is büszkén mutogatták hajlékaikat, örültek minden látogatásnak, dicséretnek, elismerő szónak.

Az érdeklődés megnőtt a cigánykérdés iránt, mind többen, mind nagyobb felelősséggel foglalkoznak vele, ki meggyőződésből, ki „divatból”. A helytelen nézetek megszűntek, vagy körmönfont, megtévesztő magatartás rugóivá váltak, vagy „szelídebb” formában élnek tovább. Nagy nekirugaszkodás mozdította el a holtpontról a kérdést. Azon sem csodálkoztam, hogy a végrehajtó bizottság a sok megérdemelt dicséret mellett *elmarasztalta* a versendi tanács vezetőit, hogy miért „csak” 1958-ban (!) kezdték meg tervszerűen a cigánykérdés megoldását; miért hagyották el korábban a „cigányváros” kommunális helyzetének javítását. Nem csodálkoztam, csak furcsálltam az önkritikus hang hiányát, az „elkéselt!” cselekvés miatt. Versend ugyanis *megelőzte* a központi szerveket.

A „cigányvárosban” valóban vétkesen kevés az egy közkút, hiányzik a járda és az országút. Talán azért, mert a községi tanács elfeledkezett a cigányokról? Nem erről van szó, hanem arról, hogy minden égetően sürgős feladat gyors megoldásához *nem kimeríthetetlen forrás a községfejlesztési alap*. Két év előtt még csak arról számolhattam be, hogy épül az új művelődési otthon a község szívében. Azóta elkészült, számottevő állami támogatással berendezték, s most esténként ott szoronganak a cigányok is a televízió körül. Felépült az általános iskolai napközi, amely 36 cigánytanulónak ad otthont. Befejezéséhez közeledik a második óvodai foglalkozási terem építése. Aligha hányhatjuk a tanács szemére, hogy rosszul sáfárkodott a község pénzével. S az idei tervben szerepel már a „cigányváros” járdája és az országút. A cigányok erre fejenként három napi társadalmi munkát ajánlottak fel. Ha a tervezés időben elkészül, a munkát hamarosan megkezdhetik. A sorrenden vitatkozhatunk, a szándékon, gondosságon és eredményességen aligha. Néhány év alatt megoldódik a „cigányváros” kommunális ellátása is, annak ellenére, hogy a telepet „halálra ítélték”. A járdát már úgy építik, hogy felszedhessék, ha a telep megszűnik. De addig is emberi körülmények között éljenek a cigányok!

A „cigányváros” szemre tehát nem sokat változott. Most is a sárban fuldoklik, s akad putri, amelynek egyetlen szobácskájában tizenegyen laknak. S ki venné észre két év után, hogy 12 házikó megérdemelte „a tiszta udvar, rendes ház” feliratú elismerő táblácskát; hogy már 30 családnál mindig rendes a ház és környéke? Két év előtt is voltak ilyen házak, akkor meglepetést okoztak; ma értelmünk veszi számba

a fejlődés adatokban rögzíthető eredményét. A villany ma már 50 családnál ég és 38 lakásban szól a rádió.

Az egyik legmegdöbbentőbb adat ez volt: 65 házikó — 4 WC. A végrehajtó bizottsági ülés időpontjáig 17-re növekedett a WC-k száma, ma meghaladja a 30-at. Minden két ház épített egy közös WC-t. Hogyan érték el? *Szép szóval és hatósági szigorral*. Volt aki megértette a nevelő szavakat, a többieket a tanács kötelezte az építésre. Két napra beidézte őket, s munkahelyüknek igazolást adott a berendelésről.

Két év előtt „csodaszámba” ment, hogy Cs. A. 5000 Ft hitelt kapott házvásárlásra a bolyi hitelszövetkezettől. Azóta 103 000 Ft-ot adott kölcsön a hitelszövetkezet cigányoknak, s tegyük hozzá, becsülettel fizetgetik vissza. Az első tapasztalatok biztatóak, ezért többen szorgalmazták, hogy kapjanak a cigányok további kölcsönöket, főleg házak megvásárlására, de másra is. A megérdemelt, vagy félig-meddig előlegezett bizalom sok mindenre kötelez; hatásos nevelőeszköz. Többet ér, mint az ellenszolgáltatás nélküli juttatások; helytállásra és felelősségre nevel; a könyöradomány kuncsorgásra, alázatra, sunyiságra és könnyelműsége. Célravezetőbbek a kedvezményes feltételek. A cigányok ne szenvedjenek bizalmatlanságból eredő hátrányt semmi téren, sőt kedvezőbb feltételek mellett emelkedhessenek fel, ellenszolgáltatás nélküli támogatást azonban csak a legszükségesebb esetekben kapjanak.

Mire kötelez bennünket humanizmusunk? A legondosabb segítségre, és a *szükséges szigorra*! De milyen legyen a szükséges szigor? Semmiképpen sem a régi gyakorlat, amelyet még ma is így fogalmazott meg valaki: „A cigányt mindig ütni kell; ütni kell ha lopott, s akkor 'is, ha nem, mert lopni fog.” Az azonban helyes, hogy megkövetelik tőlük gyermekeik iskolabajáratását; s akad több olyan terület, amelyen követelményeket lehet és kell támasztani; segítséget adni, hogy teljesíthessék; s szigorúan „bevasalni” az eredményt. Ha nem ez történik, megtorpan a fejlődés. Ez egyekben megerősíti azt a tarthatatlan nézetet, hogy a cigányokkal úgysem lehet kezdeni semmit; a cigányok erőfeszítését pedig lényegesen csökkenti. Találkoztam olyan cigánnyal, aki úgy kezdte mondatait:

— Ha fel akarnak bennünket emelni... — s utána pontokba foglalta, mit kell tenniük másoknak, a társadalomnak. A maga feladatairól, kötelezettségeiről egy szót sem szólt.

Ha fel akarnak bennünket emelni...

Változatlanul a munka a legfontosabb. „Csak egy családfő van, aki munkakerülő” — állapította meg a község rendőre, s hozzátette: — „A börtönben jól érzi magát”. „Ügyesen” jutott oda. A pincesoron kacsákat lopott, a botját a baromfiólnál „felejtette”. A hóban lábnyma és a kacsák vére árulkodott. Így mindketten jól jártak: a rendőr is — könnyű volt a nyomozás; a cigány is — megoldotta téli gondjait.

A gondok súlyosak. Ennek kettős oka van. Az egyik az, hogy a cigányok nagy többsége állami gazdaságokban dolgozik, ahol a kereset kevés, s a téli hónapokban megszűnik még ez is. A másik: a keresők számához viszonyítva népesek a családok (1 keresőre 3,5 eltartott jut!), s a sok apró gyerek bölcsőde híján szinte lehetetlenné teszi a családayák munkavállalását.

A munkaadók nézetei alig változtak. Az előítéletekhez csökönyösen ragaszkodnak. Pedig a termelőszövetkezetben dolgozó néhány cigány munkája ellen nem panaszkodtak. A kőbányászatban, állattenyésztésben és növénytermelésben is megállták helyüket, számuk mégis alig gyarapodott. A „gazdák között cigányoknak nincs helyük” szemlélet szilárdnak látszik, minden propaganda, határozat és nevelés ellenére.

A mezőgazdaságban — talán mert távol esnek a várostól, a pozitív társadalmi hatásoktól — lassú a cigányokkal szembeni ellenszenv feloldása. A Bolyhoz tartozó békáspusztai gazdaság felszámolásakor a cigány dolgozókat elbocsátották. Sőt a felmondási időre nem kapták meg bérüket, csupán egy dolgozó, aki az egyeztető bizottsághoz fordult. Csak hosszas huzavona után alkalmazták őket Károlymajorban, ahova senki sem akart menni. Sok esetben olyan munkát végeznek, amit más nem szívesen vállal, mert „nincs benne forint”.

A cigányok akarnak dolgozni. Keresik a munkát. Amikor Károlymajorban lejárt szerződésük, elmentek Berkesdre és Úszópusztára, s dolgoztak, amíg lehetett. Szorgos munkaidőben támaszkodnak segítségükre, a rendelkezéseket semmibeveve is. A Bolyi Állami Gazdaság pl. borsószedés idején büntetlenül alkalmazott cigány tankelekeseket, ami akkor is megengedhetetlen, ha a szülők beleegyezésével történik. Berkesden és Úszópusztán a gazdaság körmére égett kukoricatörést végezték el. Bérézésük sokszor elégedetlenséget vált ki közöttük. Néha indokoltan, máskor indokolat-

lanul. Az indokolatlan zúgolódás is tényekre támaszkodik, bizalmatlanságból fakad. Ugyan mit is gondolhat magában az a cigány mezőgazdasági munkás, akinek azt mondják: szórja ki a műtrágyát mázsánként 8 Ft-ért, s utána holdanként fizetik, mert így kevesebb a bére? Vagy: mennyire lelkesíti szorgalmas munkára őket, amikor egyelésben 1,5 normát teljesítenek, s mert sokallják keresetüket, 15 Ft-tal megkurtítják? Csoda, ha az első adandó alkalommal otthagyják a károlymajori gazdaságot? Nem állhatatlanságból! Nagyon indokolt a járási tanács végrehajtó bizottságának az a határozata, hogy a cigányokat foglalkoztató munkahelyeken ellenőrzik a cigányok bérezését.

Változtat-e a helyzeten, hogy a versendi termelőszövetkezet két év alatt felvett 1 cigány tagot, s a bolyi gazdaság végül is szerződötetett 4 cigányt állandó munkára? Vajon a korábbi helytelen szemlélet lassú átalakulását, vagy az öngazolást: „ne mondhassa senki, hogy elzárkózunk...”, esetleg az elkerülhetetlen kényszert: „ha már mindenképpen muszáj!...” — jelzik e szórványos példák?

A hátrányos megkülönböztetés jelei, ha csökkentek is, nem szűntek meg. De vajon találkozunk-e pozitív megkülönböztetéssel? Ha egy súlyosnak ítélt kérdést rövid idő alatt kívánunk megoldani — s ezt nemcsak szólamokban hirdetjük —, akkor avval „kiemelten” kell foglalkoznunk. Minden más gyakorlat helytelen, az úgynevezett „objektív szemlélet”, a mindent kidekázó állítólagos „igazságosság” is. Ezért nem lett S. M. szobafestő-tanuló. A kis cigánygyerek — ritka eset! — sikerrel elvégezte a VIII. osztályt. Minden vágya az volt, hogy szobafestő lehessen. A felvételi vizsgán azonban elutasították. Minden bizonnyal a szigorú tárgyilagosság jegyében. Sok volt a jelentkező, többszöröse a szükségletnek. Nem vitatkozom a felvételi bizottsággal, a maguk módján bizonyára igazuk volt, döntésüket meg tudják indokolni. Én felvettem volna S. M.-t —, s higgyék el, én is meg tudnám indokolni döntésemet.

Szomorú történet a 15 éves K. M. esete is. Az ifjúságvédelmi bizottság javasolta állami gondozásba vételét. A községi tanács határozatot hozott az állami gondozásról, összeadták az útiköltséget, s a gyermeket bevitték Pécsre; Pécsről visszaküldték. A tanácsítókárnó ismét bevitte és erélyes fellépésére ott maradhatott. Azt írta, hogy jól érzi magát; úgy látszott, ember válik belőle. Ám egyszer furcsa papír kísérletében ismét hazaküldték. A papíron ez állt: az állami gondozást a versendi községi tanács v. b. határozata alapján megszüntették. A tanács ilyen határozatot nem hozott. Típuszöveggel visszaszították a felemelkedés útján elindult fiút. Most otthon csavarog. Ki a felelős érte?

A legszembetűnőbb fejlődés a művelődésügyben következett be. Úgy látszik, végérvényesen lezárult az az időszak, amikor 20—25 első osztályos cigánytanulóból mindössze 4—5 jutott el bukás nélkül a IV. osztályig, s 2—3 végezte el az általános iskolát. Az iskoláztatás mérlege így alakult: 1960-ban még 15 cigánytanuló bukkott meg az első osztályban, 1962-ben már csak 3. Az eredménynek több oka van. Már két évvel ezelőtt is kedvezően alakult a cigányszülők és az iskola kapcsolata. A gyermekek mulasztása nem volt átlagon felüli. Ezt az eredményt okos nevelőmunkával párhuzamosan alkalmazott adminisztratív intézkedésekkel érték el. A bukásokat két körülmény idézte elő. A gyermekek otthon nem tudtak tanulni. Az iskolában egysegesen alkalmazott követelményeknek az elsős cigánygyermek kevesebb ismeretük, fejletlenebb készségeik miatt nem feleltek meg. Az első hónapokban lemaradtak, s azt pótolni nem tudták. Az utóbbi nehézséget eredményes kísérlettel, osztályon belüli csoportos foglalkozással áthidalták.

Az első osztályban két csoportban ülnek a gyerekek. A „kezdők” és a „haladók” csoportjában. A „kezdők” mind cigányok, de a „haladók” között is van néhány értelmes gyerek közülük. A „kezdők” lassabban haladnak, de év végéig elvégzik a legszükségesebb anyagot, tudnak írni, olvasni, számolni. A füzetek két csomóban...

— Melyikre büszkébb? — kérdem a tanítót.

— Ezekre! — s a „kezdők” füzetére mutat.

A nyugodt tanulást a 40-es létszámú napközi oldotta meg. Két évvel ezelőtt még csak úgy beszélhettünk róla, mint a cigánytanulók eredményes tanulásának egyik megvalósítandó feltételéről. Ma már működik. Nem a legideálisabb körülmények között; hiányos a konyha felszerelése, a tanulószoba inkább „kiszuperált” tanterem, mint otthon. Az ebédlő úgy-ahogy megfelel a követelményeknek. 36 gyermek étkezik itt rendszeresen, kés-villával; változatos táplálékot fogyasztanak, nyugodt körülmények között tanulnak. Amikor velük étkeztem — szombaton —, rántott leves, paradicsomos káposzta szép szelet hússal és 2 alma volt az ebéd. A nagyobb leányok osztották „igazságosan” az ebédet, s a rajkók lelkiismeretesen elfogyasztottak mindent. Mégsem egészen mindent. Az almák egy része a zsebekben tűnt el.

— Hová viszed az almát?

— A testvéremnek...

Az első napokban baj volt az étkezéssel. A változatos étrend sok újat hozott, amivel meg kellett barátkozni az apróságoknak. Például a sárgarépa főzelékkel. Az első tányér főzeléknek csak a szélét csipegették.

— Aki megeszi a főzeléket, forintos csokit kap... — Az ígélet megtette a hatását. Az egyik kis nebuló még a húga részét is bekanalazta, hogy az is megkap hassa a csokit.

Ma már nincs baj az ebéddel. Szívesen járnak a napközibe. Csak akkor fáj a szívük az elvesztett „szabadságért”, amikor a nem napköziseket látják játszani az udvaron. Télen csökken ugyan valamivel a létszám, de ennek oka a téli átmeneti munkanélküliség, pénzihiány. S még valami...

Az asszonyok általában nem dolgoznak. Nem azért, mintha az „egyenjogság” elvét tagadnák meg, hanem a sok gyerek miatt. Az apróságok lekötik az anyát, kénytelen otthon maradni, főzni, a gyermekeket ellátni... S ha már otthon van a kisebbek miatt, ellátja a nagyobbacskákat is. Ennek káros hatása részben az iskolai napközi — főleg azonban az óvoda — benépesedésében érvényesül.

Az óvodában 27 gyermek között alig akad cigány. Akik beiratkoztak az év elején, azok közül is többnek a nevét áthúzták a naplóban. Csak 2—3 cigánygyerek jár óvodába.

A kis B. Gy. értelmes, szőke cigánygyerek. Amikor az óvodába került, egy szót sem tudott magyarul. Beszédbe elegyedem vele.

— Hol laksz?

— Versenden.

— Merre?

— Aho! az öreg bolt volt.

— Édesapád hol dolgozik?

— Sátorhelyen.

— A bátyád mit csinál?

— Rajzol. (A bátyja kőműves ipari tanuló.)

— Ki a legjobb barátod?

— A Misi — bök rá szomszédjára, akinek láthatóan jól esett a „bizalom”. Misi az általános iskola igazgatójának a fia. Mindketten nagy odaadással rajzolják a „disznóölést”. Misi bejelenti, hogy holnap ők is disznót vágnak, mert „van már bél”.

A kis S. E. gyönyörű „hófehér” cigányleányka. Senki meg nem mondaná származását. Szépen, értelmesen beszél, nem lesz vele baj az első osztályban; bizonyosan már induláskor a „haladók” csoportjába kerül.

Sajnálom, hogy csak ketten vannak. Talán még mindig „örülnek”, ha cigánygyerek nem iratkozik be az óvodába? Az óvónó tiltakozik. Sokat beszéltek a cigányszülőkkel. A válasz:

— Ha bölcsőde volna... Ha én is dolgozhatnék — mondják a cigányasszonyok.

— De ha már a kisebbek miatt itthon kell maradnom, elfér köztük az óvodás korú is...

A gyermekek után a cigányszülők is beültek az iskolapadokba. A 17 esti iskolás jó része cigány. Jóval többen vannak, akiknek tanulniuk kellene, de első lépésnek ez a szerény szám is tiszteletreméltó. Nem könnyű a cigányoknak megküzdeni az általános iskolai tananyaggal. A felnőttoktatás módszertani gyengeségei itt fokozottan éreztetik hatásukat, éppen ezért érdemes volna e téren is pedagógiai kísérleteket folytatni. Ha az általános iskolában ügyes módszerekkel meg tudták akadályozni a nevelők a cigánytanulók bukását, a felnőttoktatásban is érdemes lenne hatékonyabb oktatási eljárások kialakításán fáradozni.

Mennyi gondosságot, tapintatot, leleményességet követel a felnőtt cigányok oktatása! Sz. M. bácsinak a tanítónő adott szemüveget, hogy iskolába járhasson. S. P.-en úrrá lett néha a lustaság, de egy-egy százast csak akkor kapott kölcsön a „tanárnénitől”, ha maga jött el érte, s mindjárt ott is maradt az órákon. A legtöbben azonban szívesen és rendszeresen járnak esténként az iskolába. A legszorgalmasabbnak ígérkező tanuló, Cs. Gy.-t a halál szólította el az iskolapadból.

Egy gyerekről írtam két évvel ezelőtt, aki öncsonkításra is képes volt — kalapáccsal verte szét az ujját —, hogy táppénzre mehessen. Végül ember lett belőle. Szűkre szabott zsebpénzét az általános iskolai tankönyvekre gyűjtötte. Öccsének, akinek korábban elnézte, ha megtakarított forintjaiból elcsent egyet-kettőt, megtiltotta, hogy a könyvek árához nyúljon. A könyveket megvette, s örült, hogy tanulhatott. Hamarosan megbetegedett és kórházba került. Amikor hazajött, részt vett egy búcsú-

esten; evett, táncolt, vidám volt. A multság után lefeküdt és meghalt. A kislány, akinek udvarolt, menyasszony ruhában kísérte utolsó útjára, ifjú társai vitték, lányok kísérték koporsóját, s Mohácsról is eljöttek barátai. Emlékezetes, szép temetése volt. Koporsójában legkedveltebb tárgyaiként vele szálltak sírba az általános iskolai tankönyvek, s az a néhány forint, melyet öccse csúsztatott párnája alá, mert — úgy látszik — mégiscsak emelt pár forintot a tankönyvek árából.

Az alapismereti tanfolyamot is meg akarták indítani. A téli hónapokban erőteljes szervezőmunkát fejtettek ki. Várjuk, hogy mi lesz az eredménye. 90 egynéhány analfabéta van a községben, ezek harmada nem cigány. A dolgozók iskolájában sikerült megvalósítani, hogy cigányok és nem cigányok együtt tanuljanak, de a „vegyes” osztályokba (VII—VIII. o.) nem járnak olyan szívesen a cigányok, mint ahol csak maguk vannak (V.—VI. o.). A cigányosztály létszáma látogatásom időpontjában az esős, hideg idő ellenére teljes volt. A vegyes osztályban 50%-os volt a megjelenés.

Szívesen járnak moziba, főleg a fiatalok. A 280 könyvtári olvasóból több, mint száz a cigány. Más területeken azonban alig alakult ki életre való kulturális élet. A neves táncsoport, amely tavaly még sikerrel szerepelt a Baranyai Körműsorban Pécsen — szétszéledt; a két évvel ezelőtt még példamutatóan dolgozó KISZ-szervezet alig tesz valamit. Három cigány kimeszelte a művelődési otthont, de hol van ez a múlt társadalmi munkájához?!

A pedagógusok azt mondják: minden erőt a felnőttoktatásra összpontosítottak. Ez helyes. Azonban foglalkozni kellene az ifjúsággal és a felnőtt lakossággal más művelődési területeken is! Hátráltatta a munkát a művelődési otthon hiánya. Most már felépült, beszerelték a televíziót, szép a berendezése. Reméljük, megpezsztül a kulturális élet. S talán megszűnik az a még élő nemzetiségi villongás is, ami még akadályozza a kulturális élet kibontakozását.

A cigányok egészségügyi helyzete sokat javult. Megszűnt a korábbi „sorbaoltás”; két év alatt nem fordult elő tetvesedés. Csecsemőhalálozás sem. Az orvosi rendelésen példamutatóan tisztán jelennek meg az anyák és a csecsemők, az orvosi utasításokat pontosan betartják, az orvosok dicsérik őket. A hatóságoknak a terhesség megelőzése, illetve megszüntetése okoz gondot. A sokgyermekes cigánycsaládok anyagi helyzetének javítása szükségessé teszi az egészségügyi felvilágosítást és az abortus bizottság működését. Erre a járási tanács végrehajtó bizottsága határozatot hozott. Versenden már működik a bizottság, másfél hónap alatt 6 cigányasszony és 1 leány vette igénybe. Az asszonyok közül kettő 3, kettő 4, egy 7 és egy 9 gyermekes anya volt. A költségek kötelező megtérítése azonban súlyos gond. A tanács eddig a kórházzal suba alatt valahogyan „elgazította” a dolgok anyagi részét. A szabálytalanság azonban akkor is az, ha jóindulatból követik el.

Az egyik legnagyobb kérdés, amelyre választ vártam: megváltozott-e a cigányokról alkotott vélemény? A cigányprobléma megoldásának üteme attól függ, hogy mennyire válik mindenki ügyévé, felelősségévé a cigányok gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetének javítása. A párthatározat nyomán jelentősen megváltozott a helyzet, de nem általánosan. A hivatalos állami szervek rendszeresen és eredményesen foglalkoznak a cigánykérdéssel, a gazdasági szervek kevésbé. Ezt bizonyítják a korábbi példák a munkábaállításról, a helyi téessz magatartása, vagy a földműveléssel kapcsolatos ügyeskedése, amelyet arra köteleztek, hogy árusítson zöldségféléket is, éppen a cigányok jobb ellátása érdekében. Zöldség azóta sincs, csak a napközök igényeit elégítik ki, s nem született meg egy második bolt sem a cigánytelep közelében.

A hagyományos cigányból változatlanul példamutató. Ez évben a megyei tanács elnöke és elnökhelyettese is megtisztelte részvételével, s így „polgárjogot” nyert a község életében. A megyei vezetők érdeklődése elkerülhetetlenné tette, hogy a község minden számottevő vezetője ott legyen a cigánybálon. Olyanok is, akiknek ez korábban nem jutott eszébe. A példa nem marad hatástalan a község életében.

A nem cigány lakosság körében lassan oldódnak az előítéletek. A közvélemény még mindig hajlamos arra, hogy egyes családok, személyek helytelen magatartásából az egész cigányságra általánosítsa. Nem tudják, vagy nem akarják észrevenni a változást. Még mindig azt tartják, hogy a cigányok, és csak a cigányok lopnak. A csősz hiába bizonyítja, hogy szó sincs erről. Az elnök panaszkodott, hogy a cigányok ellopják a téessz cseresznyéjét, s a községi tanács ezt elnézi. A mezőőr határozottan állította, hogy a cseresznyét a téessz-tag asszonyok dézsmálták meg. Először csak a fák aljából szedték meg, azután lehúgták és tördelték az ágakat.

— Az én területemen a cigányok nem lopnak — büszkélkedik a mezőőr.

— És máshol?
— A bolyi „maszekoktól”, ide 7 km-re bizony még előfordul. De az nem az én dolgom...

(Kertjük változatlanul nincs. Zöldségbolt sincs. Amíg ez meg nem oldódik, mindig baj lesz a zöldségfélékkel és a gyümölcssel. Egy kiló zöldpaprikáért vagy cseresznyéért nem szaladhatnak Mohácsra.)

A szomszéd határt kevésbé tisztelik, mint a magukét. Amikor a mezőőr két cigányt „fahordáson” ért, azzal védekeztek:

— Hát Jóska bácsi — Szajkról...

A mezőört mégis felháborította a dolog.

— Gyerekük nincs. Nem dolgoznak. Csavarognak. Még ha gyerekük lenne... azok nem fáznak.

Az efféle próbák törvénytéseket általában nem a versendi „bennszülött” cigányok követik el, hanem a bevándoroltak, az „örök-mozgók”. Volt olyan cigány, aki háromszor jelent meg és távozott néhány hónap alatt. Az egyik után 14 éves forma leányka jött, hogy „bejelentkezik a férjéhez”. — Nyáron is lélekszakadva futkosott a tanácsitkárnó, hogy ellopták a téesz kukoricáját a „cigányok”. Kiderült, hogy a „jöttmentek” voltak, nem versendiek. Átmenetileg telepedtek le a „cigányvárosban”. Ahogy mondják: „a cigányok tekintélyét rontják az ilyenek”. A tanács felhasználja a kisebb bűncselekményeket a kiutasításra. A szüntelen vándorlás adminisztratív megakadályozására nagyobb gondot kellene fordítanunk.

A cigányok maguk is elítélik a helytelen magatartásukat. Követelték néhány izgága férfi rendőri felügyelet alá helyezését, az „alkohol-rendelet” radikális érvényesítését, állami gondozásba helyezést.

K. K. cigány tanácsstag így terjesztette be radikális javaslatait: — A többiek érdekében beszélek... mert nem azt mondják, hogy ez vagy az csinálta, hanem hogy a cigányok...

Mi mást is lehetne olyan 1 éves gyermekkel kezdeni, akit éheztet, fojtogat az anyja, s „ottfelejt” a tanácsitkárnó íróasztala alatt — mint állami gondozásba adni?

Bár az elmúlt két esztendő sok elismerést hozott a versendi cigányoknak, még mindig úgy érzik egyesek, hogy nevéktől is meg kell szabadulniuk ahhoz, hogy elkerüljék a gyanakvó pillantásokat. Újabb „magyarosítási” kérelem indult útjára tavaly, s egy év után sem érkezett rá válasz(!). A kérelmező tovább hordja hát a számára terhes Kolompár nevet.

A vegyesházasságok száma növekedett az utóbbi időben. A cigánylányokat szívesen veszik feleségül állami gazdasági dolgozók, gépkocsivezetők és mások. Elkerültek Udvarra, Ivánbattyánba, Kisjakabfalvára, sőt még az Alföldre is. Az eladó lányok általában úgy képzelik el jövőjüket, hogy vegyesházassággal emelkednek ki a cigánysorból. Irigykednek is azokra, akiknek ez előbb sikerül.

Ma már korántsem olyan szembetűnő a „cigányváros” életének változása, mint korábban volt. Ami akkor „forradalmi” változásnak tűnt, ma természetes. Az első esztendő „nagy ugrása” után lassúbb üteművé vált a fejlődés. Megtorpanással, visszaeséssel, egy bizonyos szint elérése után egyhelybentopogással találkozunk az általános fejlődés mellett. Ezt igazolták a két év után megismételt családlátogatások.

S. I. udvarában megerősödtek a fiatal diófák, de a lépcső csalódást okozott. Azt képzeltem, rendbeszedik — de úgy maradt; foghíjas téglasor, rosszabb állapotban. A konyha piszkos, rendetlen. Sok az apró gyerek, de ez nem indokolja egészen a körülményeket. A nagy leánnyal az úton találkoztunk, Bolyba ment tortát vásárolni, mert keresztelőre készülődtek. Most nem dolgozik, az állami gazdaságban nincs munka.

Ahogy beszélgetünk, egyre erősödik bennem a csalódottság érzése, ami már a lépcsőnél megkeserítette kissé a szám ízét, de reménykedtem, hogy a romos lépcső nem válhat szimbólummá. Első kérdésemmel a „bolyi torta” mellé újabb biztató eredményt kerestem.

— Megvásárolták-e a mosógépet?

— Meg.

Talán mégiscsak... De nem! S.-k elértek egy szintet, ahonnan lefelé és visszafelé néznek. Legalul rosszul érezték magukat, s most, valamivel feljebb, elégedettek — távlatok nélkül. S. Péter nem tanul tovább. Nem akar szakmunkás lenni. Beiratkozott ugyan a dolgozók iskolájába, de alig látogatja. Inkább a lemorzsolódás, mint a sikeres vizsgázás útját járja. Erről beszélgetünk.

— Felőlem járhat — mondja az apa.

— Fáradt vagyunk esténként...

— A többiek nem fáradtak?

— Meg könyv sincs... (Megígértem, hogy szerzek neki, s el is küldtem. Ez sem változtatott a helyzeten...)

— Erdemes tanulni? — kérdezi az apa. S elmondja VIII. osztályt végzett fia történetét, aki nem lehetett szobafestő tanuló.

— Erzsike?

— Neki megmarad a kapa... ahhoz nem kell tanulni.

Erzsike fő problémája a férjhezmenés. Reméli, hogy egy vegyesházassággal végleg hátat fordít a múltnak. Tanulni nem akar. Hiába mondogatom, hogy a tanulás távlatokat nyit, csak hümmögnek rá.

— Van szakmunkás, aki annyit sem keres, mint mi... Ha megfogjuk a munkát...

Ez igaz. Arról már nem beszélnek, hogy több az olyan szakmunkás, aki többet keres... könnyebb munkát végez, nemcsak fizikai erejét adja a munkához, hanem képzettségét is.

A gyermekek napközibe nem járnak, sokallják a 2,50 Ft-ot gyermekekenként. Panaszozzák, hogy a három kereső bérét egybe számolják, mert közös háztartásban élnek. Ha Péter nem adná haza a keresetét, hogyan ítélnék meg? Ebben az esetben csak 1 Ft-os térítést kellene fizetniök. Megtudtam, hogy ezt el lehet intézni, de félek, a gyerekek mégsem fognak napközibe járni. S. I. kezdte így mondatait: — Ha fel akarnak emelni bennünket...

Bizony, ez a család megrekedt. Pedig két év előtti tapasztalataim alapján, oly sok szépet vártam tőlük.

Mi lehet az oka? Talán a kis Miklós balszerencséje? Talán az önelégültség? (Annyiszor emlegették őket jó példaként!) Vagy a ravasz számítás? Belefáradtak a felkapaszkodásba? Ki tudja? Meg kellene valahogy fordítani tekintetüket, hogy előre és felfelé nézzenek. Nem szabad lemondani róluk!

Cs.-ék hasonlóan csalódást okoztak. A házat keservesen kifizették ugyan, de bírósági beavatkozásra. Milyen nehéz volt az elmaradt 500 Ft-ok helyett az ezreket leguberálni! A tervek nem valósultak meg, már ábrándként sem élnek. Kert mégcsak lett, de kerítés már nem... Bútort nem vásároltak... Még egy kölcsönrel próbálkoztak, de azzal is csúful jártak, s hitelük elveszett. Rádiót vettek részletre, s még mielőtt kifizették volna, eladták. A négy keresőből már csak kettő dolgozik. Egyik legény-fiú meghalt, a másik megfutamodott a munka elől. A családfő csökkent munkaképességű, kis keresetű: vizet hord, brigádba már nem veszik be.

A lendület itt is megtört, jó, ha az elért szintet tartani tudják, s nem süllyednek vissza oda, ahonnan elindultak.

Társbérlijük változatlanul iszákos, életük semmit sem változott. A kolduló öregasszony meghalt. Az alkoholelles rendelet szigorú végrehajtása sem segítene rajtuk, mert az asszonyra sem lehet pénzt bízni. Úgyis a kocsmába vándorolna. Beletörődtek helyzetükbe, sem akaratuk, sem erejük nincs ahhoz, hogy megfordítsák sorsukat. Csak egyre kényesek, Gyermekeikre. A napközi díját pontosan fizetik, a gyerekek jól tanulnak... A kolduló öregasszony meghalt... A szülők is utána mennek... A gyerekekben emelkedik fel ez a család.

A többiek? Ha ellentmondásosan is, de életük kedvezően alakul. Néhány fővel gyarapodik évről évre az állandó munkahelyen dolgozók száma, javulnak életkörülményeik s esztendőnként mind többen törnek ki a cigányvárosból. Két év alatt hárman vettek házat, s végleg otthagyták a cigányvárost, egyikük Mohácsra költözött. OTP-kölcsönből részletre újabb két házvétel jelzi a fejlődést.

Amikor Cs. Gy. meghalt, napokig égett a villanyuk. A régi babonák nyomai még élnek. S új, „modern babonák” születnek. Ilyen például az a véleményük, hogy: nem orvos, aki nem ad injekciót. Talán Gyuri sem halt volna meg... A régi világ emlékei azonban egyre halványodnak, s a meggyökeresedett új életforma győzelme a megtorpanások ellenére sem lehet már kétséges... Hogy mikor teljesedik be? Attól függ, milyen meggondoltan, felelősséggel segítjük térhódítását, s milyen állhatatosan küszködnek a „cigányváros” lakói felemelkedésükért.

LEMLE GÉZA

KRÚDY MŰSZÁI

„Az írók legszebb műveiket azoknak írták, akikbe szerelmesek voltak.”

Az N. N. c. regényében írja Krúdy: „... amit tudok az életről, azt az asszonyoktól tanultam.” Arról pedig, hogy tanítómestereit jól ismeri, sokszor tesz tanúbizonyosságot. Érti titkaikat, vágyaikat, megfejtí álmaikat. Tudja, mit csinálnak, ha egyedül vannak. Mosolyog praktikáikon, cselszövéseiken, sajnálkozik, ha csalódnak. Hódolójuk, széptevőjük, lovagjuk, de sohasem rabszolgájuk, hisz egy nőhöz sem tud „mindvégig” hú maradni, bárhogy fogadkozik, bárhogy szeret.

„Szindbád két-három nőnek volt a csillaga egyszerre a hosszú életen át...” Így könnyű volt megtudnia, mit kedvelnek! — A jó bánásmódot, a szép szavakat, a zenét, a virágot, az érzékeny sétákat, az önfeláldozást.

Ő így vall magáról Szindbád nevében: „Mindent szeretett, ami hazugság, illúzió, elképzelés, regény — ha egyszer rózsaszínű trikóban játszhatott volna a magasban a trapézon —, ha orgonista lehetett volna a hercegi kastélyban... keresett nőorvos Pesten, vagy a nőnevelésben fiatal tanár...” Reználtan sóhajt fel: „És mindenért hiába rajongott, amit életében elérni óhajtott. Nem vigasztalta a százhet nő, aki viszontszerette... hisz még százhétnél több volt azoknak a nőknek a száma, akik Szindbád ábrándvilágában piros karikákon hintáztak, akiket szeretni szeretett volna.”

Ez alkalommal nincs szándékomban, hogy szó essék a „százhétről”. Még azokról sem, akik oly ismert műszái voltak, mint P. Róza, irodalmi nevén: Madam Róza, Madam Louise, Pest rózsája, továbbá M. Jolán (Jella, Steinné, Jánoska), vagy Cs. H.-né (Késő Fáni, Császár Fruzsina), s végül M. Gy.-né (Zsófi).

Róluk, majd máskor!

Most kizárólag kettőjükéről akarok szólni: egy, a számára oly fontos asszonyról, s annak lányáról, akik méltó helyet kaptak életében, irodalmában.

Nagyanyámról és anyámról emlékezem!

A tízes évektől számítva, a Szindbád novellák és A vörös postakocsi nagy sikere óta válik Krúdy országosan ismert íróvá.

Hosszú-hosszú évek termékeny, lázas munkája akkor érik be, s hozza meg gyümölcsét. 1910—1919 között 30 kötete jelenik meg, s alig van nap, hogy valamelyik lapban ne jönne írása.

„Józsias úr ugyanis szeretik nyomtatásban látni a nevüket...”

Ezek legsikeresebb évei. Írásait szívesen fogadják, megbecsülik, a nők pedig kényeztetik, bálványozzák, sokszor túlságosan is.

Erte ugrik le az emeletről Bella, iszika gyufaoldatot Mici. Miatta kapnak hajba, s verik meg egymást papuccsal az érte versengők.

Női ismeretségei sokáig, főleg a művész- és a félvilágból adódtak.

„Késő Fáni” révén azonban bepillanthat a jó módú polgárasszonyok életébe is. — Igen jól érzi magát Későék barátságos otthonában, a sok jókedvű vendég között, de új hölgyismerőseiről kialakult véleményét nem rejti véka alá.

„Aszfaltbetyárnők, zsúrdámák, színházi páholybélrlőnők veszélyeztették Pesten a közbiztonságot... vacsorára hívták meg a pesti fiatalembereket, lábukkal szimfóniákat játszottak az asztal alatt és délután úgy surrantak be a legénylakásra, mint azt Zerkowitz előírta.”

Máshol: „A negyvenéves nők mohó szomjúsága és perverz élvhajhászása sok fiatalembert tett a városban cinikus bölcsé.”

Ha még nem tudott volna eleget az asszonyokról, szerelemről, az életről, azt most alaposan pótolhatta.

Fáni „uralmát” V. Gy.-né, Rezsán vette át.

Külsejét egyik regényében, így írja le: „...tüzes tekintetű, kreolképű, kicsit göndörkés fekete-hajú, a nagyon fehér nyakán göndörített fürtöcskéekkel. Férfiasan szoros ruhába öltözött, igen szemrevaló úrinő, aki alig lehetett negyvenévesnél több.”

„Azok közül a meggyhez hasonló ropogós asszonyok közül való volt, akik nem puhulnak el (mint a szókék), hanem sajtáságosan, mindig megőrzik bizonyos frissességüket... arca... rendszerint dúlt, bánatos, izgatott szokott lenni a belső izgalmtól...”

Rezsán magas, molett, jómegjelenésű, elegáns asszony. Jelentős, erősen ösztetett egyéniség. Érdekes, színes, okos, gavallér, határozott, szenvedélyes, de kíméletlen, nyers és erőszakos is. Már gyermekkorában fékezhetetlen. Mérgében egyszer eltöri a vonóját, rémült hegedűtanárán. (Az író róla mintázta vetélytársnőit esernyővel elpáholó delnőit.)

Ő azonban, a Hét bagoly Leonája, a Rezeda Kázmér Szilviája és a Szent Mihály novellák Sztáraynéja is.

Rezsán „nagyasszony” élénk társadalmi életet él. Teljesen függetlenül, szabadon jön-megy. Férjét igen leköti a Royal és a siófoki szállók vezetése. Az író ekkoriban költözik a Royalba, s többször vendégeskedik Siófokon. A körülmények tehát igen kedvezőek.

Rezsán, fenntartás nélkül, túlfűtött temperamentumának megfelelően szeret bele Krúdyba... „akit úgy szeretett, mint huszár a lovát, vadász az ebét, hajós a csónakját, telhetetlenül, hiún, bolondul és ördögi féltékenységgel”.

Ilyen asszonnal még nem találkozott! Együtt szórakoznak, mulatnak. R. is szenvedélyes kártyás, s szívesen jár ügetőre, lóversenyre.

Továbbá, jó anyaként törődik vele: „Leóna az egyetlen, aki gondolat viseli, ki-gondolja, hogy mit szeretnél ebédre, vagy vacsorára?... Ki veszi észre, hogy új nyak-kendő kéne a régi helyébe és inged foszladozik... kit fog el az őrzőgő bánat, ha valami baj ér az életben?”

Időnként okos tanácsokkal is ellátja: „lássá fiam, ezért nem lesz magából semmi. Nem lehet ilyen múlt századbéli nézettel boldogulni. Modernnek kell lenni, mert ott-hagyják az embert az országúton... senkinek sem hoznak aranytálcán boldogulást. Mindent magának kell az embernek elérni...” Ezenkívül befolyásos barátainál „fe-hér asztal mellett” igyekszik egyengetni útjait.

Az érzelmeknek, tetteknek ilyen bőséges áradására az író sem maradhatott kö-zömbös, sőt!

Rezsán, anyai nagyanyám, halála előtt átadta nekem apámtól őrzött leveleit. Minthogy ezek is hozzátartoznak szeretett alakjaik felidezéséhez, közlöm őket.

A levelek 1915 és 1916 közt íródtak. A legtöbbjükön nincs dátum, csak a logika segít sorrendjük megállapításában.

Drága Nagyasszony,

az írók, ha mindig a valóságot írják, nemigen számíthatnának érdeklődésre. Így való-jában az írók soha sem írnak igazat és talán az lett volna a legfurcsább, ha én a tihanyi tárcával kapcsolatban megírtam volna, hogy elmentünk telkeket nézni, elfá-radtunk, én elbújtam a bokrok közé, stb. Ugye ez „unalmas” lett volna?

Vigasztalódjon: ebből a tárcából nem lehet kiolvasni semmit, nagyasszonyt senki sem fogja kinevetni, egy kis filozófia az egész, elmefuttatás. Sokkal jelentéktelenebb, hogy róla szót vesztegessünk.

Egyébként minden jót kívánok mai ünnepére,

mindhalálíg az öné

K. Gy.

Ehhez sok kommentár nem kell. Rezsán és Krúdy Siófokról rándultak át Ti-hanyba telket keresni. Minden bizonnyal nem az írónak voltak vevőszándékai.

*

1915. szeptember 1.

Rezsánom,

akinek a neved is királynő, az én szívemnek a királynője: vajon érzed-e, hogy mér-hetetlenül szeret valaki?

A gyönyörű, szinte az ifjúságomból való szeptemberi reggel, midőn elutaztam a tájról, hol végre boldog és megelégedett voltam: a különösen zakatoló vonat, mely

mintha minden kerékfordulásával a tegnap és tegnapelőtt gyönyörűséges szavait, soha vissza nem térő hangulatait, felejthetetlen érzelmeit juttatná eszembe: utazásom alatt a magány, amely visszavarázsolts hozzád, melléd: — olyan volt az egész, mintha megint ifjú volnék és szeptember táján a drága biztos szülei háztól elutaznék iskolába, (Podolinba talán, ahol az alginázium növendéke voltam) és minden, ami eddig a boldog gyermekkorhoz csatolt, elmaradt a vasúti állomás mögött. Úgy tűntek el a távolban a síófoki nagy fák, az őszi levegőben szinte megmosakodva állongó torony, mint hajdan a nyíregyházi háztetők, midőn az élet iskolájába elindultam.

Húsz éve van annak ma. Húsz esztendeje, Rezsán, hogy férfi lettem, elhagytam az igazi szeretet, a szülői szent hajlékot, mindent, ami eddig kedves volt, gyermekkor, gondtalan nevetést, holnappal nem törődő jókedvet. Elmentem férfinék húsz esztendő előtt, ki a nagyvilágba.

Es ma, e drága szeptemberi napon, boldogult jó atyám születési napján úgy érzem, hogy ismét a gyermekkor, a tündöklő ifjúságom marad el mögöttem, midőn elindult a vonat az állomásról.

Melletted, veled, benned voltam olyan boldog Rezsánom, amilyen ifjúságom óta soha sem voltam. A te végtelen nagy szerelmed, szinte emberfölötti odaadásod, majdnem az édesanya mindent megbocsájtó, a szerető mindent becézgető és a jó feleség gondoskodó szeretete volt az, amely az idei nyáron körülvett.

Ó Rezsán, te földreszállott őrangyalom, hidd el nékem, hogy soha sem voltam olyan boldog még, mint most vagyok. Te setétszemű áldottkezü Jóság, te Gyönyörűségem és Te a legszebb az asszonyok között, nézz a szívembe! Soha sem tártam ki még senki előtt a szívem így, mint előtted. Soha sem mondtam el senkinek a gondolatom, mint néked elmondtam. Mindig ferdítettem, hazudtam, csak neked mondtam igazat.

Ó, nézz a szívembe, te Reménységem és lásd, hogy ott megtisztul minden a te pillantásodra: a te kezdednek simogatására elmúlnak arcomról az élet gondterhes, vagy színészkedő felhői: a te hangod, hozzámszólásod egy ismeretlenné váltott tengerfenék alá merülő világot hozott a napvilágra a szívemben, az ártatlan, gyengéd ifjúságot, a szent áhitatos szerelmet, a megjavulást, az igazmondást, a megtisztulást.

Rezsán, te Álomom, te valóra váltott messi Csillagom, amely csüggedt, fáradt életem felett messze ragyogtál, midőn még nem is ösmertelek: te Reményem, aki mellettem voltál talán már akkor is, midőn öngyilkos kezet emeltem magamra és megérintetted a vállam: „Várj, szenvedésedért kárpótollak!”

Te vagy az, akinek jönni kellett, hogy végleg ne csalódjak az életben, az igazságban és önmagamban. Te vagy az a nő, aki mindenért gyötrelmes szenvedéseimért, nyomorult napjaimért, halátraválott kinszenvedéseimért megváltasz. Te miattad maradtam életben mostanáig és nem pusztultam el százszor még százszor nyomorultan.

A sors akarta, hogy végigmenjek a szenvedések, bánatok örjítő; kétségbeesések minden iskoláján, hogy megismerjek mindent, ami csúf és gyalázatos az életben, hogy a szenvedésektől te megváltás, a te szerelmed ismét emberi, érző, boldog, megifjódott lényé tegyen.

Rezsán, te földreszállott hófehér lélek, hallgass reám!

Új, gyönyörű élet közeledik! Már érzem jöttét. Már kelőben a nap szívemben, a bús, éji felhők, amelyek gyilkosságot és a magányos sírást látták csupán, megfehérednek, mint hajnalban a Balaton felett.

Énekedre emelem a szemem az égre és reád szegezem két szemem, amelyből hitem szerint már elfogytak a könnyek.

Újra tudok sírni, a boldogságtól, a kifeszített vitorlákon közelgő Holnap reménységétől.

Sírok, mint a zarándok a szent-templom küszöbén, ahová húsz évi bolyongás után ért.

Szerelmem, Hitem, Életem, Rezsánom, az enyém vagy.

Gyula

Krúdy ismert levelei közül ez a legköltőibb, legszebb!

R.-hez fűződő érzelmei mellett, hirt ad gyermek- és ifjúkora után érzett nosztalgiajáról is.

*

A fenti levelek a keserű, boldogtalan napokban íródtak. R. tudatosan, vagy ösztönösen féltékennyé tette Krúdyt, akinél ez a tulajdonság sokszor betegessé fajult. Gyermekkorától, egész életében sokat szenvedett ettől. A Történet a kis öregről c. írásában olvashatunk pl. testvérei iránt érzett féltékenységről.

*

1916. július 2.

Egyetlen Jóság,

a sors nem volt kegyelmes hozzám e forró vasárnapon. Pesten kell töltenem az időt, holott a Maga drágalátos, szenvedélyes és végtelenül jóságos személye gondolatnyi távolságban van tőlem.

Vajon érzi-e, hogy mily szelíd és alázatos meghatottsággal gondolok magára, mintha nem is húsból, vérből való gyöngye asszony volna, hanem mindenkinél több, mintha maga volna az isten, aki az én sorsomról, bánatomról, örömömről gondoskodik.

Drága, egyetlen Jóság, én gondolatban és a távolban nem tudok magához más-képpen szólni, mint térdenállva, összetett kézzel és gyermeklélekkel. Ha még tudnám gyermekkori imáimat, minden este elmondanám magáért, mint egykor az anyámért. Magát az én szerencsecsillagom vezette az én utamba, hogy gyötrelmes, szét-dúlt életem, felborult hajóm valahára egy csendes révbe érjen, ahol a költészetnek, szerelemnek, csóknak, boldogságnak élhetek. És ha éjszaka az égre nézek, látom a maga hűséges szemét odafent ragyogni.

Én tudom, hogy maga most is gondol rám, amint nem tudom azt se elfelejteni egy percig sem, hogy én végleg, örökre, jövődő boldogsággal és boldogulásom-mal magához tartozom.

Gyula

(Itt pénzbeli bajok vannak, azért nem mehettem eddig. De holnap rendbejön minden.)

Csütörtök

Egyetlen Jóság,

a szívem, a lelkem, az álmom ott maradt. Nem én vagyok az, aki voltam: valamely csodálatos álmójáték történik velem, mintha újra kezdeném egész elmúlt életemet a Maga társaságában. Soha sem gondoltam még nőre annyi meghatottsággal, megadással, szinte imádattal, mint Magára gondolok. A legjobb és legnemesebb nőt ismerhettem meg, akinek nemcsak gondolata van, mint az Égnek, jobb mint az Édesanyám és szeretőbb mindenkinél, aki valaha engem szeretett.

Az életem, amelyet egy-két év előtt céltalannak, bevégettnek hittem, reámragyog a szívén át. Büszkeség és bizalom tölt el, hogy talán még sem vagyok a legutolsó ember: akit így szeretnek. Hisz maga okos, tapasztalt, sok mindent átélt nő, aki legjobban ismeri az életet, az embereket. Azt hiszem néha, hogy valami különös érték vagyok, hogy maga ragaszkodik hozzám. Vagy talán senki és semmi nem vagyok, csak a maga végtelen szerelme emel ki a többi emberek sorából?

Életem vagy. A jó Isten vigyázzon rád!

Gy.

E két levél egymáshoz közeli időpontban íródhatott. Az áldozatos, gondoskodó, odaadó, szenvedélyes szerelmesnek szólnak. Az „Egyetlen Jóság” megszólítás is erre vall.

Kedvesem,

habár már telefonon is elmondtam, hogy ma este nem utazhatom, hisz Gyula látogatását várom, Kónyai Elemérnek kérésére — és a magam és a maga megnyugtatóására megírom levélben, hogy szombaton estve Siófokon leszek. Holnap, pénteken azért nem mehetek, mert írni kell tárcákat és Pesti levelet. És nem tudom, hogy mikor készülök el munkámmal.

Ismételten kérem kedves Rezsán, legyen nyugodt bizalommal, majd minden jóra fordul. Ne lássa sötéten a dolgot, hisz tudja, hogy az én végtelen szeretetem és nagy-rabecsülésem maga iránt olyan, hogy nem tudnám elviselni, ha magának fájdalmat okoznék.

Higgyen az én nemesszívűségemben, — hisz valóban nem vagyok rosszfiú! — és bízson abban, hogy nem egy napig tart az élet, hanem soká, soká és a jövőtelve van szép reménységekkel.

Még egyszer kérve-kérem, mindenre ami szent, hogy megnyugodjon és a legteljesebb bizalommal gondoljon reám.

Az öné maradva tisztelettel
Gyula

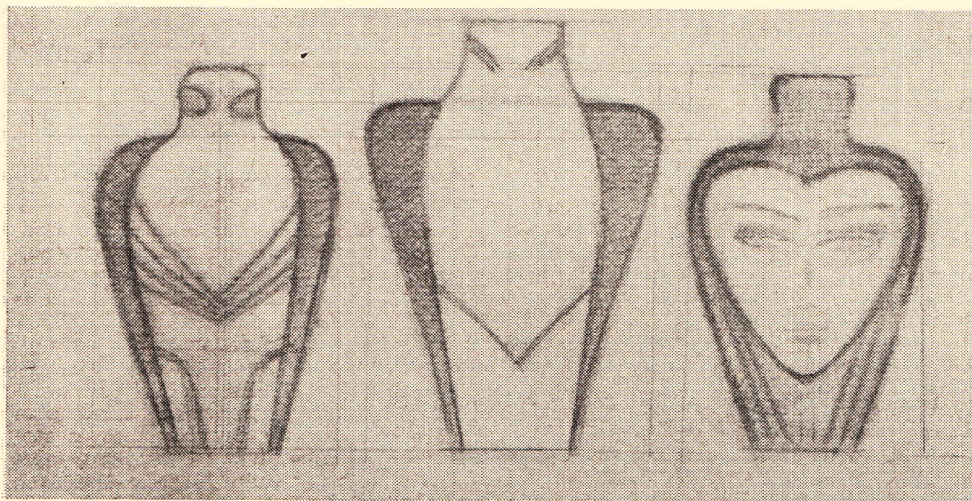
Csütörtök

Itt már bizonyos szakadást, sőt talán szakításra törekvést érezhetünk, kegyes csomagolásban. A „...legyen nyugodt bizalommal” azt jelentheti, hogy volt miért megnyugtanni R.-t.

Hogy írt-e még ezután is neki, arra ma már senki sem adhat választ. A tény azonban az, hogy Krúdy számára egyre többet jelent egy kislány, akit Zsuzsinak hívnak és történetesen Rezsán elsőszülött gyermeke...

(Folytatjuk)

KRÚDY ZSUZSA

Martyn Ferenc: Vázlatok kerámia-munkákhoz

KÖZBESZÓLÁS

A Jelenkor szerkesztőségétől felhívást kaptam, hogy szóljak hozzá Fodor András és Granasztói Pál zenével foglalkozó írásaihoz. Kritikus és szívesen közbeszóló természetemnél fogva nehéz lenne visszautasítanom a szerkesztőség szívélyes invitálását. Régi meggyőződéseim, hogy hasznosnak vélt megjegyzéseinket ne hallgassuk el, ha kimondásukra kellő alkalom adódik. Igaz, hogy kritikai és vallomásszerű közbeszólásaimért nemegyszer verték el rajtam a port, de gondolom — oda se neki. Azért vagyok író, hogy tanúként valljak és véleményt mondjak. Sosem a könnyen megszerzhető dicsőség hajszolása, hanem a tényeken alapuló igazság aktivizálta tollamat és nyelvemet.

Sokszor beszéltem és írtam művészi életünk szétesettségéről. Az utóbbi időben meg éppen fájdalommal tapasztalom, hogy milyen nagy méreteket ölt a szakmai sovénizmus, amely egyre zárkózottabbá, szűk látókörűbbé nyomorítja az alkotó szellemet és a közönség kultúrigényét. Ezt a jelenséget mind egyéni, mind társadalmi szempontból károsnak tartom. Ha írókról szólok, el kell mondanom, hogy sem az idősebb, sem a fiatalabb nemzedék tagjai nem járnak tárlatokra, koncertekre, a nagyon aktuális problémákkal foglalkozó építőművészetet pedig főként kizárják látókörükből. (Tisztelet a néhány kivételnek, akik komolyan izgulnak és keresik a kivezető utakat a közönytől vagy tévelygésből.)

Igaz, hogy korunkban általános tendenciává vált a specializálódás. A társadalomszervezők, vagyis a politikusok nagy része időszerűnek és helyesnek tartja ezt, véleményem szerint azonban az alkotó szellem fenntartás nélkül nem teheti magáévá. Tudomásul veheti, de nem igényelheti.

Az igazi művész sosem a szétdarabolásra, hanem a szintézis megteremtésére törekedett. Ez alól a törvényszerű követelmény alól talán csak az impresszionista irányzatok mentesítették magukat. Nem a valót, az általános lényegét hangsúlyozták, hanem lírai szubjektivitással a látszatot, a pillanatnyi benyomást kívánták elfogadtatni. A kívülről való esetlegességnek rendelték alá magukat és ezzel akarva, akaratlanul korunk művészi életének krízisét idézték elő. Sajátosan szép alkotásaikkal tévutakra, a bizonytalanság szféráiba irányították a közönség ízlését, a való tények feltárása helyett a szubjektív látványosságot szentesítették előtte. A közönség, ha nem is egykönnyen, elfogadta ajándékukat, mivel a közönség heterogén voltánál fogva mindig a kisebb ellenállás felé sodródik.

Az impresszionizmus a kritikusok szavahihetőségét is devalválta. A kritikusok véleményét egyre kevesebben vették komolyan és a kritikusok egyre kevésbé kívánták a mélybe pillantani. A szakszerű kritika mindinkább át nem gondolt okoskodássá, vagy könnyed fecsegéssé fajult.

Ki veszi ma komolyan az ő futtában kialakított véleményüket a megalkotott művekről? Ki azonosítja magát két vagy több értelmű fogalmazványaiakkal?

A Jelenkor, egyik legjobban szerkesztett folyóiratunk, Fodor András és Granasztói Pál cikkével átúsztta ezt a részben hiányos tárgyismeretű, részben mesterségesen kevert zürzavart. Az egyik cikket — író, a másikat — építész írta a zeneművészettel kapcsolatban. Tehát egyik sem szakmabeli, de mindkettő bátor, igényes, és kulturált véleménymondó.

Fodor Andrásnak nagyobb az anyagismerete és hevesebben vonzódik korunk zenei irányzataihoz. Az olvasó sok mindenről tájékozódhat Fodor írásából, amely nemcsak ismeretanyaggal, hanem pedagógiai segítségül is szolgál a zenekedvelő olvasónak. Nem mindenben értek vele egyet. Például az úgynevezett konkrét zenét nem annyira befejezett és folytatható kompozícióknak, mint inkább figyelmeztető és serkentő jelenségnek tartom a továbbfejlődés számára. Körülbelül úgy értékelem, mint a képzőművészet területén a tassizmust. Mindkettőben nagy indulati erők feszülnek s ezek az erők mintegy meginjekciózzák a tartalommal és formával küszködő zenét és festészetet. A már megállapodásra hajló előző nemzedék korunk klasszikusainak tekinti Schönberget, Bartókot és Sztravinszkijt. Persze a kritikusok nagy része, ha

ezekekről a mesterművekről van szó, kakofóniát emleget. De ez a „kakofónia” az én fülemnek már harmónia. És az ő zenéjük új hangszereket hozott létre és új kifejezési formákat iktatott kompozícióikba. Milyen harmonikusan épült be például Sztravinszkij kompozícióiba az „átkozottul vad”-nak minősített dzsessz, milyen értelmes és feledhetetlen Schönberg Varsó tragédiáját zengő „dadogó”, riadalmat keltő műve, vagy Bartók disszonánsnak vélt gyöttrődése. Az említett három mester egy boldogtalan élet évtizedeivel fizetett műve nagyszerűségéért. Ma már a nagyvilág beszél róluk és a fiatalabb nemzedéknek erős küzdelmet kell folytatnia, hogy kiszabaduljon búvőkörükből. Nálunk az iskolásgyerekek már idegenkedés nélkül éneklék Bartók népdalátírásait s világszerte a kritikusok, akik valóban kritikusok, zömével írják Bartók zenéjét elismerő és értelmező könyveiket.

A konkrét zene gyökereit megtalálhatjuk az olasz eredetű bruitizmusban, már 40—50 évvel ezelőtt. Az irányzat maga nem volt életképes, de erjesztő hatását oktalanság lenne tagadni. Szerintem a mai konkrét zene sem kijegecesedett eredmény, de hiszem, hogy jelentősen hozzájárul az örökölt korlátok széttöréséhez és az új lehetőségek feltárásához. Persze, mint minden területen, a zenében sem a selejtet, a karrierista helyezkedést kell kritikailag hangsúlyozni. A bírálat az alkotások magas fokát értelmezze a közönség előtt. A jelentéktelen teljesítmények sorsát elintézi az idő és az alkotók között folyó nemes versengés.

Fodor András egyik érdeme, hogy nem ítélkezik, hanem ismertet és összehasonlít. Az ilyen feladat elvégzésére égetően szükség van. Elősegíti a tények megismerését és a harmonikus egység kialakulását, amelyet a felelőtlen kritikusok riasztóan összebogoztak.

Fodor félreérthetetlenül korunk új zenei törekvései mellé áll s nekem módfelett jólesik, hogy ezt a pillanatnyilag háládatlan feladatot éppen egy író vállalja. Felismeri a már-már túrheterogén váló kaoszt és ki meri mondani, ha nem is perdöntő, de rendet kívánó saját gondolatait. Kimondja az új művészi törekvések szintézisére való törekvését. Észreveszi, hogy a képzőművészetben fellelhetők a zeneművészet jegyei és viszont, valamint az építészet nem nélkülözheti a zene és képzőművészet jelenlétét és nem fejlődhet a matematika, geometria és pszichológia tudományának eredményei nélkül. Igaz, hogy Fodor ezeket az egymásra ható erőket nem fogalmazza meg ilyen világos egyértelműséggel, de szétszórt megjegyzéseiből ez a végkövetkeztetés olvasható ki.

A főntebb elmondottakban nem mint szakkritikus szólok, hanem, mint egy ember az újat, korszerűt igénylő közönség közül, s mint egy író, akit izgalomban tart az alkotó tevékenység sorsa egyéni és társadalmi szempontból egyaránt. Segíteni szeretnék a mesterségesen felidézett kódok eloszlátásában és a szocialista, humanista fejlődés elősegítésében. Korunk emberének érzem magam és nem térhetek ki a jóravaló küzdelmek elől.

Granasztói Pál önvallomásszerű szép írása nem kevésbé kelti fel érdeklődésemet és segítő készségemet, mint Fodor anyagismertetése és hangos töprengése.

Granasztói sem zenész és nem is szakkritikus, de olyasvalaki, akit általában érdekel az élet mozgása és így a zeneművészet állapota és a zenét hallgató közönség fejlődéstörténete is. Nem általánosságokat mond, hanem önmagáról vall, lassú fejlődéséről és konzervatív alaptermészetéről kertelés és takargatás nélkül. Írása éppen ezért érdekes és hasznos az olvasó számára. Nem „harap rá” mindenre, ami az újdonság hangoztatásával jelentkezik. Ifjúkorában, amikor az új mondanivalók és tekintet nélküli formarombolók társaságába illett volna tartoznia, a „könnyű zene” kedvelője és gyakorlója volt. Nem annak a zenének volt híve, amely nyiladozó szellemére hatott, hanem amely a lábát mozgatta meg, szalontánkra készítette. Építész volt és legkevésbé sem érzékelte, hogy ebbe az utilitarisztikus művészi tevékenységbe a zene értékes elemei is bele vannak ötvözve. Mikor a dzsessz jelentkezésére felfigyelt, akkor sem a zene új elemeinek feltűnése, hanem a benne rejlő táncingerek ragadták magukkal. Életének erről a szakaszáról éppen olyan naiv nyíltsággal beszél, mint előbbi írásaiban a megrázkódtatás nélkül vállalt polgári életforma konvencióiról.

Hosszú évekig élvezte az edeskes, szentimentális melódiákat, hosszú éveket táncolt át, mint aranyifjú s bálrendező s csak lassan, de egyre tudatosabb érdeklődéssel jutott el Bach, Beethoven, Mozart mélyen zengő, konstruktív felépítésű, „lélekbe hatoló” műveikhez. Mindmáig nem nevezhető modern alkatnak a szó közhasznú értelmében, de aminek igazi értékét felfedezte, azt mélyen magába fogadta és makacsul ragaszkodott hozzá. Az igazi zenének igazi élvezője lett. Nem hideg mérlegeléssel, hanem a romantikusok közvetlen ösztönösségével. Nem a formaépítés geometriája, nem

is az objektív elhatározottság, de az érzelmek hullámozása, az esztétikai cizelláltság: ejtette meg. Romantikus egyéniség a szó jó értelmében, s ezért magától értetődő, hogy a romantikus zenéhez vonzódik. Ezek a megjegyzések nem kritikai vélemények Granasztói egyéniségéről, csupán egy nem mindennapi karakter felvázolása zeneélevező fejlődésével kapcsolatban. Mindaz, amit kedvenc komponistáiról mond, nemcsak érdekes, hanem lélektanilag tanulságos is. Nincsenek eruptív kitörései, át nem gondolt lelkesedései, de amit kimond, az helyálló, kulturált vélemény. Tartózkodóbb, mint Fodor András, kimondja, amit érez, de sosem kategorikusan. Az ilyen lassan hőmpölygő stílus némelyekre talán fárasztóan hat, én szívesen követem az író tempóját, mivel nem tudományos okfejtésről, hanem zenéről beszél. Tény, hogy Granasztói írásából megismertem a szerző viszonyát a zenéhez és azt is, hogy ez a viszony meghitt és kielégíti az olvasó érdeklődését. Mennyivel értékesebb, mintha hazai szokás szerint „elemezze” és oktrojálna. Alkalmat ad rá, hogy ugyanerről a tárgyról én is elmondjam véleményemet.

A zene szétágazó kísérletezéseiben olyan pontos értesüléseim nincsenek, mint Fodor Andrásnak, én is csak készséges élvező vagyok, mint Granasztói, de véleményemet határozottabb nyomatékkal mondok ki, mint ő. Sosem voltam barátja a könnyű fajsúlyú műzenének, sem a cigányok agyondiszített interpretálásának.

Wagner volt az első, akire komolyabban felfigyeltem. Megragadott erőszakos dinamikájával és szerettem mindaddig, amíg meg nem világosodott előttem mondani-valójának mitológikus, misztikus tartalma. Wagner zenéjét később programzenének éreztem és éppúgy elfordultam tőle, mint Nietzsche ragyogó stílusú filozófiájától. Miután igazi tartalmát megértettem, mint programköltészetet magam mögött hagytam. A harsogó kürtszótól és az erőszakos ige hirdetéstől a kamarazene értékét fedeztem fel, amely intímabb hangon, mélyrehatóbban szólt hozzám. Ugyanebben az időben idegenkedtem a zongorától. Szegénynek, monotonnak véltem a trióval és kvarttellel szemben. Így kerültem Bartók közelébe. Nem rajongtam népdal-átírásaiért, de teljességgel odaadtam magam „nyikorgó, sikolytozó” gyötrelmes vonósnégyeseinek. MA című lapomban én adtam először közre Bartók-kottát, aktivista író, festő, építész csoportunkban ellentüntetés nélkül játszották akkor még idegenül, sőt provokálón ható szerzeményeit. Később személyes barátságba kerültem vele és a fiatal Lajta Lászlóval, aki Olaszországból a futurista zenét hozta közénk. Abban az időben a különböző művészeti ágak fiatal képviselői szorosan együtt dolgoztak, mint Német- és Franciaországban. Picasso és Braque, Schönberg és Stravinszkij nem voltak idegenek és ellenszenvesek számunkra.

Debussy zenéjével csak hosszú fanyalgás után barátkoztam meg, túl érzelmesnek, femininnek éreztem. Később felfedeztem, úttörő, francia nüanszokkal gazdag jelentőségét. Ma is szívesen hallgatom, ha jó előadók közvetítik.

Sokkal később fedeztem fel Händel, Bach, Haydn, Mozart, Beethoven zenekari műveit. Ezekről látszatra száz százalékban elkülönült három modern mesterem, de ekkor én már áthidaltam magamban a látszat-különbségeket. Ma úgy vélem, tehetőségük és fejlődésvonaluk egy töről fakadt s csak az idő határoz meg közöttük kor-szat-különbségeket. Más a mondanivalójuk, más a hangvételük, de megállapítható közöttük a zsenialistában kulmináló atyafiság.

Az ő megismerésük segítségével fedeztem fel a zongora gazdag lehetőségeit, ha valóban művész keze érinti a billentyűket. Ma már nagyrészt egy kalap alá tudom vonni a régi és új mestereket. Sosem vonzott az opera műfaja, ma pedig teljességgel meghaladottnak, hibridnek, sőt nevetségesnek tartom. Ugyanezt az ellenszenvet nem érzem a szintén idejét múlt oratóriummal szemben. Igaz, hogy állóképp jellege van, de legalább nem komédiáznak benne.

Az én soraim is, mint Granasztóié, vallomás jellegűek, és ugyanúgy nem mondok végleges ítéletet, mint Fodor András, — mégis azt hiszem, hogy a Jelenkor szerkesztősége a zenei kérdéseket érintő három cikkben három szellemi portrét mutat be olvasóinak.

Függelék

Nem értek egyet Demény János zenekritikusainkat védő írásával. Pillanatra sem vonom kétségbe Molnár Antal és Szabolcsi Bence elhivatottságát a zene-tudomány művelésében. Mindketten jelentősen tolmácsolták Bartók újító kezdeményezését és nagyráhatott géniusát, de munkásságuknak volt egy közbeeső szakasza, mikor egyikük sem tudta kivonni magát Zsdanov elfogultan felületes esztétizálása alól. Bartókot szembe akarták állítani „a nyugati dekadens” Sztravinszkijjal és Schön-

berggel. Ezt a népi-nemzeti célzatú felfogásukat nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is megcáfolta az idő.

Molnár Antal, Schönberget pepecselő misztikusnak nevezte, Sztravinszkijről pedig így írt: „A nyugati zenében annak a művésznak volt kilátása gyors sikerre, aki merészségben letromfolta társait. Akiben nem a művészt, hanem a hangos diktátort látták. Így került trónusra egy Sztravinszkij... Muszorgszkij művészete nem talált folytatóra; a sokat megjósolt és régóta várt orosz zene még késik... A nagy örökséget nem foglalhatják el hazug bálványok, még akkor sem, ha tömjénfüstben emelkednek a nyugati zene fétiseivé”.*

Minden szépítgetés ellenére önkényes és igazságtalan ez az elmefuttatás.

Nem tudom megérteni, hogy miért kellett volna Sztravinszkijnek éppen Muszorgszkij alázatos követőjének lenni. Ilyen meggondolással Picassót is félredobhatnánk, mivel nem bújta a honfitárs Goya szárnyai alá. Picasso más úton és módon elérte a goyai magasságot s milyen furcsálkodó a sors játéka: Sztravinszkij, a „nyugati zenebohóc” ma a Szovjetunióban dirigálja saját kompozícióit a nép elismerésének kíséretében.

Végkövetkeztetésül elmondhatjuk, Schönberg, Sztravinszkij és Bartók befutották saját képességükkel kialakított pályájukat.

Míndezek után egyetérttek Demény Jánosnak azzal az óhajával, hogy időszerű lenne, ha Veress Sándor kompozícióit, aki szintén a saját útját járja, hazai előadásokban is hallhatnánk. Remélhetőleg ez a magyar csoda is hamarosan bekövetkezik.

KASSÁK LAJOS

MIT AD HOZZÁ PÉCS

Granasztói Pál talán nem is sejtette, mekkora gondolatfolyamatot indít el, amikor átadta zenéről írt önvallomását a „Jelenkor” szerkesztőségének. Valóban úgy van, hogy kell valaki, aki előhoz olyan kérdéseket, amelyek léteznek, amelyek forronganak, amelyekről rengeteget beszélnek és írnak, mégis még távol állnak a kikristályosodás határozottabb jellegű halmazállapotától.

Ilyen központi jellegű probléma a mai kor zenei törekvéseinek beillesztése korunk művészeti áramlataiba. Tart-e már a zeneesztétika ott, mint az irodalom vagy a képzőművészetek esztétikája? Hallásunk ugyanolyan határozott-e már, mint látásunk? Ez a nagy, eldöntésre váró kérdés, nem az, hogy van-e létjogosultságuk a korszerű művészeti törekvéseknek, mert hiszen ezen a kezdeti szakaszon már túljutottunk. Ma már senki sem vonja kétségbe, hogy a nagy B-k sorában — *Byrd, Buxtehude, a Bach-ok, Beethoven, Berlioz, Brahms, Bizet, Bruckner, Berg, Britten — Bartók Béla* is méltó helyére került, hogy csak egy betűt ragadjunk ki a sorból! Csak az a kérdés, hogy a hivatalos elismerés meg a milliós tömegek rokonszenve között mikor teremődik meg az aranykapocs?

A kérdéstömeg jelentőségére rávilágítanak a szerkesztőségbe érkező hozzászólások. Ezek közül eddig *Fodor András, Angyal Endre, Demény János* eszmefuttatását olvashattuk. A kérdéshez más-más oldalról közelítenek, de hozzáállásuk egyértelmű: helyet kérnek a modern zenének a hagyományos zene természeteszerű művelése mellett.

A kérdés nagy horderejű, foglalkozni kell vele, tisztázni elvi kérdéseket és megteremteni a harmóniát egyrészt a régi és mai zene megszólaltatása között, másrészt megszüntetni a hivatalos zenei értékelés és a zeneileg kevésbé képzett nagyközönség idegenkedése közötti szakadékat.

Ez a mai zenésznemzedékre váró magasztos feladat.

Nem kell riadtan felhorkannunk a „modern” jelző hallatára! Sok mester saját korában a meg nem értés sziklafalába ütközött. Ma már nehezen értjük meg, hogy például egy *Mozart* éterikus zenéjét a XVIII. század végén olyannak találták, mint aminek hangzatvilága merész és szokatlan! A „Magyar Zsoltár” bemutatása körüli időkben *Kodály Zoltán* megkapta egynémely hivatalos bírálójától a „kotkodály” melléknevet. Ma pedig *Bartók Béla* már neoklasszikusnak számít, sok mai szerző túlhaladja az őbenne feltalált mintaképét. S ennek nem valami „fűlromlás” az oka, nem is a hozzá- és beleszokás természetesebb állapota, hanem a nagy szellemekhez való idomuló készség korunkbéli erős megnövekedése. Ez a kedvező tünet azzal magya-

* Az idézetet Demény János cikkéből vettem át.

rázható, hogy a ma élő embernek sokkal több stílus áll rendelkezésére, amelyek között válogathat és ízlését pallérozhatja, mint állott a zenei preklasszika kortársainak, akiknek halála után következett még csak a barokk, a korai és késői klasszicizmus, a romantika, az impresszionizmus korszaka, majd a jelen évszázad visszafelé is, előre is tekintő, Janus arcú stílusának sajátos keveréke. Mi ezeken már mind túl vagyunk, gondolatban átélhettük őket, sokkal gazdagabb és változatosabb tehát táptalajunk, amelyből kisarjadhat a jövő zenei iránya.

Hevesebb a forrongás, mint ahogyan mi, benne élők, hinnők.

Korunk nemzedéke követeli zenéjét s ez a nemzedék örvedetesen növekedik életkorban. Azok az idősebbek, akik egy emberöltővel ezelőtt legjobb esetben csak meghökkentek, de igen gyakran durva kirohanásaikkal visszaéltek a kezükbe adott kritikusi toll hatalmával, ma magukban vagy nyíltan elismerik tévedésüket és igyekeznek utolérni a kort, nehogy rohanásától elmaradjanak.

Ha azt a kérdést vizsgáljuk közelebbről, hogy mit tett hozzá Pécs ehhez a küzdelemhez, nincsen szégyenkezni valónk. Művészetápolásában mindig megtalálhatjuk a haladó szellemiség jelét. A korszellemmel való lépéstartás a felszabadulás után fokozódik, amint a szocialista állam kezébe veszi az irányítást és támogatást nyújt. Hosszabb ideig Pécsen működik két avantgardista zeneköltőnk: *Maros Rudolf* és *Takács Jenő*. A „Nílusi legenda” táncjátékban éppen úgy, mint az apró baranyai népdalfeldolgozásaikban megtalálhatjuk az új hangot, amit pengetnek. *Horváth Mihály*, *Sass Dezső* a mai pécsi zeneköltők idősebb évjáratának képviselői, míg a fiatalabbak közül kiemelkednek *Kincses József*, *Kutor Ferenc* neveltjei.

S nemcsak alkotó-tehetségekben vagyunk ilyen gazdagok, hanem a zenei rendezvények műsora is ezt a lépéstartást tükrözi. Vizsgálódásunk tárgyává csak a felszabadulás utáni kort téve, elbizakodottság nélkül megállapíthatjuk, hogy nincs mit szégyenlősen takargatnunk. Pécsen zenei szempontból már kívülálló megfigyelők is nagykorúnak tekintik. Egyik külföldi vendég a másíknak adja át helyét a hangversenydobogón, közben jönnek más városok énekkarai s mennek pécsiek vendégszerpelni.

Áttekintésünk két határköve *Takács Jenő* „Régi magyar táncsvit”-je, amelyet 1946-ban játszott el a Zenekedvelők egyesületi zenekara és *Veress Sándor* „Nógrádi verbunkos”-a ez év március 19-én, *Sántha Ferenc* és *Laky György* kamaramuzsikálásában. Ami közben történt, az hősi eposzok fejezeteibe illő, a minden szépért lelkesedő ember nemes erőfeszítésének gyümölcse. 1947 őszén *Éber Alán* és e sorok írója párhuzamosan szervezett hangverseny-sorozatukkal nekilendítik a háborúban lelassúdott zenei életet, majd *Antal György* veszi kezébe az irányítást és tömöríti maga köré a zenészeket, a Zeneművészeti Szakiskola, a Liszt Kórus és az Országos Filharmónia gócpontjaiban.

Az államosított és két iskolára szétvált konzervatórium, a Szabadtéri Színpad, a Liszt-hangversenyterem, az önálló műsoradású rádió, a rendre megalakuló iskolai és üzemi énekkarok, a reprezentatív Liszt Ferenc-kórus, a részben már függetlenített Pécsi Szimfonikusok Zenekara, az állandó opera- és balettegyüttes, az oratóriumkultusz megalapítása, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat szabadegyeteme és az üzemekkel kötött szocialista szerződésai, az Éneklő Ifjúság-mozgalom terebélyesedése, az Ünnepi Hetek és tiszta *Kodály*-műsorú születésnap hangversenyek, a zenekritika fejlődése, a zenei szövegfordítások szaporodása, hogy csak a legfontosabbakat felsoroljam: együttvéve azt eredményezik, hogy 1945 óta többet fejlődött a város zenei élete, mint az addig eltelt évszázadokban.

Elég, ha emlékezetünkbe idézzük a közelmúltban elhangzott nagyobb szabású modern művek pécsi előadását.

Az 1946-i „Májusi Kultúrnapok” keretében *Kodály*-, *Veress*-művek és pécsi dalok (*Horváth*, *Maros*, *Takács*) hangzanak el, a színházban pedig előadják *Horváth Mihály* „Kőműves Kelemenné” című egyfelvonásos ballada-operáját. A Pécsi Énekes Esték keretében 1947-ben először hangzik fel *Sass Dezső* „Mór” oratóriuma, a következő évben pécsiek szerzői estje és a szabadságharc századik évfordulója alkalmával ünnepi magyar műsor, amelynek második fele csupa mai alkotás.

A Tanárképző Főiskola 1951-ben *Bárdos Lajos* karműveiből rendez hangversenyt, vezényli a szerző. Ebben az évben megalakul a Pécsi Szimfonikusok, elnök-karnagya *Antal György*. Az első modern mű, amit előadnak, *Weiner Leó* „III. divertimento”-ja. Ezt folytatja 1952-ben két szvit (*Prokofjev*: „Nyári nap” és *Szabó Ferenc* „Ludas Matyi”), majd 1953-ban — *Kodály* 70. születésnapja alkalmával — Pécsen először a „Magyar Zsoltár”. *Antal* további nagy produkciói *Kodály* „Budavári Te Deum”, „Jé-

zus és a kufárok”, a „Háry János” közzenéje dr. Vargha Károly szövegével, Carl Orff „Carmina burana”-ja és két modern oratórium (Sosztákovics: „Dal az erdőkről”, Sugaár Rezső: „Hősi ének”).

1954-ben a Budapesti Fúvósötös műsorán Lajtha, Maros, Szervánszky művei szerepelnek többek között, a Budapesti MÁV Szimfonikusok előadja Kodály „Páva változatok”-ját, a Pécsi Szimfonikusok Járdányi Pál „Vörösmarty-szimfóniá”-ját és Weiner „I. szvit”-jét. Ugyancsak ők kísérik Dávid Gyula Mélyhegedűverseny-ében Lukács Pált, Mihály András Gordonkaverseny-ében Z. Sassy Iringót és Bartók Béla Hegedűverseny-ében Zathureczky Edét.

1955-ben Bartók „I. rapszodiá”-ját, Dávid „Fuvola-zongora szonátá”-ját, Prokofjev „Gordonka-zongora szonátá”-ját és „Péter és a farkas” című mesejátékát, Szabó „Lírai szvit”-jét, 1956-ban Bartók „Két arckép”-ét halljuk. 1957-ben elhangzik egy Gershwin-est s a modern műsor készlete Bartók „Divertimento”-jával és Kodály „Galántai táncok”-jával bővül. Az Operaház a Szabadtéri Színpadon a „Háry János” daljátékkal vendég szerepel. 1958-ban a Pécsi Szimfonikusok felújítja Weiner „Csongor és Tünde” szvitjét, az Éneklő Ifjúság összkara Kodály „Békedal”-át énekl.

Kimagasló esemény a „Székely fonó” előadássorozata: 1954-ben színpadszerűen előadja a Tanárképző Főiskola, 1962-ben oratórikusan a Mecsek Együttes. Mind a két sorozat karnagya Hegyi József.

Néhány kiragadott esemény az utolsó évtized modern számaiból: Bartók III. zongoraverseny-e, amelyet előbb Sass Dezső, utóbb Borsay Pál szólaltat meg elmélyült virtuozitással. Honegger „Jeanne d'Arc a máglyán” oratóriuma, Sztravinszkij „Tűzmadár” szvitje emlékezetes előadások. Ugyancsak Sztravinszkij a szerzője a „Mosolygó gyermekem” karműnek, amelyet 1962-ben, nyolcvanadik születésnapja tiszteletére énekelt a Janus Pannonius Gimnázium énekkara, Ivasivka Mátyás szövegrákölésével és vezényletével. Bánky József nagy sikerrel játszotta Ravel Zongoraverseny-ét és saját sorozatát (Bagatellek), Tillai Aurél Weöres Sándor verseinek kórusmegzenésítéseivel szerzett elismerést. A Pécsi Kamarakórus jelentős teljesítménye Kodály „Öregek” vegyeskari előadása. Az Éneklő Ifjúság legutóbbi hangversenyén Kodály „Jeligé”-je hangzott el, az ősbemutató karnagya Agócsy László volt.

A terjedelemeire kisebb, de nem kevésbé igényes s a kor szellemét közvetítő legnehezebb karművekre csupán hivatkozunk. Énekkaraink műsorán 1930 óta sűrűn szerepelnek Bartókról Vásárhelyiüg és Arutjunjántól Szvjcsnyikovig korunk nagy férfies vegyeskari művei.

A Pécsi Nemzeti Színház sem marad hátra a nemes vetélkedésben. 1956-ban az évad nagy eseménye Horváth Mihály „Békétlen szerelem” című Csokonai-daljátékának sorozata, jelenleg pedig Hajdú Júlia „Füredi komédiások”-ja. Örömmel regisztráljuk Kincses József „Kádár Kata” oratórikus táncdrámáját és „Európa elrablása” musical comedy-ját. A táncjáték nagy varázslója, Eck Imre megteremtette Pécsett a modern stílusú kamaraballet-mozgalmat. Hírük már Európa határait pásztázza. Maros, Ránki, Szokolay, Vujicsics s a többi mai magyar zeneköltő szinte az ő számukra írja ihletett realista egyfelvonásosait. Az operisták is megpróbálkoznak egy modern művel, az Amerikában élő olasz Menotti „Médium” című kétfelvonásos operájával.

Feltétlen említést érdemel a kellően nem méltányolt Pécsi Bábszínház is, amelynek produkciói közül számos teljesen korszerű és magyar népdalt terjesztő, komoly zenéjével missziót teljesít. Ilyenek Grimm—Abaligeti—Veress „Jancsi és Juliska”, Prokofjev „Péter és a farkas”, Donászy—Vass „A kiskakas gyémánt félkrajcárja”, Csorba—Veress „Sovány Sanyi kalandjai”.

Ebből a vázlatos áttekintésből is kitűnik, hogy a pécsi zenei életet egy olyan nem lankadó lendület hajtja, amely Pécset a magyar vidék vezető zenevárosává tette.

VERESS ENDRE

AZ EMBERFORMÁJÚ VALÓSÁG

A nagy akácát bámulom a ház mellett, a lépcsőfeljárónál: záporzik róla az enyhén megsárgult virág, mert néha hatalmasat lélegzik a szél. Meleg, illatos szél, szinte szereti a fákat, színeket. Megállok, úgy figyelem a veranda üvegén át a ferdén szakadó virág-esőt. Ezt nem lehet eléggé kifejezni: valami mindig hiányozni fog. És még csak azt sem lehet megmondani, micsoda? Pedig valahogyan állandóvá kellene tenni ezt az örömet, hiszen semmihez sem hasonlítható. De lehetetlen lemásolni. A szavak, a képek vagy a hangok megváltoztatják: hozzátesznek és elvesznek belőle. Hiába, úgy látszik, csak tartalmi kifejezés lehetséges igazán. Az pedig, akármilyen mély, mindig szegényebb az eredeti élménynél. A természet (a kinti világ vagy a lelkiélet) pusztán „fényképezése” nem sokat ér. Azzal nem lehetünk valóban hűek, mert más felület, más föltételek természetesen más eredményre vezetnek. De talán éppen itt van a megoldás.

Tartalmi kifejezésre képesek vagyunk, de olyanra, melyben a valóság teljes érzékletességgel jelenik meg, nem vagyunk képesek. Ezért az utóbbira nem is kell törekedni, csak abban a mértékben, amennyire a tartalom ezt a forma viszonyai között megköveteli: szükségessé és lehetővé teszi. Ha most nekifognék, kifejezhetném a kertet, a házat, ahogy a magas akácsról szórja rá a sárgult virágot a szél. Ez a kép maradandó lenne, míg az, amit itt nézegetek, a veranda ablakon át, a pillanatok áldozata. Ebből az következik, hogyha valamilyen tartalmat sikerül megtestesítenünk, vagyis adott tartalomnak megfelelő formát adunk; vagy adott formát azonosuló tartalommal töltünk meg (mint a természeti szép esetében), művészi tárgyat teremtünk. A szépség a meglevőség, a létrehozottság, a tárgyiség föltételezése. Tárgyiség nélkül nincs művészet. Művészeti értelemben szép gondolat nincs. A művészi szép csak fizikai, érzéki, objektíve létező tárgy lehet. Ezért elvben minden valóságos dolog lehet szép. Minthogy azonban a tárgynak nincs mindig tartalma: a valóságban nem minden dolog szép. Mit jelent az, hogy a tárgynak nincs mindig tartalma? Azt, hogy szubjektíve nem látjuk meg benne a tartalmat. A szép tehát az objektív és szubjektív tényezők együttes megjelenése. Az alanyiságnak (amit mi adunk neki azzal, hogy fölismerjük a formai egyenértékét) és a tárgyiságnak (amely objektíve megfelel annak a tartalomnak, melyet mi fedezünk föl benne), mint ellentétnek dialektikus egysége a szép. Van tehát egy elvont, teljesen emberi, szellemi dolog (tartalom) és egy kézzelfogható, teljesen objektív tárgy (forma): ha ez a kettő reáisan egymásra illik, úgyhogy egyikük teljesen föltételezi a másikat: ez a művészi szép. A szép számunkra mindig emberi, szellemi fogalom, tehát egy tárgy önmagában se nem szép, se nem csúnya, bár az állatoknak is van esztétikai érzékük. Ez azonban nem művészi ízlés, mert a művészetet, a művészi szépet csak a fönti értelemben vett ellentét hozza létre. Nincs szép, mint csak tartalom és nincs szép, mint csak tárgy.

A művészinak és nem-művészinak világa a valóságban nem szakad el egymástól. Csak az emberi tudat kialakulása húzott választóvonalat a kettő közé. Ebben a mondatban már érződik, hogy ezt a szubjektivitást nem szabad félreérteni, nem úgy kell fölfogni, mintha bármiféle öröktől fogva létező, tehát változatlan és változhatatlan mértéke vagy törvénye volna az esztétikának. Nem. Éppen az eddigiek teszik világgossá, hogy a szép normáinak kialakulása és módosulása egybeesik az egész emberi gondolkodással, egyáltalán az embernek a természetből történt kiválásával. E kiválás eszköze, lehetősége a munka, a beszéd és a megismerés volt. Itt vissza kell térnünk ahhoz a ponthoz, ahol arról volt szó, hogy a tartalom (alanyiség) és a forma (tárgyiség) egymásnak megfelelő voltát milyen nehéz, éppen az ellentét miatt, eltalálni. Nehéz, mivel a művek számához és tökéletességéhez képest igen keveset tudunk arról, milyen tartalomnak milyen forma, mikor és hogyan felel meg? Hogy adott szó vagy dallam, például ez a szó: terebélyes, vagy ez a mondat: óriási széndarab volt az éjszaka, milyen érzelmek-gondolatok hordozására jó?

A valóságban azonban sokkal több ismeretünk van ezekről az összefüggésekről, ösztönös, lappangó ismeretünk, mint olyan, amelyről tudunk is. Az ember a természet

jelenségei közt fejlődött ki. Minthogy megmaradásunkért küzdöttünk, számunkra mindennek megvolt a maga önmagától független vagy önmagával nem teljesen azonos jelentősége. Könnyen elképzelhetjük, mit látott az őseMBER az esőben, a verőfényben, a nappalban és az éjszakában; a pihenő és rohanó állatokban; a frissen párolgó hús szagában, vagy a rothadó hullák bűzében. És azt is: hányszor úszott vagy gázolt át féltelmes sodrású folyókon; esetleg meghátrált és elveszett, vagy másfelé fordult túlszéles és mély víz, vagy tó, tenger miatt. Ezeknek a benyomásoknak tapasztalatát és később ismeretté rendeződése megteremtette az ember indulati és eszmei válaszait, viszonyát a természet és a sors dolgaihoz.

A benyomás éppenúgy absztrakció, mint a gondolat, mivel érzelmi viszonyulásaink sem tartalmaznak igazi konkrét elemeket, annál inkább általánosságokat. A gondolat azonban formátlan, a benyomás formás absztrakció: ritmusa, színe, kifejezőmódja, tónusa, harmóniája és ellentétessége van. Ez annyit jelent, hogy a benyomás, amely közvetlenül kifejezhető, összesűríti magában (éppenúgy, mint a gondolat) a valóságot, míg a gondolatot csak átalakítás, csak „érzelem” útján — ahogy a hangot rádióhullámmal — lehet művészileg közölni.

De mi a művészet gondolat?

Az embert örökké érdekelte valami, amire csak önmaga adhat kielégítő választ. Ez a valami a természet, az élet, a mindenség léte, értelme, törvényei; az a lét, melyet hiába kutatunk és hiába ismerünk meg egyre mélyebben: mindig marad titka. Eszerint maga a valóság, a soha ki nem meríthető lét, aminek az az értelme, hogy van, a művészet tárgya. Vagyis az, hogy a világ végtelen a maga egészében. Mire jó, ha az ember tudja, hogy a valóság végtelen, és mindig ezzel a valósággal, ezzel a végtelennel áll szemben? Miért jó, ha megértjük, hogy a világot nem meríthetjük ki teljesen soha? Miért jó, ha belátjuk, hogy az emberivel szemben örökké ott áll a nem-emberi, a lét önmagában, a lét minden tevékenységével? Azért, mert nincs emberi sem a valóság, a nem-emberi nélkül. Engem, az embert, ez a tőlem független lét, ez az éppenúgy gyönyörű, mint iszonyú természet avat azzá, ami vagyok. Az, amit emberinek nevezek, nem valami abszolút, ősi, oszthatatlan, elemi egység. Ellenben, amennyire az ember, mint szellemi lény, megfürdik a létben, úgyhogy a maga külön minőségét megőrzi, vagyis amilyen arányban megvan benne az érzékenység a valóság iránt: attól lesz igazán emberi.

Erre jó, minél jobban látjuk, milyen kimeríthetetlen a világ, amelyben élünk. Egy szakember szűkebb értelemben befejezettnek tekintheti a munkáját: De a művész: neki mindig elégedetlenség kell maradnia a valósággal szemben. Minden művészi téma csak ennek a valóságnak végtelen változata. Hiszen a létről és az emberről van szó. Ezért a legnagyobb téma: a születés, a szerelem, a betegség, a háború, a szabadság, az évszakok, a halál. Vagyis amikor a valóság végtelensége teljesen nyilvánvalóvá válik számunkra. És ha a nem-emberivel való érintkezés nélkül nincs az sem, amit emberinek nevezünk, a társadalom állandó hatásai nélkül sincs ember. A társadalom pedig — és ez mai politikai és erkölcsi fejlődésünk oka — mindig újabb és újabb kérdéseket ad föl.

A művészet mindig egyetlen tartalom formai megjelenítése: és ez a tartalom a kimeríthetetlen valóság. Éppen emiatt nehéz igazán művészt alkotni. A valóság ugyanis mindig a konkrét, a véges arcát mutatja felénk, és az ember azt hiszi, hogy csak az van, amit tapasztal. Eltéved a részletek közt, az egészlől könnyen elfeledkezik: nem látja a fától az erdőt. Ráadásul ez még csak a nehézség egyik oldala, a másik az, hogy amikor sikerül az erdőt is meglátni, akkor ugyancsak fákkal, vagyis látszólag nem szükségszerű részletekkel kell kifejezni a vásznon, márványban, szóban. És harmadszor: ha sikerült is megtalálni a konkrétumokat: a néző, a hallgató, az olvasó vajon meglátja-e, mit akartunk mondani? Mert sokszor száz évig is elnézi, mire észreveszi.

Így jutottunk ahhoz az igazsághoz, hogy a művészet is megismerés. De milyen megismerés? Éppenolyan, mint a gyakorlati vagy a tudományos megismerés?

Az ember minden tevékenységével a létét, a megmaradását, a továbbfejlődését szolgálja. A megmaradás szolgálata igen bonyolult kérdés. Mert a munka és az értelem önmagában (azért mondom, hogy önmagában, mivel munka és értelem nélkül semmi emberi nincs), tehát a munka és az értelem önmagában elsősorban a megélhetést szolgálja. A művészi megismerésben viszont fontos helyet kap az ember ösztönös felfogóképessége is. Mégpedig úgy, hogy ebben az egész szervezetnek megvan a szerepe. Mintha azt mondanám, hogy értelmi képességünk nagyon világos, de egész szervezetünkhöz képest kis fölvevő terület. Egy nagy szobára gondolok, melyben mindenütt ülnek, azonban csak az egyik sarokban ég a lámpa.

Milyen változásokat okozhat az ember egész szervezetében az alkotás vagy a befogadás tevékenysége? Egy regény elolvasása után nyilvánvalóan semmiféle gyakorlati változás nem történik: és mégis valami új támadt bennem, valamit mintha gyarapodtam volna. Az újdonság, ami nyugtalanít, a művészi szépség. Olyasmit is érzek, hogy a művészi szép ismeretelméleti dolog, éppen ezért végleges meghatározását adni nem lehet. Egy művészi tárgyban vagy műben a közvetlen téma azért szép, mert világnézeti, létmagyarázó, vagy legalábbis az ember és a természet viszonyáról szóló ismeret fejeződik ki benne. A legnagyobb általánosítás, ameddig elme-
hetünk, ha azt mondjuk: művészi szépek a valóság megismerésére törekvés érzéki kifejezését nevezhetjük.

Milyen a valóság? Kétarcú, mert egyszerre konkrét és megfoghatatlan (véges és végtelen, lényegi és formai). A valósághoz-hű megértésnek és kifejezésnek tehát szintén ilyennek kell lennie. A valóság művészi. A valóságot lényegének mélységében és formájának gazdagságában leginkább a művészi szemlélet ismeri meg és fejezi ki egyszerre. Minél konkrétabb egy mű, annál megfoghatatlanabb, annál több van benne a valóság lényegéből: a végtelenből. És minél kevésbé konkrét, annál körülhatároltabb, annál kevesebb van benne a megfoghatatlanból: a lényegből. Ezért olyan kétes vállalkozás a filozófiai költészet vagy filozófikus festészet.

A művészi megismerés sajátosan egyesíti magában a tudományos és tapasztalati megismerés eredményeit: mindig mindkettőn alapul; ahogy fölhasználja az értelmi és az ösztönös élményeket is, mivel nem lehet mindent a pusztán ész segítségével fölfogni. Ha csak az észre támaszkodunk, az éppen olyan szélsőség, mint a teljes ösztönösség. Mind a kettő eltorzítja, megcsontítja az embert és a társadalom elsorvadását okozza. A világ az ember fölfogóképességének tükrében kettős. A dolgok tehát nem megismerhetetlenek, hanem megismerhetőek, de vannak jelenségek, melyeket inkább az értelem, és vannak olyanok, melyeket inkább a megérzés (intuíció, képzelet stb.) útján közelítünk meg. De sose kell a valóságot lemásolni, vagy újraalkotni. A valóság: az egyén, a társadalom és a természet realitása megvan, nincs szükség a megteremtésre. A művészetnek (és mindig is ezt tette) azt kell megteremtenie, ami nincs: a valóságot az ember szempontjából. Mert ez az, ami tulajdonképpen soha nincs meg. Hogy mit jelent a valóság az ember számára, hogy mi a társadalmi érvénye a valóságnak, nevezhetnénk így: az emberformájú valóság, ezt kell a művészetnek létrehozni. Ez a lényegi különbség a művészet és tudomány között: a tudomány arra törekszik, hogy a valóságról minél tárgyyszerűbb ismeretünk legyen, a művészetet meg éppen az érdekli, hogyan hat egymásra, milyen viszonyban áll egymással, a korszakok változásai közepette, az ember és a világ.

TORNAI JÓZSEF

ARCKÉPVÁZLAT PÁKOLITZ ISTVÁN RÓL

A közhit azt tartja, hogy a költők korán érnek. Legalábbis korábban, mint az epikusok vagy a drámaírók. Móríc Zsigmond a harmincadik évébe fordult, amikor a Hét krajcár megjelent, s kezdő drámaírókat szívesen vigasztalnak azzal, hogy első jelentős művüket nem lesz késő negyven éves korukban sem megalkotni. Ezzel szemben a húsz éves Rimbaud-nak már együtt volt az útipoggyásza, egyetlen kótetnyi verse, amellyel a halhatatlanság kapujában jelentkezett, s a mi Petőfink is huszonhét éves korában egy érett, teljes, befejezett költői életművet hagyott ránk. Ady Endre 1913-ban, tehát harminchat éves korában kelt önéletrajzában pedig már „a törvényes magyar költői korhatárt” túlélt évekről beszél; mint írja magáról: „én szabálytalanul túlléptem a magyar lírikus valakiknek kiszabott legszélső 33 évet.”

Mindez azért jutott az eszembe, mert mai líránkban Pákolitz István mintha azok közé a költők közé tartozna, akik ezt a szabályt erősítő kivételt jelentik. Költőink közül talán ő az, aki a legkésőbbben indult. Első versei a felszabadulás után, 1949-ben jelennek meg az akkori Új Hang-ban, pedig a költő ekkor már harminc éves. Az irodalmi köztudat sokáig mint „fiatal” költőt tartja számon, ezzel a jelzővel illeti a kritika, s így került a „Tűztánc” című antológiába is a nálánál sokkalta fiatalabb pályatársak közé. Első önálló kötete, a „Szüret” — antológiákban és gyűjteményes kötetekben való korábbi szereplés után — 1958-ban jelent meg, ezt követte a tavalyi könyvhéten napvilágot látott „Fény és árnyék”. Ezek a kötetek azonban

erősen retrospektív jellegűek, nem azt tükrözik, ahol a költő a könyvek megjelenése idején állt, hanem egy sokkal korábbi szakaszt; így a „Szüret” javarészt az ötvenes évek elején, a „Fény és árnyék” pedig az ötvenes évek második felében írt verseket tartalmaz. De ebben az 1962-ben megjelent kötetben találunk a negyvenes évekből keltezett darabokat is, ugyanakkor 1960-nal lezárul a kötet. Pákolitz István új verseit csak folyóiratokból ismerhetjük, illetőleg majd az idei könyvhétre megjelenő új kötetében olvashatjuk együtt.

Ennek a kései indulásnak — a költő alkatában rejlő, természetes okokon kívül — megvannak az objektív okai is. Pákolitz István 1919-ben született Paksön; kőműves, majd harangozó apjának hetedik gyermeke. Bögrés-diákként végzi a tanítóképzőt Kalocsán. 1942-ben szerez tanítói oklevelet, de nem sokkal utóbb behívják katonának, s csak a hadifogságban töltött keserű hónapok után tér haza. A háború és az irodalmi élettől való távolmaradása az oka annak, hogy ez a valójában korán verselő költő nemzedéktársaitól elmarad és későn kezd publikálni. Életkörülményei is csak akkor rendeződnek, amikor az ötvenes évek elején Pécsre költözik, a megyei tanácsban vállal állást, majd bekapcsolódik a „Dunántúl”, később a „Jelenkor” című folyóirat körüli szerveződő helyi, de országos igényű irodalmi életbe. Pákolitz István 1961-től az Írószövetség Pécsi Csoportjának titkára.

Ez a sajátos, már az indulásnál ellentmondásokat rejtő pályakezdés, az egyéni utak, csapások vágására kényszerítő számos körülmény — úgy érezzük — Pákolitz költészeté számára később is meghatározó érvényű. Legkorábbi verseiben is föllelhetni egyfajta nyugodt biztonságot, érett komolyságot, ugyanakkor ez a költészet maig megőrzött valamit a fiatalság lelkesedéséből, tüzeből, az újat keresés és megtalálás örömeiből. Verseiben egymás mellett van jelen a „nyárutó”, „halk, monoton” nyugalma és a „széltől hányatott nád” ideges félelme; a béke, a szeretet, a harmónia utáni vágy és az önmaga kétségei fölötti tépelődés és vívódás; az alkonyi hangulatokba, idilli képekbe menekülő szándék és a mások gondjaiért vállalt felelősség. Attól függően, hogy ez a költészet melyik arcát mutatja felénk, találunk benneasztaltverő indulatot és csöndes pipafüst melletti szemlélődést; lobogó lázadást, a fölfedezés fiatalos tüzét és örömet, valamint megnyugvást, a kevéssel beérés bölcsességét. Ez a kettősség ugyanúgy megfér egymás mellett Pákolitz költészetében, mint ahogy az emberben is együtt van jelen az elrédő magabamélyedés és a fortyogó-forrongó indulat, egy pipa csöndes előkészítése a használatra és az indulatosan felütött fej vagy vitaközö kézmozdulat.

Költészetének ez az állandóan jelenlevő kettőssége, viszonylagos változatlansága azonban nem zárja ki a fejlődés, a folytonos előbbrelépés igényét. Nyomonkövethetően Pákolitz költészete két irányban mozdul előre; egyrészt a tartalmi elmélyülés, a társadalmi érdeklődés, másrészt a formai biztonság, a keresettség nélküli stílári gazdagodás irányában.

Pákolitz István érzelmi alkatú költő. A körülvevő valóságból elsősorban azt veszi észre, amit szemével érzékel, fölfog. Ennek az érzékelésnek hatósugara a költő növekedésével, szemléletének tágulásával, életkörülményeinek változásával egyre gyarapszik, gazdagodik. A faluról, sőt tanyáról városba jött ember kíváncsiságával és mohóságával néz körül a világban, s a környezet megváltozásával együtt fokozatosan lebontja magában azokat a gátlásokat, amelyeket a túlzott érzékenység, visszafojtottság épített föl benne. A jelenségekre való naiv rácsodálkozás helyett egyre növekvő érdeklődéssel veszi észre azokat a problémákat, amelyeket a mai változó világ tár a költő elé. Szemléletének ez az érése, gazdagodása — az alapjában most is szenzuális érdeklődésűnek megmaradt költő — figyelmét fokozatosan a közéleti, társadalmi kérdések felé irányítja. „Az írás nem önmagáért való; társadalmi vonatkozású, tehát közösségi cselekvés, s számomra elsősorban érzelmi telítettségű” — vallja magáról a költő. Ezt a gazdagodást Pákolitz jellegzetes egy-szavas verscímeinek változásán is lemérhetjük: Míg az első kötetre az ilyen fajta címek voltak jellemzőek: Domb, Sarokasztalnál, Isten háta mögött. Hazafelé, Paks, Vidéki, Tanyai intermezzo, Rög, Eperfa stb., a „Fény és árnyék”-ban ezeket találjuk: Húsravárók, Népbüfé, Autóból, Recitativ, Egy sznobra, Egy tsz-parasztinak, Változás, Sziréna, Isten, Homérosznak stb.

Pákolitzot már az első kritikák úgy jellemezték, mint kitűnő formaművészt. Benne az ösztönös rátalálás nagy műgonddal párosul. Sokáig hordozza magában verseit, nem enged a pillanat ihletének, sokat csiszolja, formálja írásait. Ez a műgond, amely régebbi verseiben korántsem volt oly tökéletes, az egyszerűsödés, a tisztulás, a tömörítés irányában fejlődik. Pákolitz azt vallja, hogy egy vers attól, hogy érthe-

tetlen, még nem lesz jó vers. Mint ahogy persze az is igaz, hogy a pusztá közérthe-
lőség nem jelent költészetet. Pákolitz verseit a formák biztos kezelése, az érzékletes,
plasztikus nyelv, némi archaizáló, zsolttáros hangvétel, s a közlendő gondolati tartá-
lom uralma jellemzi. Ez a biztos formakezelés, s az írói eszközök ismerete teszi Páko-
litzot alkalmassá a műfordításra, — többek között a Stuart Máriát fordította ma-
gyarra —, valamint a gyermekversek írására és a népmese-átköltésre; — említett
könyvei mellett „Altató” címmel egy gyermekvers-kötete és „Szőlőszem királyfi”
címmel (társzerzőkkel) egy meséskönyve is megjelent.

A József Attila-díj egy állandóan gazdagodó, ígéretes írói pálya első szakaszára
kapott méltó kitüntetés.

TÜSKÉS TIBOR

A MAGYAR KÖLTÉSZET LENGYEL TOLMÁCSOLÓIRÓL

Érdeklődéssel olvastam Lázár Ervin cikkét a Jelenkor decemberi számában. A
magyar—lengyel közös dolgok hiteles ismerőjének tartván magam, mindig bizalmat-
lan kíváncsisággal nézek az efféle cikkek elébe: vajon tud-e a szerző még nekem is
újat mondani, — s ha arról ír, amit jól ismerek, úgy és azt írja-e, amit és ahogy jó-
magam is megírnék.

Lázár Ervin cikke nem okozott csalódást, sőt. Már az is kellemes meglepetés
volt, hogy rövid lengyelországi tartózkodásából nem kívánt általános tanulságokat
levonni, nem törekedett elnagyolt összképre, mint az utazó újságírók; író, ezért iro-
dalmi kérdést ragadott meg, méghozzá olyat, amiben a lengyel nyelv és irodalom
alaposabb ismerete nélkül is tájékozódhat — a magyar irodalom lengyel fordítóinak
felfedezésére indult. Helyes volt az is, hogy csupán néhány fordítót szemelt ki a sok
közül, — hiszen a magyar próza immáron legnagyobb oeuvre-re visszatekintő „él-
fordítóiról”, Camilla Mondralról, Ella Sperlingowáról már többször olvastunk az
újságban (az előbbiről jómagam is írtam az Élet és Irodalom-ba, az utóbbiról Ruffy
Péter közölt színes cikket a Magyar Nemzet-ben néhány évvel ezelőtt). Engem sze-
mélyesen Lázár Kaltenbergh-portréja érdekelt leginkább; bár vagy tízszer töltöttem
már hosszabb-rövidebb időt Lengyelországban, nem volt alkalmam megismerkedni
vele, s bevallom, nem is hallottam róla túl sokat eddig.

Csupán néhány kiegészítő megjegyzést szeretnék tehát Lázár Ervin cikkéhez
fűzni, elsősorban a magyar költészet lengyel tolmácsolóiról. Lázár ugyanis azt írja,
hogy Lengyelországban nem ismerik költőinket. A helyzet valójában nem ennyire
szomorú — bár kétségtelen, hogy igen sok tennivaló van még, főleg a modern ma-
gyar líra megismertetése terén. Az igazság az, hogy a magyar költészetet már közel
száz éve Petőfi képviseli a lengyel köztudatban, éppúgy, mint regényirodalmunkat
Jókai. Már a múlt század hatvanas éveiben megjelentek az első Petőfi-fordítások
lengyelül, a Szilaj Pista 1868-ban, a János vitéz 1869-ben, s Petőfi válogatott versei-
nek 1951. évi kiadása csupán betetőzése, összefoglalása volt annak a soha meg nem
szakadó, egyre erősödő folyamatnak, amit Petőfi lengyelországi népszerűsödésének
nevezhetünk. Ezért túlzás azt állítani, hogy Petőfit csupán Bem szárnysegédjeként
ismeri a lengyel olvasóközönség, illetve, ha az olvasóközönség egy része nem tud
Petőfiről többet, magára vessen.

A lengyel Petőfi-válogatott, Juliusz W. Gomulicki többéves munkájának gyü-
mölcse, bőséges válogatást ad Petőfi költeményeiből; 93 verset közöl, 21 régi és új
fordító és költő összesen 97 fordításában (vannak versek, melyeket több fordításban
mutat be). A fordítások egy része eredetiből, más része ún. nyersfordítás alapján ké-
szült; ez utóbbiak közül hadd emeljük ki az egyik legnagyobb modern lengyel lírikus,
Julian Tuwim munkáját, „A természet vadvirágá”-t. A kötet második felében Bem
és Petőfi kapcsolatának dokumentumaiból olvashatunk néhány érdekes írást, Juhász
Emma fordításában.

Kik hát a magyar költészet lengyel fordítói? Már a harmadik generációnál tar-
tunk. Az elsők: Władysław Sabowski (1843—1888), Seweryna Duchinska, F. S. Dmo-
chowski, stb. nyomába lépett a következő nemzedék: Antoni Lange (1861—1929), An-
toni Gawronski, Adam Kozłowski és társaik; az ő hagyományaitak vitte azután to-
vább Kazimiera Iłakowiczówna, költészetünk lengyel fordító gárdájának nesztora,
— ha ugyan illik egy költőnőre ez a név.

Iľakowiczównával kapcsolatban hadd egészítsük ki, s tán helyesbítsük is egy kicsit Lázár Ervin megállapításait. Iľakowiczówna századunk legnagyobb lengyel költőnői közé tartozik, életműve a XX. századbeli lengyel irodalom szerves része. Több mint ötvenéves költői pályára tekinthet vissza, s különös szerencse számunkra, hogy beleszeretett a magyar költészetbe. A német megszállás éveit Pesten, ill. Kolozsvárott töltötte, megtanult jól magyarul, személyesen megismerkedett pl. Áprily Lajossal; Ady és Áprily-fordításai meg is jelentek a lengyel emigránsok számára könyvkiadásban Magyarországon. Abban az időben Cserépfalvi egy vékony kis József Attila-kötetet adott ki lengyelül; fordítója, Tadeusz Fangrat, ugyancsak lelkes híve és tolmácsolója költészetünknek.

A Petőfi-kötetben több kiváló új fordító is feltűnt; hadd válaszoljak tehát ezzel Lázár Ervin kérdésére: van-e Lengyelországban olyan költő, aki tud magyarul? Hogy csak egyet említsek közülük: a Petőfi-kötetben is szereplő Marian Jachimowicz igen jó költő, s kiváló műfordító is. Humoros véletlen, hogy Lázár nem tud róla, holott épp a Jelenkor decemberi számában, ahol az ő cikke is megjelent, olvashattunk néhány Jachimowicz-verset, Csorba Győző avatott fordításában. (Igaz, hogy Jachimowicz Walbrzychben, egy távoli sziléziai bányavárosban él, ezért Varsóban nem ismerkedhetett volna meg vele; sokkal inkább Pécssett, Jachimowicz egyik magyarországi útja során.) Az immáron ötvenesben járó költő jól beszél magyarul, gyermek- és ifjúkorában itt élt Pesten, s már eddig is szép eredményeket ért el költészetünk művészi tolmácsolása terén. Lefordította pl. Petőfi 100 költeményét, de csak néhány került be közülük a fent említett kötetbe. Az utóbbi években Kassák verseivel foglalkozott a legtöbbet, költői formanyelve bizonyos rokonságot mutat vele, s Kassák is fordított az ő verseiből magyarra. A jövőben még igen sokat várhatunk Jachimowicztól.

A nemzedékünk-beli költők közül tanult magyarul pl. a nagyon tehetséges Tadeusz Rózewicz, — s nagy az érdeklődés a legfiatalabbak közt is a magyar nyelv és irodalom iránt. Bízunk hát abban, hogy előbb-utóbb megismeri a lengyel olvasóközönség modern líránkat, hisz irodalmunknak csakugyan a költészet a „legerősebb oldala”.

Hadd említsek meg a lengyel Madách-kiadással kapcsolatban még valamit. „Az ember tragédiája” már 1885-ben megjelent lengyelül, Juliusz Hen fordításában, Tarnóuban, s Maria Konopnicka, a kiváló lengyel költőnő ismertette az egyik varsói irodalmi lapban annakidején.

KERÉNYI GRÁCIA

ZÁRSZÁMADÁS EGY KÍSÉRLETRŐL

Művészeti életünkben gyakran esik szó a kísérletezésről, megvalósult kísérletekről már ritkábban, s még ritkábban olyanokról, melyek valamiféle megnyugtató eredményre vezettek. Abban a meglehetősen új műfajban, melyet általánosságban *színpadról közvetített irodalomnak* nevezhetünk, tömegmértű kísérlet folyt évek óta, az ún. irodalmi színpadok munkájában. Ennek főágát a versmondásra épülő műsorok alkották, s alkotják ma is, aminek következtében az irodalmi színpadi műfaj ma már egyet jelent a költészet színpadi tolmácsolásával. Most azonban a széleskörű kísérleteknek egy speciális, Pécssett gyökeret vert ágával szeretnék foglalkozni, Pécs város Művelődési Háza három éve rendszeresen folyó irodalmi estjeivel, melyek a kísérletek között is sajátos profilt mutattak, és amelyek három csöndes, kísérleti év után eljutottak oda, hogy ma már levonhatók megközelítően tiszta következtetések erről a formáról.

A műsorok célja kezdettől fogva más volt, mint a többi irodalmi színpadoké, éppen ezért az elnevezést sem vette magára. Főképpen nem is versek közvetítésére vállalkozott, hanem a drámai irodalom kevéssé ismert, színházi előadásban — különféle reális okok miatt — ritkán látható műveit kívánta részben, vagy egészében megismertetni a közönséggel. Irodalmi anyagát tekintve tehát fokozottabban színház volt, mint az irodalmi színpadok, színpadi formáját tekintve azonban még annyira sem kívánta felvenni a színházi előadások arcát, legalábbis abban a műformában, melyről érdemes néhány szót ejteni.

Egyes művek hangban tökéletesen kidolgozott, mozgásban és megjelenítésben oratorikusan egyszerű „felolvasása” kezdettől fogva sűrűn szerepelt a műsorokon. Emellett azonban verses összeállításokkal, drámarészletek és egyfelvonások színházzzerű

előadásával is találkoztunk. A tényleges siker lemerését az első két évben némileg nehezítette az újdonság-kiváltotta láz (hogy ne mondjam: divat-láz), mely a jelenség objektív értékét átszínezte. A harmadik esztendőben ezek a másodlagos sikertényezők már lehiggadtak, s a közönség érdeklődése, reagálása világosan jelezte: mit igényel, mit fogad el, s mennyire. Érdekes módon, a hallgatóság válasza — a különféle műsortípusokkal feltett kérdésre — a legsajátosabb, leginkább „kísérleti” formára ütötte rá a maga szentesítő pecsétjét, ti. a *felolvasó-formára*.

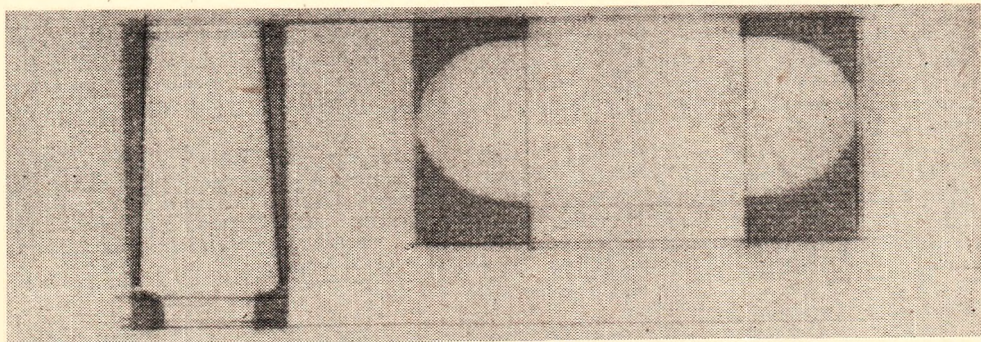
Egy rövidke vizsgálódás meggyőzhet arról, hogy ez nem véletlen. A színházszzerű előadások jártak a legkonvencionálisabb úton, érdekességük nem is a formában, hanem a művek ismeretlenségében, vagy kevéssé ismertségében rejlett. A Művelődési Ház nem színházszzerű adottságai azonban magukkal hozták, hogy ezek az egyfelvonásos-bemutatók színpadi külsőségeikben el kellett, hogy maradjanak a színházak technikai színvonalától. Az irodalmi színpadok már-már kialakuló hagyományát követő versműsorok színvonala sem bizonyult egyöntetűnek. A monotónia elkerülése, ebben a formában megkívánja a zenei és képi elemek gazdag, változatos felhasználását, ami viszont széleskörű személyi és anyagi lehetőségeket kíván. Az öntevékeny irodalmi színpadok évi egy-két ilyen produkciója tehát megalapozott lehet, de a Művelődési Ház műsorainak havonkénti egymásutánja, ennek a formának a rendszerezésével szinte teljesíthetetlen feladatokat jelentene. Ugyanakkor a versösszeállítások jellegükénél fogva nem mérkőzhetnek szuggesztivitásban az egy-egy mű teljességét közvetítő felolvasó-formával. A három évi munka csúcseit, szinte kivétel nélkül az ilyen előadások jelzik. (Goethe: Faust I. és II. rész, Ibsen: Peer Gynt, Lope de Vega: Dachól terem a szerelem, Majakovszkij és Giradoux drámarészletek, stb.)

Felmerül a kérdés, milyen drámák képezik műsoranyagát ennek az új színpadi formának? Mátrai-Betegh Béla a Faust I. részének előadásáról írott kritikájában azt mondja, hogy a felolvasó-estek anyaga elsősorban olyan mű lehet, „... amelyben a gondolat mozgalmasabb és feszültebb a külső cselekménynél, az eszme fontosabb előadási módjánál.” Kicsit szélesebb meghatározással: olyan művek tehát, amelyek kamara-keretben, nem annyira szélességében, inkább mélységében mutatnak be egy-egy konfliktust, jellemet, és nem annyira a színészi játék kifejezőerejére apellálnak, mint a költői szuggesztíóra. Nyilvánvalóan látszik ez a Faust, vagy a Peer Gynt esetében, de a drámairodalom számos más műve is megfelel az említett feltételeknek, igen sok modern dráma (Pirandello, Giradoux-művek többek között), ami éppen a modern drámák sajátosságaival magyarázható.

A három éve folyó kísérletek tehát kimunkáltak egy új színpadi műfajt, mely életképesnek és maradéktalanul művészinak bizonyult, speciális megjelenítője drámai értékeknek, anélkül, hogy bármiben (műsoranyag, hatás, forma) keresztezné a hagyományos színházak útját. Sőt! — mindig érezhető ismertető-jellegénél fogva akár ismeretterjesztő színpadnak is nevezhető, ahol elsőrendű cél a műélvező közönség nevelése.

A Művelődési Ház irodalmi estjeit a jövőben is erre a formára kívánja építeni. Erre a formára, mely a lényegre irányított egyetlen reflektor fényénél idézi életre a drámai szót, hogy széles visszhangot verjen a gondolatokra, eszmékre, igazságokra éhes hallgatóság körében.

FUTAKY HAJNA

Martyn Ferenc: Vázlatok kerámia-munkákhoz

Takáts Gyula: Kinek könnyebb?

„A hű anyagba, mint csírás mag, mint rózsaszál, dereng a szép hatalma” — így fogalmazta meg Takáts Gyula ars poetikáját, amikor a *Mézöntő*-ben verset írt a *hasznos szépről*. Most közreadott novelláit lapozgatva legelső impressziónk, hogy az elbeszélő éppúgy hódol a világ minden dolgában bennefészkelő szép hatalmának, mint a költő. Annak a termékeny-eleven, prózából versbe cikázó belső áramlásnak lehetünk szemlélői, amely szinte magától értetődő természetességgel lirizálja át valamennyi elbeszélését. Leírásai, hasonlatai, jellemzései mögött folyton ott dereng a „rózsaszálért” ágaskodó költő sziluettje. Ahogyan például egyik kedves, szívéhez nőtt hősét, Dani Lőrincet egy feledhetetlenül pompás képen egész múltjával, sorsával, életével egyetemben elének állítja; a vénülő vitorláslegényt, aki ott ragadt a vízen, s „elfelejtett a földön szerezni magának pár holdnyi paradicsomot... Csupán egy házacskához jutott, ahhoz is örökség útján. Így olyan lett, mint a parti fecske, amelynek a tanyája ott van valahol a fonyódi löszfalon, de egész nap csak a tündöklő vizen cikázik.” — Így élnek, lélegzenek ezek az írások mind Takáts Gyula fecskevillanású költészete légkörében.

S hogy nem az öncélú artisztikum délibábjának a kergetéséről van itt szó, arról nemcsak költői világképe győz meg, amely csak „az embertárs anyagban alkotó” hasznos Szépet ismeri el, hanem elsősorban a novellákban is ábrázolt életnek a líra zománca alatt szenvedélyekkel, fájdalomakkal, vad indulatokkal lüktető rajza. Az aggó, szorongó szembenézés igénye is, a verseket kiegészítő prózai számvetés nyilvánvaló kísérlete is, hogy mi történik a szülőföld, Somogy latin-varázsú hajlatok közt élő népével, amikor „a földön kint rohad a krumpli, mint átlőtt test, ha földre dől”, a háború, s a háborút követő nagy történelmi sorsfordulat éveiben. „*Aranyszakasztó! Dunatáj! / Hazám, dús föld, mi lesz veled? / Úgy zúg öledben a világ. / mint hajdan pannon tengered!*” — jajdul fel egyik háborús versében, s itt is, nem egy novellában feleselve a versekkel, erre keresi a választ. Mert ezek az írások zömmel szintén akkoriban, történeteikkel egyidőben születtek, s noha a kép objektíve távolról sem teljes, s epikailag sem oly szélesívű, hogy beleférhetne ezeknek az esztendőknek a teljessége, Takátsnak mégis sikerül e sokszor jelképes kicsengésű mozaikokban, életképekben megfogalmaznia azt, ami számára szubjektíve a legfontosabb: vallomását a táj emberéről.

S prózája e tekintetben szemernyi elvontságot sem tűr meg. Néhány mondattal is kristálytisza életteljességgel, és költői eleganciával felvillantott portréiban társadalmi háttérükkel együtt tudja megidézni szülőföldje embereit, s a folytonosságot is megteremti két korábbi regénye, a *Vágyák a berket* (1943), és a *Polgárjelöltek* (1945), valamint újabb novellái között. A *Polgárjelöltek* sárbaragadt, füledt magyar kisvárosának úri-dzsentrí tenyészetéből lépnek elének az olyan figurák, mint a *Vízkereszt* jeges közönyű Berczi Gerzsonja, vagy a *Végrendelet* Blazovich Ádámja, a magyar feudum eszelős kísértetlovagja, aki a zongorába rejtett végrendelete „védelmében” olyan nyugalommal lövi agyon a bérlőjét, mint egy veszett kutyát, miközben — micsoda pokoli ironia! — a történelem bombákkal és tankokkal, pannon földön írja már a jövőendő igazabb s végleges testamentumát. S micsoda lélektani remeklés! amikor elkészül a végzetes irattal, golyóspuskával a kezében lesétál a kertbe, s a hajdani galamblovó sportsman biztonságával lövi szét a fenyőfa ágán gyanútlanul éneklő, ártatlan cinegét, mert ezzel bizonyítja be önmagának, hogy „ép ésszel” cselekedett, amikor kirekesztette családját a végrendeletéből. S innen élnek tovább a címadó novella, egy balatoni üdülőttelep nyomorúságos „hiúság vásarának” szereplői, a kis kápolna kegyurai, a három nyugdíjas katona, nagybucskói Prigyovich őrnagy, Dolacsek tábornok, Moór kapitány, s az ájtatos hívónép, amely a templomból kitódulva „még a zavaros idők emlékeként mohó szemmel kutat a ruhákon, mindegyik a másikon keresve a magáét.”

De a másik oldalról, a somogyi kétkezi nép fiairól a póztalanul egyszerű, igazi népszerűt melegségével beszél. „Szeretem a szegény embereket, — vallja — mert

magában az, hogy vannak, a pusztá létezésükkel sok bölcseségre vezetik rá az embert.” Szereti a pásztor, aki a menekülőktől és visszavonuló katonaságtól zsúfolt balatoni műút mentén visszafelé hajtva menti a nyáját, — „pedig nem is az övé”, motyogja a gyógyszerész, — s a török, tatár elől a hajdani Sárret, vagy Nyírség lábjaiba húzódó őseitől öröklött, atavisztikus ösztönével behajtja a bárányokat a be- re- kebe, pedig az ősi gulyahálás nem oltalmazza meg a repülőgé- p- elől, s a véres légi- támadás után, egy árván maradt kisfiúval a karján, konokul tereli tovább mégis a megfogyatkozott nyáját, mint az életet és a hazát továbbbmentő nép testet öltött jelképe; a vonatról lekaszálódó hadifoglyot, aki éppen jókor érkezik haza, hogy egy hatalmas pofonnal penderítse ki a konyhából a halálhírét kuvikkoló Fekete Asz- szonyt; a cserfa göcsörtös törzsével kínlódó, maflán jóhiszemű Köcski János napszá- most, akinek a verejtékén mindenki keresni akar; a tóparti öreg lakatost, akinek vállát öregségére a legnagyobb emberi bánat mellett, hogy rossz ember lett a fia, a három unoka felnevelésének a gondja is nyomja, s hiába tartják a faluban „szent embernek”, mégis zavaros büntudatot érez, mert „ha én nem vagyok, ezek sem let- tek volna... ilyen furcsán folytatódunk”; vagy Dani Lőrincet, aki nemcsak lenézi, de irgalmatlanul meg is sarcolja a szerzésbe, harácsolásba gabalyodott gabonaüzérek, borkereskedők, feketéző kofák, üdülőtelek-tulajdonosok „ellenséges” világát, mert „állhatatosnak és bátor- nak kell lenni a szegénységben”, s „mi lenne a szegény em- berrel, ha még a szívét is rájuk pazarolná?”; s az *Esőhozók* szegény parasztjait, akik a kegyetlen aszály miatt nem tudnak örletni a vizimalomban, de kétségbeesésükben leeresztik a halastavat, „amely most még, íme, egy emberé, egyetlené, akit még soha- sem láttak, ... de a liszt mindenkiné- nek kell”, s a sárban ezüstösen fuldokló halakból pedig az újra zakatoló malom tövében öntudatlanul megismétlik ama kétezer év előtti vendégség mai mását. Az együvértartozás szerelmes szeretetével szól e példamutató szegényemberekről, azon a hangon, amely oly sokszor és sokféleképpen megszólalt már irodalmunkban. Az övé talán az Illyéséhez hangzik a legközelebb; a *Mint a darvak*, a *Hősökről beszéltek* szelídebb rokonaként hirdeti a szegénység dicséretét, az életük varázskörként védelmező ősi derűjét.

De ez a derű nem homályosítja el az idill bárányfelhőivel írói horizontját. „*Ma már tudom, az angyal fönt / s a földön csak ember lakik. / A kettő közt nagy óceán / s kevés hozzá a kis ladik.*” — írta közvetlenül a háború után, *Hogy hittem én* c. ver- sében, s ezzel a bölcs illúziótlansággal igyekszik ebben a kötetben is megmutatni, amiről a romantikus népszemlélet egyszerűen nem vesz tudomást, hogy az elmara- dottság, a tudatlanság folytán éppen a „szűzi egyszerűségű” lélekben bukkanunk sok- szor a legkönnyebben a babona, a misztikus elragadtatottság minden józan paraszti ész- t elnyelő tárnáira (*Fényes pokol*), hogy az író életmeggyőződése szerint egyébként jóra született ember lelke is mennyire ki van szolgáltatva az elálatiasító szerzés- dühnek (*A bolond*), s hogy egy bányalakatos, vagy egy hajógépész lelkét éppúgy meg- gyötörhetik a kivagysiság, a beteges hiúság, a megszállott hetvenkedés, a sorsot maga ellen kihívó klasszikus hübrisz képében jelentkező beteges neurózis démonai, mint akárhány „túlfinomult” városlakókat (*A tóparti két lakatos, Bazalton élők*). Takáts Gyula hisz abban, hogy a sors, a környezet és életkörülmények alakító ereje mellett van valami immanens mag is az emberben, létezésünk tetteinkben megnyilvánuló titka, amely nem azonos egészen a kézzelfogható körülményekkel. „Valamit hozunk máshonnan is, és az a valami legalább nyom ann- it az életben, mint a körülöttünk talált megfogható világ.”

„A megfogható világ” az anyag, amelyet a párálló költészet glóriája koronáz állandóan. Nemcsak emberlátását, egész kötetét meghatározza ez a prózai-költői *ket- tősítés*, mely mind a tizenhárom elbeszélését „az ég és a föld”, a két egymással ölel- kező műfaj; a költészet és a próza határán lebegtetli, különös fénybe vonva e kötet írói világát, amely egyik elemben sem honos egészen, de egyikről sem bír lemondani. A többévtizedes költői gyakorlat természetes visszahatásaként, amely megszokta, hogy a kép, a metafora mindig több konkrét tartalmánál, kitűnő realista prózáirói ké- pességekre valló hús-vér figurák és konkrét történetek mögött állandóan érezhető az a törekvés, hogy egyszersmind jelképekké is átlényegüljenek. (*Végrendlet, A pász- tor, Ellenséges világ, Az esőhozók*.) De ez az átlényegülés nem sikerül mindig s ilyenkor a kitűnő írói szemmel ellesett eleven élet szimbólumokba der- med. Ennek a veszélye kísért érzésem szerint *A bolond*, a *Kinek könnyebb?* a *Fényes pokol* és a *Tóparti két lakatos* c. novellákban.) De a *Vince gödre*, a kötetzáró elbeszélés már biztató előleg, hogy Takáts Gyula a nagyobb lélegzetű elbeszélésben is meg tudja majd teremteni e különös, színjátszó kettőlátás tartós egyensúlyát.

Takáts Gyuláról szólva bizonyára közhelynek ható megállapítás, hogy mint mindig, az új kötetében kitárulkozó világnak is, a valóságban s a novellákban egyaránt a somogyi, a balatoni táj az otthona, az író szülőföldjének gazdag földje, „ahol egyetlen telken is a gyümölcsészet, kertészkedés és méhészet, szőlészet bukolicus mesetársérei az életet és a derút erősítve versengtek egymással.” Egyik önéletrajzi írásában beszél így erről a „somogyi gazdagságról”, s ilyen heroikus derűvel, szép emberi és művészi bátorsággal vállalja ő maga is a szülőfölddel való, íróilag is életreszóló, végzetes-hűséges összeforrottságát e novellákban, büszke daccal legyűrve a szorongást, melynek nyilait még akkor is kényszerűen átjárják a vidéken élő író szívét, ha különben jól tudja, hogy életműve országos jelentőségű. Neki ugyanis műről-műre külön meg kell küzdenie helyzete árnyékával, a „vidékiesség”, a provincializmus sznobok fanyalgásaiban kísértő rémeivel, pedig új kötete is egyre annak az igazságát erősíti, amit első kritikusaiknak egyike, Vas István, már 1938-ban megállapította róla, hogy e „somogyi *parnasszien*” derűje mögött „kemény indulat, ... vad, fékezetlen, egyetemes természet él.” Matériájában, embereiben, művészi lehetőségeiben éppoly egyetemes érvényű, mint a provencei, az avoni, vagy az umbriai táj. S ez a fontos.

Mert hogy különben *kinek könnyebb?* Takáts Gyulának-e, aki körül Velence vitorláit helyett a „*magány és harc közt zsongó örület*” pillanataiban csak „*lehántott tűzfalak repkénye hervad mosófazékba tépve*”, s úgy érzi, hogy „*jönnek már érte Szalonta, Nikla és Sümeg harangjai*”, vagy a látszólag szerencsésebb pályatársaknak, arra megfelel majd úgyis az idő, kinek-kinek az érdeme szerint.

DOMOKOS MÁTYÁS

Mátyás Ferenc

ALFÖLDI IRISZ.

A kritikus nem egy induló költői életpálya első eredményeit méregeti, színeit izleli és megoldásait vitatja — hanem olyan költő válogatott és új verseit tartja kezében, akinek első megnyilatkozásait már a 30-as évek derekán az akkori irodalmi élet vezető fórumai is örömmel üdvözölték. Ez a tény lehetőséget nyújt az átfogóbb elemzésre. Ám Mátyás Ferenc költői életművének végső megítélésére sem gondolhatunk még — melyhez a kritikus segítségét kéri a „kegyetlen, de igazságos idő” alázatos szolgálatában —, hiszen a „valóság áramában” (s erről győznek meg a kötet új versei) van még a költőnek mondanivalója. Ilyenformán tehát merőben más a feladat: elemezni az indulást, bemutatni a megénekelt életutat s megmutatni a végső versekben felcsendülő lehetőségeket.

Az „Alföldi iris” anyaga nem teljes életmű, hanem Mátyás Ferenc verseinek szűkebb gyűjteménye. Ez a megrostált termés azonban hű, tömör és hangosan szóló tanúja mindazoknak az eszméknek és gondolatoknak, amelyek ezt a pusztáról indult költői tehetséget éltették, harcolni készítették, elkísérték töretlenül a hallgatás és csalódás évein keresztül napjainkig. Ezért kár a meditáció egy-egy gyengébben sikerült megoldás felett, egy esetleges későbbi válogatásból valóban kihagyható vallomáson: a teljesebb kép igényli a kockázat vállalását is. A költői

életmű — mint maga az élet — csúcspokkal és völgyekkel sorjázza az éveket meg a verssorokat.

Nem tudnám azonban egyértelműen helyeselni — más költőknél is újabbban elég gyakran előfordul ez! — egyes korábbi versek „újabb munkabavételét” javítását illetve esetleg teljes újjáírását. A „Világfik” című vers utóirata 1942-ben a dokumentum erejével hatott volna: a kor félelmetesen sűrített levegőjében, a nagy mártírok felbukó említésével. Az olvasót az „Alföldi iris” egésze meggyőzi arról, hogy az átdolgozás az eszmei mondanivalót lényegében nem érintette, de egy-egy ószinte vonás — amelynek éppen a pillanat, a kor és a mögötte lüktető átszenvedett, felfizott élet adta meg az igazi értékét — vesztit belső erejéből, ha progresszivitását a mai Mátyás Ferenc hangsúlyozza, a mi korunkban és az új költői eszközökkel.

Nem a bántás okán, hanem azért is, mert a költő maga vallja „*Önrzet*” című versében:

„kritikus kezét nem csókoltam,
a szabály ellen vétkezem” —

meg kell állapítanunk, hogy a kötet valóban nem káprázat el formai bravurokkal. A versek többsége tömör bronzba öntött; csikordul, mint a kemény földbe mélyített eke, és megüt egy-egy konokabb rím. A görcsös megformáltság azonban feltárja lényegét, ha türelemmel és szeretettel keressük azt.

Mátyás Ferenc tudatosan (többször meg is fogalmazva) Illyés Gyulát — az ugyan-csak rejtett zenével muzsikáló, szoros-termeszeterre formált versek költőjét — és József Attilát — a „föld fiát”, a tudatos harmónia intellektuális alkotóját — tekintette példaképének. Ez formai elkötelezettség volt, de ugyanilyen joggal és szinten eszmei is. Ezt igazolja az életutak hasonlósága Illyés és Mátyás esetében, valamint a költő érzékeny reagálása József Attila halálhírére. A kötet verseinek többségét ez a formán átsugárzó — vagy éppen sajátos formát biztosító — tartalom teszi vonzóvá, széppé, néhány esetben élmennyé is.

Mert Mátyás Ferencnél valójában ez értékelhető: a költői és emberi sors meg a nép sorsának egybefonódása; az osztályhoz való hűség kifejezése a legkülönbözőbb (és nem is akármilyen) történelmi szituációkban — egy nemzet (szűkebb értelemben egy osztály) vajdó sorsfordulóin. Itt és így mérhető le igazán az indulás, az életút meg az „Alföldi iris” új verseinek tavaszi öröme.

A költő életérzése általában komoly és tragikus — mintahogy ilyen volt a népe is, amelyről és amelynek verseit írta. A nemzedék, amely magáénak mondta Mátyás Ferencet értékes forradalmi harcai és hagyományai ellenére a történelem — a fasiszta halál és a felszabadulás — pörölycsapásai alatt széthullott. A költő egy levegőtlen, elmaradott és tragikus világ (a magyar feudálkapitalizmus lelki, erkölcsi, szellemi és testi) szenvedései között fejlődött költővé — harcos költővé. Az érzések őszintesége, a küzdelmek (belső és külső egyaránt) valódisága, a következetesség s nem valamely véletlen szerencse óvták meg a széthullás rémétől, a megtagadás kínjától és az álmok valóráválásának csalódásaitól. Töretlenül ott állott osztálya mellett a felszabadulás utáni földetosztó időben, de a helytelen paraszt-politika nehéz éveiben is, hogy a parasztság eddigi legjelentősebb életformaváltozásának idejében megnyugodva, erőtérlelve írhatta új verseit: egy új, de mégis ősi olvasóközönséghez.

Hogyan tükröződik ez az út költészetében?

Az első versek görcsös, konok tiltakozások, viharsarok lobogások (a riasztó szimbólumok köntésében) a romlás, omlás, a papok és az ispán ellen. A „kegyet-

len idő”-ben éhes varjak szállnak és a „kicsinyfenyű hold” alatt farkasok osonnak. A hangvétel legtöbbször balladai. A versek befejezését József Attilától tanulta a költő. A „hazugok országa” — Ady kedves jelképe is lehetett volna. Hangulatok és fogalmak ez időből: gűny, gyanakvás, unalom, korz.ország, halálbaringás, félelem. A tündőbajos summások késő estig robotolnak. Itt, ennek a borzongató, megtagadott világnak a feltérképezésénél sokszor találkozunk egy jelentős költészet megnyilatkozásaival.

Mindenre van hangja; a kétségbeesésre és komorságra, de a finomságra, a biztatásra és vigaszra, meg a lázításra is.

A felszabadulás utáni versek részben visszagondolnak, emlékeztetőül felidéznek a legyőzött társadalom kínjait és a költő fiatalságának szépségeit. Másrészt örül a megváltozott életnek és ismerkedik, mint a falvak lakói is, az új fogalmakkal:

„Előttük már az osztalék lobog,
mert úgy kéne a téli nagykabát.”

(Künsági krónika)

Am éppen ez okozza tán az indokolatlan váltásokat és csattanókat — a jellegtelenségek néhányát. Itt volt az az érzésem, hogy Mátyás Ferenc költészetének igaza talaja, éltető eleme tulajdonképpen az a társadalom volt, amelyet fekete színnel tudott festeni, támadni és forradalomra biztatni — most még keresi az igazi hangot az új világ magasszintű megénekeléséhez. A „csönd és a nyugtalanság” éveit tulajdonképpen csak a külső hallgatás ideje voltak. Am a végső versek többségében — Budapesten, Bukarestben, majd a Balaton hullámainál — harmonikusan, derűsen, okosan; másutt játékosan és finom erotikával beszél.

Új világ, új felfedezése ez ama régi és szomorú helyett. Egy ötven éves költő mai honfoglalása. A magyar tájból és népből jött: életútja is idevezet. Örvendetes folytonosság ez!

Am a volt meztlábások megértik-e e költői híradásokat? Szüksége van-e rájuk azoknak, akikhez és akikről szól?

A választ e kérdésre valóban a kegyetlen, de igazságos idő adja meg. Mátyás Ferenc azonban joggal bizakodhat és reménykedhet ebben! (Szépirodalmi)

VÁRADY GÉZA

VÁLOGATOTT MŰVEI

A sorozatcím kissé meggondolkozgat: egyéni klasszicitáson az alkotó szándék és az alkotás összhangját szoktuk érteni, arányosan felépített és lezárt életművet, ám Péterfynél tragikus módon éppen ez hiányzik. A stílárís klasszicizmuson pedig a kifejezés szentenciózus, megállapító modorát, az írói képességet, mely tárgyat tételesen tudja megragadni s ítéletét önkéntelenül axiómatikusan rögzíti; Péterfy viszont alkatilag elemző, kritikái hajlamú író. — De nem a sorozatcím jelöli ki a mű helyét az irodalomban, hanem a méltatás. Németh G. Béla terjedelmes bevezetése hiányt pótol, szerény hangja ellenére minden elődjénél avatottabban térképezi fel Péterfy életét és művét, elemzése a gyökerekig hatol, értesültsége hiánytalan, bejárja a legtávolabbi perifériákat is, és noha nem célja, közelebb visz a „Péterfy-probléma” megoldásához. Azonban, talán épp ezért, sokszor a részletekbe vész, mintha valami munkaéhség ösztönözné, hogy anyagának egy morzsáját se ejtse el. Ez a rövid ismertetés nem ad rá módot, hogy végigkísérjük előadását, a kérdéshalmaz boncolását, s egyenként vegyük szemügyre megállapításait. Az egész Péterfy-irodalom megegyezik abban, hogy tragikumának magva az írói igény és a létrejött mű kiegyenlíthetlenségében rejlik; Németh is erre helyezi a nyomatékot, de — elsőként és joggal — nem kisebb fontosságot tulajdonít Péterfy belső fejlődésének, mely mindjobban eltérítette eredeti céljaitól, életertétől, s valamely egyéni kadencia felé terelte; márpedig e szétválás ellen vívott küzdelem döntő volt, tudatos volt, s szerintünk ez örölte fel Péterfy fogyatékos életterejét. Hozzátehetjük, hogy anyai örökségképp meglehetősen mértékben germán „széplélek” volt, a nőies, érzékeny, olvadó természetű (Németh bele élő képességnek nevezi ezt a vonását), némi homoszexuális melléközöngével. Németh ezenkívül kellőleg kifejti a gyermekkori visszás élmények és az egyoldalú nevelés lélektani és érzelmi következményeit, a végső letörést pedig a fonák társadalmi helyzet nagy apparátussal bemutatott hatására viszi vissza. Röviden, dinamikus életmagyarázatot ad az eddigi sztatikus állóképek helyett.

Ha eltérünk Németh elemző fogalmazásától, akkor a lényegyet ebbe a tételbe sűrítethetjük: Péterfy egy esztétikai-lélektani rendszert alakított ki magában az irodalom, a zene, a művészetek törvényeiről

és feladatairól; ez volt az ő belső életműve, szellemi énjének reprezentálója, azonban nem tudta lábraállítani, szerves formában kidolgozni, magyarul, önálló életet lehelni bele, megteremteni. Ehhez hiányzott belőle az alkotó erő, az „egészet” összefoglaló képzelet, az irodalmat és művészeteket szintézisbe forrasztó ihlet. — Csak melleleg említjük, hogy szemléletében már eleve is mutatkozott hasadás: alkatelemei, a hegelianus bölcseleti és a Schiller-féle esztétikai idealizmus aligha lettek volna összeegyeztethetők Comte-Taine pozitivistá módszerével, melyet a kor hatása alatt ő is átvett; legálábbis e feladat elvégzésére az ő egyéni lélektani realizmusa nem volt eléggé kidolgozott és szilárd. — Ettől eltekintve, az alkotó erő elégtelensége okozta, hogy elméletének anyagát csupán alkalmi tárgyakhoz tapadó, kritikái megjegyzésekben szórta szét, noha ilyenkor is mindig „magát” kereste. Döntő kísérletnek szánta ebben az irányban három nagy esszéjét Eötvösről, Keményről és Jókairól; e három nagyszabású egyéniség és életmű ábrázolása útján kívánta bemutatni és igazolni rendszerét, rajtuk át végre kifejezni teljes önmagát. A kísérlet, tudjuk, nem sikerült: ekkor sem tudta leküzdeni alkotásának eredendő hiányosságait. (A részletmozzanatokát Németh bőven kifejti.) — Ekkor kezdi kísérteni az önkéntes halál gondolata, s élete ettől fogva menekülés: a vádló öntudat elől, jobbik énje elől, melyről nem tudta, az hagyta-e cserben őt, vagy ő amazt; menekülés a görög tanulmányok sora. a bújdosás a német képtárakban, az olaszországi bolyongások, a hegedű ríkatása éjszakákon át. Ebbe is belelefáradt, a visszatérés a csőd elfogadását jelentette volna; egy ernyedő pillanatában fegyvert emelt magára.

Tettében Németh sorsdöntő szerepet juttat a polgári osztály válságának, pontosabban az értelmiségi polgár akkori helyzetének. Mi nem így gondoljuk; a „válságkutatás” hovatovább kezd külön szak tudományvá válni s kötelezővé a probléma-kezelésben. Nem hisszük, hogy a múlt századvégi polgárság válságban lett volna, s ezt nem is érezhette volna át: akkoriban zárkózott fel az uralkodó feudális-nemesi réteg mellé, mely nemrég kényszerítette kiegyezésre az osztrák császárságot, nagy hatalmi állást vívott ki magának, s teljes gözzel haladt a millenárius dicsőség megünneplése felé. A tőkés polgárság ekkor már javában csapolta a magyar birodalom Pactolusait, s e birodalom újonnan szervezett művelődési apparátusában bőven jutott hely az értelmiségnek

is; nem véletlen, hogy ekkor bontakozott ki felszívó, asszimiláló ereje. Péterfy szintén megtalálta a maga helyét minden erőfeszítés nélkül: a magántanárságot, professzori széket az Eötvös Kollégiumban, az akadémiai és Kisfaludy-tagságot, teret és szabad munkát Gyulai lapjában s egyebűt. Az egyetemi-akadémiai pálya nyitva állt előtte, mint társai, Riedl, Angyal Dávid, Simonyi Zsigmond s a többiek előtt, — ő is végigjárhatta volna, ha akarja. (Maga mondta: „Ha csak azt akarnám”, s valóban ezekbe a pozíciókba is baráti jóakarói tolták.) Igaz, hogy társaival együtt rejtett ellenzékben volt a ferde illúziókban ringatózó polgársággal szemben, de az ilyen szembenállás az erősnek csak erőt kölcsönöz. Épp az ő idejében hirdette a rokonhelyzetű Ibsen: „Legerősebb, aki egyedül áll”. Péterfy erőfogyatékának gyökerei mélyebbre nyúltak, Németh elegendőképpen kibogozza őket, élete művének egész érhálózataival együtt. Valószínű, hogy megállapításainak java érvényes marad.

VÁRKONYI NÁNDOR

Vayer Lajos:

MASOLINO ÉS RÓMA

Az olvasó ezt kérdezheti: miért kell irodalomra szánt hasábokból akár egyet is elvenni a művészettörténet belső ügyeihez? A műtörténész így folytathatja: miért ne lehetne valóban közügyvé egy címében alig kifejezhető s minket, magyarokat közelebről is érintő kérdés? A legtöbb lexikon és műtörténet ott hagy fel Masolino tovább jellemzésével, amikor a quattrocentonak ez a nagy kezdeményezője Ózorai Pipónak, Zsigmond tanácsadójának, Hunyady János mesterének, a délvidék katonai védőjének hívására Magyarországra jött, hogy Székesfehérvárott megfesse többek között éppen Pipó alakját s dolgozzék a Pipó újjáépítette Ozorán, 1427 táján. Ismerjük a korai olasz reneszánszból, a toszkánai művészetből Giotto és Fra Angelico nevét, felrémlik Masaccio, s elfeledkezünk a mesteréről, Masolinoról. Pedig már Vasari, a reneszánsz kortárs-kronikása is figyelmeztet, hogy Masaccio tanítója Masolino, s minden műtörténet említi, hogy együtt készítették a firenzei Carminét és a római Clementét.

Vayer Lajos könyve Masolinoról nem könnyű és nem olvasmányos. Türelmet, történelmi és művészeti ismereteket kíván, de gazdagon kárpótol is értük. A 15. század Itáliájának bonyolult útvesztői-

ben lehet vezetünk s a magyar reneszánsz gyökereinek is felfejtője. Hosszú kutató munka szerény leplezője ez a cím, s ez a szövegben két legkritikáiban előforduló név: Masolino és Róma. De nincsen sora, melyből a következőbe át ne lendítene Vayer Lajos tudós szenvedélye, nem marad a 15. század első felének felderítetlen foltja Masolino körül, ha csak éppen a magyarországiak nem, de ezek már nem a szerző hibáján. Ha most az olvasás és képlátás kalandjára csábítunk, azért tesszük, mert Vayer Lajos egyik érdeme, hogy közel-távoli összefüggéseket oly pompás érzékkel tapint ki s tolmácsol szöveggel, képpel. A nem szakember számára képei talán több gyönyörűséget okoznak, mint a kort kitergető lapjai, bár ezeken a lapokon sem tesz egyebet, mint végig járja a történész hűségével a képek közti utakat.

A nagy lépések ezek: Giotto a bizánci kötelekből oldotta el magát, Masolino a gótikától, Masaccio viszont az első, aki nem fél sem bizánctól, sem a középkortól, aki úgy meri ábrázolni az emberi testet, amilyennek látja, s aki nem a meztelenségnek tulajdonítja a bűnt, hanem az engedetlenségnek. De minderre Masolino ébresztette rá. Amit Vasari Masaccioról mond, már Masolinora is illik: „Az ő ideje előtt keletkezett műveknek neve festészet, az övének neve ellenben ezekkel összehasonlítva, élet, igazság és természet.” A valóság felfedezésének, az újkornak elején áll Masolino, amikor az egyéniség, a mozdulat, a test látott valóságának hű ábrázolása forradalom volt Bizánc és a középkor dogmatikus merevségével szemben. Mindent elmond a mozdulattal. Felemeltet egy kezét, s ezzel a méltóságot jelöli, elferdít egy fejet, hogy a kíváncsiságot szuggerálja, telehinti vörös háztetőkkal a falat, s nem is tudjuk mit mondjunk rá: Rómát vagy Paul Kleet? Mert ebben a festőben a huszadik század is elődöt kapott: a valóságban ő is a szerkezeti változatosság ritmusát figyeli meg, architektúrák egységek összetartozó vonásait. Lapozzuk csak fel Vayer könyvében a Keréksodá-t! Szt. Katalin alakjának mozdulata vajjon nem tér vissza Rippl-Rónai Kalitkás nő-jében, fél évezred múlva?

Itt nem véletlenek művészi megragadásáról, pillanatok fogságáról, látványos vallási attrakciókról van szó, hanem egyrészt a valóság összetartó elemeinek nagyönis tárgyilagos kereséséről, s a realista lényeglátásban is a szerkesztő, meg szerkesztő művészi gyakorlat érvényesítéséről. És ebben érezzük elődünknek a quattrocentot, a korai reneszánszt, mely nagy-

szerű eredményei ellenére sem született olyan korban, melyből „világosan kivehető lett volna az új virágkor kezdetének ígérete.” — hogy Vayer Lajos szavaival éljünk. De Vayer a művet a megrendelő egyéniség és a szemlélő közönség háromszögletes pontjában vizsgálja s éppen ezért tud legendáktól, mítoszoktól mentes képet alkotni. Milyen szemléletesen kibontja, hogy az olasz városköztársaságok dicsőségét nemcsak a patriciusok előtt kellett hangoztatni, hanem a városok sikátoraiból ünnepre özönlő tömeg előtt is. Olyan kort mutat meg, melyben a szentségházak modelljét megrendelés előtt közszemlére tették Firenzében, vajjon tetszik-e a népek, s a sienai oltárképet mesztere műhelyéből a székesegyházba szállítván, nemcsak a papok és hivatalnokok, de a nép is kísérte, s zúgtak a harangok, és az üzletek bezártak, — részben a nagyszerű alkotás iránti és vallásos rajongásból, de a kommuna iránti tiszteletből is.

Egy kor bomlik ki előttünk Vayer sorai-ban, mely mélységes komolyan figyelte a valóságot, anélkül, hogy részletekbe menő aprólékos utánzással tükrözte volna, — mint előtte, majd utána is —, kor, mely monumentális egyszerűséggel, szubjektív elragadtatás nélkül tudott beszélni ember, táj, épület, ruha szerves összetartozandóságáról, szerkezeti egységéről, mert nem a pillanatot és nem a látszatot figyelte, s melyet mindenek felett az öntudatra ébredt ember érdekelt. Pannoniát nem a mediterrán klíma szülte, hanem a Masolinok öröksége, Ozorától Fehérvárig. Ezért áll közel hozzánk Masolino maga s Vayer Lajos könyve nemkülönben.

KOCZOGH ÁKOS

Kanyar József:

SOMOGY MEGYE LEVÉLTÁRA.

Kaposvár, 1962. Somogy megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága. 323. old., mellékl. 28 sztan oldalon.

Értekes, szépkivitelű könyvet vehetünk kézbe Kanyar Józsefnek, a Kaposvári Állami Levéltár vezetőjének odaadó, nagy fáradságot igénylő munkája és Somogy megye Tanácsa VB áldozatkészsége eredményeként. A kötet két nagy fejezetre tagolódik. Az első rész — a kötet zöme — a levéltár kialakulásával, összetételével, a rendezési elvekkel, a fondoknál alkalmazott rendezési módszerekkel, a jelentősebb iratkiállító (államhatalmi, közigazgatási, jogszolgáltatási, egyházi, gazdasági stb.) szervek, intézetek, intézmények, tes-

tületek, egyesületek — tárgyunkkal kapcsolatos — tevékenységének jellemző vonásaival, a levéltár anyagát mennyiségi és minőségi szempontból pozitíve vagy negatíve érintő eseményekkel, rendeletekkel, rendelkezésekkel stb. foglalkozik. Az utóbbi téren szinte általános érvényű képet nyújt, különösen a török hódoltság alatt élő megyénk levéltári viszonylatában. A somogyi levéltár alapanyagának zöme harmadfélszázados múltra, vagyis a török kiűzése utáni időre tekint vissza. A levéltár régebbi oklevelei, történeti dokumentumai, túlnyomó többségükben a megyei levéltárba került családi levéltárak anyagában találhatóak. Ez utóbbiakat figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy jelenleg a Kaposvári Állami Levéltár iratanyaga hét évszázadot ölel fel. Természetesen, a feudalizmus korábbi századaiból eredő iratai számban elenyészőek a XVIII—XX. század iratanyagához viszonyítva, s így a szélesebb körű történeti kutatás tárgyaiként mindenekelőtt a feudalizmus korának utolsó másfélszázada, a kapitalizmus kora, továbbá a népi demokratikus Magyarország fejlődéstörténetének több lényeges kérdése, egyúttal az 1919-es Tanácsköztársaság ideje kínálkozik.

A könyv második fejezetében a levéltári anyag fondjegyzékét, vagyis az egyes természetes, vagy jogi személy működése során létrejött irategységek jegyzékét találjuk. Több fondnál azonban a szerző nem maradt meg rendszeres alapegységénél, hanem feltünteteti — az iratkezelés differencializálódása folytán keletkező kisebb irategységeket — az állagokat is. Ezzel a megoldással — természetesen — csak növekszik a jegyzék használhatósága.

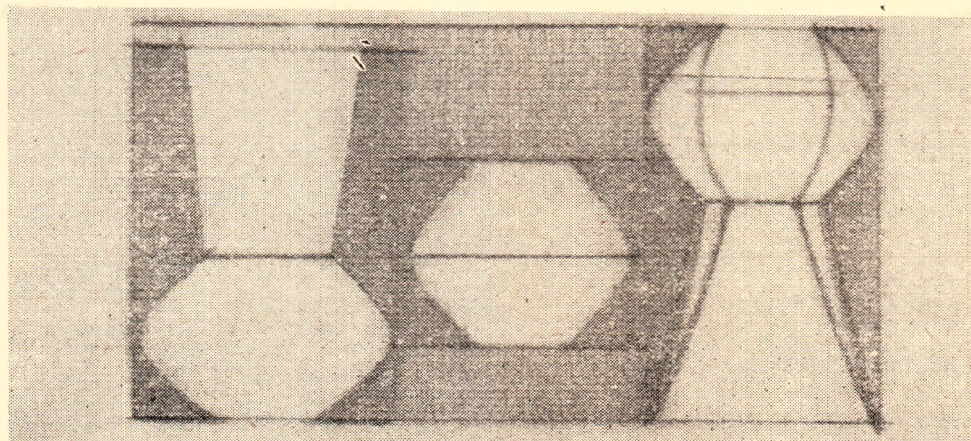
A jegyzék használatánál pontos fondindex könnyíti meg munkánkat.

A könyv mind a kutató történészeknek, mind a levéltári szakembereknek (túlnyomóan ugyancsak történetkutatóknak), a honismereti szakkörök vezetőinek, a táj történetét előadásaikba beleszövő pedagógusoknak nagy szolgálatot tesz. Magyar viszonylatban az első tevékenység, amely ennyire részletes, beható vizsgálattal mutat be kialakulásának fázisaiban megyei levéltárat. Ilyen értelemben a vállalkozás mind szerzői, mind kiadói vonalon például szolgál arra nézve, milyen úton-módon segíthetik vidéki levéltáraink és államhatalmi, tanácsi szerveink — rendszeres feladataik mellett — az analitikus és szintetikus történetírást, mindenekelőtt a helytörténetírást, amely jó alapja a nagyobb látószögben kialakítandó országos, majd e lépcsőn át az egyetemes történetírásnak is. Közismert tény az is, hogy a jól meg-

oldott helytörténetírás milyen jelentős mértékben és mennyire közvetlenül hat az érintett település, terület, táj mindenkori lakosságának eszmei-ideológiai szemléletére, általános műveltsége alakulására. Minthogy történetírásunknak — többek között — ez a funkciója is azonos síkon találkozunk az államhatalmi és társadalmi szervek egyik lényeges feladatával, Somogy megye Tanácsának és a Kaposvári Állami Levéltárnak e közös akciója bizonyára követőre talál más megyében is. Egyébként nyitott kaput döngötünk, amikor az ilyen összműködést szorgalmazzuk, hiszen, ha megyéink, városaink, sőt újabban községeink kultúrtevékenységét országszerte szemléljük, örömmel állapíthatjuk meg, hogy kiadványszubvencionáló vagy éppen kiadói vállalkozásaikkal

mind a társadalomtudományok (főképpen a történettudomány), mind a szépirodalom számára jelentős segítséget nyújtottak és nyújtanak. A jelen esetben csupán Kanyar József szóban forgó kötetének jelentőségét kívánjuk az érdeklődés középpontjába állítani, mert meggyőződésünk, hogy az ilyen jellegű munka — tudományos segédkönyvként — nagy mértékben emeli a helytörténetírói tevékenységet, az alkotások színvonalát, s ezáltal pedig nem csak a szaktudomány fejlesztéséhez járulunk hozzá, hanem a tudományos tevékenység térbeli decentralizációjának megerősítésével gyarapítjuk tudományos és kultúrmunkásaink számát is.

BABICS ANDRÁS

Martyn Ferenc: Vázlatok kerámia-munkákhoz